

ØF-rapport nr. 20/1998

**Skogbaserte næringers
regionale struktur,
betydning og utvikling**

av

**Morten Ørbeck, Svein Erik Hagen og
Kristian Lein**

Østlandsforskning

er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med Oppland, Hedmark og Buskerud fylkeskommuner samt Kommunaldepartementet som stiftere, og har i dag 50 ansatte.

Østlandsforskning er lokalisert i høyskolemiljøet på Lillehammer. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om tre områder:

Regional- og næringsforskning
Kommunal- og samfunnsforskning
Miljøvern- og naturforvaltningsforskning

Østlandsforsknings viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-rapport nr. 20/1998

**Skogbaserte næringers
regionale struktur,
betydning og utvikling**

av

**Morten Ørbeck, Svein Erik Hagen og
Kristian Lein**

Østlandsforskning

Tittel: Skogbaserte næringers regionale struktur, betydning og utvikling

Forfattere: Morten Ørbeck, Svein Erik Hagen og Kristian Lein

ØF-rapport nr.: 20/1998

ISBN nr.: 82-7356-421-5

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: R 931

Prosjektnavn: Skognæringen i distriktene

Oppdragsgiver: Landbrukdepartementet

Prosjektleder: Morten Ørbeck

Referat: Denne rapporten gir en nærmere kartlegging og analyse av skogbaserte næringers betydning og utvikling i ulike deler av landet, spesielt i Distrikts-Norge, basert på kommunefordelt avvirknings- og industristatistikk. Som bakgrunn gis det innledningsvis en oversikt over de lange linjer i skognæringenes nasjonale utvikling og betydning, basert på nasjonalregnskapsstatistikk. Rapporten avsluttes med en oppsummering og drøfting av noen sentrale utviklingstrekk og utfordringer fremover, både i samspillet mellom næringsmessig og regional omstrukturering generelt og for skogbaserte næringer spesielt. Hovedvekt er lagt på forhold som kan medføre regional omstrukturering av norsk skogbasert virksomhet.

Sammendrag: Norsk

Emneord: Skogbruk, skogindustri, regional utvikling

Dato: Juli 1998

Antall sider: 106 + vedlegg

Pris: Kr 170,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 1066 Skurva
N-2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: oef@ostforsk.no

©Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

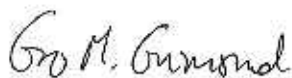
Forord

Denne rapporten utgjør sluttrapporteringen fra en utredning om norske skognæringers regionale utbredelse, betydning og utvikling. Hovedfokus har vært rettet mot skognæringenes historiske utvikling, nåværende betydning og fremtidige utfordringer som distriktsnæring.

De empiriske deler av utredningen bygger i hovedsak på spesialbestilt nasjonalregnskaps-, skogavvirknings- og industristatistikk fra Statistisk sentralbyrå. Drøftingen av fremtidige utviklingstrekk og utfordringer bygger bl.a. på litteraturstudier og samtaler med noen sentrale aktører i næringene (ingen nevnt, ingen glemt).

Utredningen er utført på oppdrag fra Landbruksdepartementet og inngår som underlag for den kommende stortingsmeldingen om skogpolitikken.

Lillehammer/Hamar, juli 1998

Gro Marit Grimsrud
Forskningsleder

Morten Ørbeck
Prosjektleder

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	7
1 Innledning	13
1.1 Bakgrunn og problemstilling	13
1.2 Rapportens innhold	14
1.3 Avgrensinger, definisjoner og datagrunnlag	15
2 Skognæringenes nasjonale utviklingstrekk	19
2.1 Innledning	19
2.2 Lange linjer i skognæringenes betydning for verdiskaping og sysselsetting	20
2.3 Lange linjer i pris- og volumutviklingen	25
2.4 Kostnadsstruktur og lønnsomhet	27
3 Kort om skognæringenes verdiskaping og sysselsetting i fylkene	31
4 Skognæringenes regionale struktur, betydning og utvikling	33
4.1 Innledning	33
4.2 Kort om benyttet industristatistikk og nasjonale hovedtall	34
4.3 Skogindustriens struktur, betydning og utvikling i fylkene	36
4.4 Viktige skognæringsregioner	40
4.4.1 Skogbruk	40
4.4.2 Trelast- og trevareindustri	40
4.4.3 Treforedling	42
4.5 Skognæringenes betydning i enkeltregioner	43
4.6 Skogindustriens "vinner- og taperregioner"	45
4.7 Skognæringenes fordeling på kommunekategorier	49
4.8 Skogindustriens betydning i ulike kommunekategorier	54
4.9 Regional omstrukturering av skogindustrien, periferi-sentrum	56
5 Strukturendringer i skogbaserte næringer	59
5.1 Endringer i treforedlingsindustrien	59
5.2 Endringer i trelastindustrien	61
5.3 Utviklingen i Norske Skog - konsernet	63
5.3.1 Treforedling	64
5.3.2 Trelast	65
5.3.3 Plater, gulv og byggkomponenter	66
5.4 Endringer i skogbruket	66

6	Endringsprosesser i næringslivet - teorier og internasjonale erfaringer	69
6.1	Produksjonssystemer	69
6.2	Organisering av produksjonen	71
6.3	Skala- og samproduksjonseffekter	74
6.4	Arbeidsdeling og spesialisering	75
6.5	Funksjonell og romlig restrukturering - kunnskapens rolle	77
6.6	Skog og region - Norge og Italia	80
7	Sentrale utviklingstrekk og utfordringer for skogbaserte næringer i et regionalt perspektiv	83
7.1	Innledning	83
7.2	Trelastindustrien	84
7.2.1	Forbruksutvikling	84
7.2.2	Kundekrav	84
7.2.3	Konkurransforhold	86
7.3	Treforedlingsindustrien	87
7.3.1	Forbruksutvikling	87
7.3.2	Kundekrav	87
7.3.3	Konkurransforhold	87
7.4	Utviklingstrekk som kan påvirke regionenes konkurransekraft	88
7.4.1	Transportforhold	88
7.4.2	Endringer i konkurranseforholdene på tømmermarkedet	92
7.4.3	Avvirkning og råstofftilgang i regionene	95
7.4.4	Endringer i skogindustriens struktur	96
7.4.5	Betydningen av kompetanse og innovasjon	97
7.4.6	Utfordringer på kundesiden	98
8	Utfordringer i nærings- og regionalpolitikken	99
	Referanser	103
	Vedlegg	107

Sammendrag

Denne utredningen har hatt til hensikt å gi en nærmere kartlegging og analyse av skogbaserte næringers utbredelse, betydning og utvikling i ulike deler av landet, spesielt i Distrikts-Norge. I tillegg har vi villet oppsummere noen sentrale utfordringer fremover, med hovedvekt på forhold som kan medføre regional omstrukturering av norsk skogbasert virksomhet.

Noen nasjonale utviklingstrekk

Som bakgrunn for den regionale analysen gis det i kapittel 2 en oversikt over skognæringenes nasjonale utvikling og betydning, basert på nasjonalregnskapsstatistikk. Det fremgår her at de skogbaserte næringene skogbruk, treforedling og trelast- og trevareindustri (inkl. ferdighus, plater og bygningsartikler) i 1997 hadde en samlet verdiskaping (bruttoprodukt) på om lag 12 mrd. kroner og en samlet sysselsetting tilsvarende drøyt 33.000 årsverk. Skognæringenes nasjonale betydning er over tid blitt gradvis redusert. Blant annet er næringenes andel av fastlands-Norges samlede sysselsetting redusert fra 5,1 til 1,8 prosent i perioden 1962-1997 og verdiskapingsandelen fra 4,1 til 1,6 prosent.

En vesentlig årsak til at skognæringene har tapt andeler av sysselsetting og BNP er veksten i andre næringer, særlig innen tjenestesektoren. Men også skognæringenes faktiske sysselsetting har falt (halvert siden 1962). Siden midten av 1970-tallet gjelder dette også realverdien av verdiskapingen. Treforedling har klart seg best mht. å opprettholde verdiskapingen i siste 20 års-periode fordi fallende realpriser her langt på veg er kompensert gjennom bl.a. økt volum og bearbeidingsgrad.

Skogindustriens regionale struktur og utvikling

I kapittel 3 gis det en kort oversikt over skognæringenes fylkesmessige struktur og betydning, basert på sysselsettings- og bruttoproduktall fra fylkesfordelt nasjonalregnskapsstatistikk. Blant fylkene er det i Hedmark, Buskerud, Østfold og Nord-Trøndelag vi både finner hovedtyngden av skogbasert aktivitet og hvor denne aktiviteten har størst betydning for fylkenes sysselsetting og verdiskaping. Mens det er treforedlingsindustrien som "drar opp" i de tre sistnevnte fylkene er det skogbruk og trelast- og trevareindustri som bringer Hedmark på "listetoppen".

Kapittel 4 refterer resultatene fra utredningens hovedanalyse som bygger på sysselsettingstall fra industristatistikken for 1980, 1990 og 1995 fordelt på kommuner

som igjen er gruppert etter bl.a. prognoseregion, prosentområde i SND, arbeidsgiveravgiftssone og Kommunal- og regionaldepartementets (KRDs) sentralitetskriterier. I denne analysen er hovedfokus rettet mot skogbasert industri, selv om også skogbrukets regionale spredning og betydning i noen grad beskrives ved hjelp av kommunefordelt avvirkningstatistikk.

Trelast- og trevareindustrien besto i 1995 av 947 bedrifter med 14.167 sysselsatte og var representert i totalt 313 av våre 435 kommuner. Treforedlingsindustrien, slik den er definert av Statistisk sentralbyrå, besto av 114 bedrifter med 10.775 sysselsatte og var representert i totalt 58 kommuner.

Trelast- og trevareindustrien har en større andel av sin sysselsetting i Distrikts-Norge enn industrien samlet. For treforedling er forholdet motsatt. Av trelast- og trevareindustriens sysselsetting skjer 50 prosent innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, 39 prosent innenfor områder med redusert arbeidsgiveravgift og 69 prosent utenfor det KRD definerer som storbyregioner, hvorav 22 prosent i såkalte perifere områder. Mer distriktsbasert, målt på samme måte, er bare fiskeforedlingsindustrien, møbel- og innredningsindustrien og metallindustrien. Trelast- og trevareindustrien står for ca. 9 prosent av industrisysselsettingen i Distrikts-Norge mot 3-4 prosent ellers i landet. I perifere strøk av Østlandet er trelast- og trevareindustrien den klart viktigste industrinæring med 23 prosent av industrisysselsettingen.

Definert ved SSBs prognoseregioner er Hamarregionen landets "viktigste" trelast- og trevareregion med 1.323 sysselsatte i 1995 etterfulgt av regionene Egersund, Kongsvinger og Flisa. I Hamarregionen er det særlig Ringsaker kommune, med bl.a. viktige bedrifter innen Moelvenkonsernet og Norske Skog/Forestia, som drar opp med sine 950 arbeidsplasser. Mens trelast- og trevareindustrien domineres av en lang rekke små og mellomstore bedrifter spredt over store deler av landet, og med betydelig sysselsetting i Innlandet, er treforedlingsindustrien konsentrert i færre bedrifter, hovedsakelig i byregioner nær kysten. De viktigste treforedlingsregionene er Sarpsborg, Drammen, Hønefoss, Halden, Levanger/Verdal, Kristiansand, Moss og Skien/Porsgrunn.

I perioden 1980-1995 falt sysselsettingen med 41 prosent i trelast- og trevareindustrien (30 prosent utenom ferdighusindustrien) og 38 prosent i treforedling, mot 25 prosent i industrien sett under ett. Av undergrupper av skogindustri har "bygningartikler" (dører, vinduer og trapper) og "papir- og pappemballasje" hatt best sysselsettingsutvikling.

Den sterke tilbakegangen i trelast- og trevareindustrien har hatt større negativ betydning for samlet sysselsetting og verdiskaping i Distrikts-Norge enn i sentrale strøk, siden

næringen har større relativ betydning i distriktene. Det er imidlertid ikke grunnlag for å konkludere med at det har skjedd noen sentralisering innenfor norsk trelast- og trevareindustri siden 1980. Snarere har "perifere strøk" økt sin andel av næringens sysselsetting. Treforedling er knapt representert i såkalte "perifere områder", men er om lag likt fordelt mellom "storbyregionene" og "by-/ tettstedsområder utenfor storbyregionene". Det har i liten grad skjedd endringer i denne fordelingen siden 1980.

Om det ikke har vært noen regional omstrukturering av skogindustrien i betydningen sentralisering, har det vært store forskjeller i utviklingen enkeltregioner imellom. Innenfor trelast- og trevareindustrien er Egersundsregionen, med bl.a. Johs Rasmusen AS, og Farsundregionen, med i første rekke Norske Skog Flooring i Lyngdal, de regionene som har styrket sin "markedsandel" mest, målt som andel av sysselsettingen på landsbasis. Disse regionene vant ikke bare markedsandeler i en næring i tilbakegang. Det ble også skapt nye arbeidsplasser. Stavangerregionen tapte flest arbeidsplasser innenfor trelast- og trevareindustrien fra 1980 til 1990, mens Hamarregionen har tapt flest fra 1990 til 1995. Begge disse resultatene kan i hovedsak forklares med nedleggelse av viktige ferdighusfabrikker (Block Watne og Moelven). Vinnerregionene innen treforedling, i form av kaprede andeler av sysselsettingen siden 1980, er Sarpsborg, Hønefoss, og Moss.

Noen strukturelle forhold

I kapittel 5 er det beskrevet en del sentrale strukturendringer, herunder utviklingen innenfor en del sentrale eiergrupperinger/konsern, som har funnet sted i de skogbaserte næringene. Det pekes her bl.a. på at utviklingen etter siste verdenskrig har gått i retning av stadig større produksjons og -foretaksenheter i treforedlingsindustrien. Stadig større papirmaskiner med større hastighet, søken etter lavere enhetskostnader, større foretaksenheter innen industrien og bedre transportforhold bidratt til å redusere fordelene ved små anlegg og gjort det lønnsomt å hente virke over større avstander enn tidligere. Utviklingen mot større enheter kan illustreres ved at det i begynnelsen av 1960-tallet var ca 130 produksjonsanlegg i treforedlingsindustrien (her definert noe snævrere enn hos SSB), antallet i 1970 var 76, mens det i 1998 er nede i 26. Parallelt med dette har foredlingsgraden vært økende, mange produkter har falt fra, og det har i stor grad skjedd en konsentrasjon om treholdig trykkipapir.

De senere år har det vært en markert utvikling mot færre bedrifter totalt også i trelastindustrien, men flere bedrifter innen de største størrelsesgruppene. Selv om antall sagbruk er redusert har kapasitet og produksjonsnivå holdt seg relativt stabilt de senere 20-30 år som følge av utvidelser og flerskiftsdrift. I de senere år er det skjedd en betydelig eierkonsentrasjon. Fem eiergrupperinger står nå for godt over halve trelastproduksjonen.

Generelt om næringsmessig og regional omstrukturering

I kapittel 6 gis det på mer generelt grunnlag en omtale av ulike teorier og erfaringer knyttet til de endringsprosesser næringslivet nå gjennomgår, internasjonalt og i Norge, samt regionale implikasjoner av dette. Særlig drøftes samspillet mellom næringsmessig og regional restrukturering. Det pekes bl.a. på at arbeidsdelingen mellom regionene er slik at kompetansekrevende funksjoner i stor grad er samlet i byene, mens utkantregionene sitter igjen med lite kompetansekrevende, lavt betalt og rutinisert arbeid. En viktig forutsetning for å bryte med denne utviklingen er at utkantregionene klarer å utvikle nærings- og læringsmiljøer som kombinerer regionenes praktiske, erfaringsbaserte kunnskap med formell (kodet) kunnskap importert fra andre regioner i Norge og fra utlandet.

Sentrale utviklingstrekk og utfordringer for skognæringene i distriktene

I kapittel 7 ser vi mer konkret på en del sentrale utviklingstrekk og utfordringer for skogbaserte næringer, med hovedvekt på forhold som kan medføre regional omstrukturering av norsk skogbasert virksomhet. Innledningsvis beskrives bl.a. forbruksutvikling, kundekrav og konkurransesituasjon for hhv. trelast- og treforedlingsindustrien. Deretter følger en drøfting av utviklingstrekk som kan påvirke regionenes konkurransekraft.

Skogindustrien er en stor transportbruker og transportkostnadene utgjør en stor andel av prisen på tømmer, spesielt for massevirke. Dette innebærer også at prisen på det tømmer som hentes langt unna industrien, spesielt på Vestlandet og de nordre deler av Østlandet, i mange tilfeller er høyere enn tilsvarende importvirke ettersom det praktiseres et likprissystem innen hver skogeierforening (for massevirke) uavhengig av transportavstand. Dersom industrien skulle ønske å kjøpe tømmeret der det er billigst til enhver tid, kan dette føre til redusert aktivitet i distriktene. Treforedlingsindustrien kan av samme grunn ønske en gradvis overgang til CIF-priser, og at utbetalingsprisen dermed differensieres etter transportavstand, eller at den ikke ønsker å kjøpe det tømmeret som er dyrest iht. det "likprissystem" som i dag praktiseres innen hver enkelt skogeierforening. Sannsynligheten for en slik utvikling er vanskelig å bedømme, men det anføres i kapittel 7 at opphevelsen av skogeiersamvirkets leveringsplikt og andre endringer i konkurranseforholdene i tømmermarkedet isolert trekker i retning et sterkere press mot likprissystemet.

En eventuell utvikling mot lavere priser på massevirke i industrifjerne strøk påkaller utvikling av alternative avsetningskanaler, nye sortimenter og hvis mulig utvikling av nye (eller gamle) produkter som kan anvende den type virke hvor priser/avsetningsforhold

svekket. Makter man ikke å møte denne utfordringen, står man i mange utkantregioner i fare for at avvirkningen og dermed råstofftilgangen også til tradisjonell lokal trelast- og trebearbeidende industri kan svekkes betydelig.

Transportavstandene for norsk virke vil ifølge tidligere analyser komme til å øke som følge endringer i geografisk virkestilgang. Avvirkningen dreies mot områder med dårligere rotnett og redusert virkeskvalitet, og andelen massevirke vil derfor øke. En betydelig andel av avvirkningspotensialet for gran ligger på Vestlandet og i Midt-Norge. Dersom produksjonen skal holde tritt med veksten i trelastforbruket innenlands, vil dette måtte skje ved å utnytte virke av lavere kvalitet og virke fra Vestlandet/Midt-Norge fullt ut, eller å øke sagtømmerimporten.

Et område hvor skognæringene som distriktsnæring kan møte betydelige problemer framover gjelder rekrutteringen av spisskompetanse, som er spesielt viktige for bedriftene i et utviklingsperspektiv. Problemer med å hente inn denne typen arbeidskraft har i stor grad sammenheng med at store deler av skogindustrien er lokalisert i distriktene. Slike rekrutteringsproblemer kan være medvirkende at bedrifter i distriktene hemmes i sin utvikling og i verste fall må innstille.

Hva så med politikken?

Avslutningsvis gir rapporten i kapittel 8 en kort drøfting av den næringsrettede regionalpolitikken. Det pekes her på at den praktiske regionalpolitikken skal implementeres av regionalt organiserte systemer, som kommuner, fylkeskommuner og FMLA, mens næringslivet er organisert i overregionale, funksjonelle systemer. Et problem kan derfor være at regionale myndigheter er lite i inngrep med de tunge aktørene i næringslivet.

Generelt er det viktig at det i næringspolitikken legges større vekt på kunnskap, kompetanse og utvikling av innovasjonssystemer. Den offentlige næringspolitikken bør bli en form for pedagogisk arbeid, der bedriftene oppdras i å prioritere oppdatering og utvikling av kunnskap og aktiv bruk av kunnskapsressurser i og utenfor egen region. Her er kombinasjonen av regionenes praktiske, erfaringsbaserte kunnskap og mer formell kunnskap viktig.

En konkret utfordring for virkemiddelsiden ligger i faren for tildels betydelig fall i massevirkeprisene i "treforedlingsferne" regioner, med de negative konsekvenser dette kan ha både for skogbruksinntektene og for råstofftilgangen til lokal trelast- og trebearbeidende industri. Dette tilsier et særskilt fokus på tiltak rettet mot trebearbeidende

virksomhet som ikke bare er verdiskapende i seg selv, men samtidig representerer en alternativ råstoffavsetning på en måte som kan sikre/øke skogeiers gjennomsnittspris og aktivitsnivået i utkantskogbruket.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

Skognæringene, her definert som skogbruk, trelast- og trevarcindustri (inkl. plater, ferdighus og bygningsartikler) samt treforedling, hadde i 1997 en samlet verdiskaping (bruttoprodukt) på om lag 12 mrd. kroner og en samlet sysselsetting tilsvarende drøyt 33.000 årsverk. Skognæringenes nasjonale betydning er over tid blitt gradvis redusert. Eksempelvis er næringenes andel av Fastlands-Norges samlede sysselsetting redusert fra 5,1 til 1,8 prosent i perioden 1962-1997 og verdiskapingsandelen fra 4,1 til 1,6 prosent. Fortsatt bidrar imidlertid skognæringene til en ikke ubetydelig sysselsetting og verdiskaping, særlig når en trekker inn de ringvirkninger aktiviteten har bl.a. i form av underleveranser. Spesielt viktig har det vært antatt at skognæringene er i Distrikts-Norge.

Det er behovet for en nærmere kartlegging og analyse av denne betydningen i distriktene, av hvordan den har utviklet seg og av hvordan den kan sikres/utvikles, som er utgangspunktet for dette prosjektet. Prosjektets hovedmål kan oppsummeres slik:

1. Kartlegge skognæringenes betydning og utvikling i distriktene. I dette ligger det en kartlegging av hvilke regioner og "regiontyper" som er "tunge" på hhv. skogbruk, trelast- og trevarcindustri og treforedlingsindustri. Videre ligger det en kartlegging av hvilke regioner og "regiontyper" som har hatt mest positiv og negativ utvikling innenfor skogsindustrien de siste 15 år.
2. Analysere utfordringer knyttet til at skognæringene skal kunne opprettholde/videreutvikle sin betydning i distriktene, herunder identifisere utviklingstrekk og forhold som i særlig grad kan svekke/styrke skognæringenes rolle som utkantnæring.
3. Drøfte hvilken rolle myndighetene kan spille når det gjelder å møte fremtidige utviklingstrekk/utfordringer av spesiell betydning for skognæringene i distriktene.

Under prosjektarbeidet har ressursbruken, i forståelse med oppdragsgiver, i betydelig grad vært innrettet mot delmål 1. Under delmålene 2 og 3 har vi i første rekke tatt mål av oss å strukturere og kort drøfte de mest sentrale momenter.

1.2 Rapportens innhold

Som bakgrunn for den regionale analysen hvor vi opererer på kommune-/regionnivå vil det i kapittel 2 gis en innledende oversikt over skognæringenes utvikling, betydning og næringsmessige struktur på nasjonalt nivå, basert på nasjonalregnskaps-statistikk for 1978-1997 (for enkelte variable tilbake til 1962). Videre gis det i kapittel 3 en oversikt over skognæringene fylkesmessige struktur og betydning, basert på fylkesfordelt nasjonalregnskapsstatistikk.

Resultatene fra hovedanalysen, hvor det opereres på kommunetype-/regionnivå, og som er basert på industristatistikk for 1980, 1990 og 1995 samt avvirkningsstatistikk for 1996, er presentert i kapittel 4. Her har vi studert skognæringenes regionale struktur spredning/struktur, betydning og utvikling utifra følgende hovedspørsmål:

- * Skognæringenes spredning (1995),
 - * hvilke regioner iht. SSBs prognoseregioninndeling har hovedtyngden av skogavvirkningen og den skogbaserte industrisyssetningen.
 - * hvordan fordeler skogavvirkningen og den skogbaserte industrisyssetningen seg på ulike kategorier kommuner, gruppert etter hhv.:
 - * prosentområde innenfor SND-systemet
 - * arbeidsgiveravgiftssone,
 - * sentralitet/landsdel iht.inndeling brukt i regjeringens regional-/distriktpolitiske redegjørelse
 - * grad av skogavvirkning/råstofftilgang
 - * grad av befolkningsvekst-/tilbakegang (1.1.88 - 1.1.98)
- * Skognæringenes betydning (1995),
 - * i hvilke regioner har den skogbaserte syssetningen størst betydning regnet som andel av regionenes samlede antall industriarbeidsplasser og/eller av arbeidsstyrkens omfang (innbyggere 16-67 år)
 - * hvordan varierer denne betydningen (disse andelen) blant ulike kategorier kommuner gruppert etter forannevnte 5 kjennetegn
- * Skogsindustriens utvikling (1980-1990 og 1990-1995)
 - * hvilke regioner har hatt mest positiv/negativ utvikling i den skogbaserte industrisyssetningen?
 - * hvordan har skogbasert industrisyssetning endret seg, absolutt og relativt, innenfor ulike kategorier kommuner gruppert etter forannevnte 5 kjennetegn?

I kapittel 5 gis det en kort gjennomgang av en del sentrale strukturendringer, herunder utviklingen innenfor en del sentrale eiergrupperinger/konsern, som har funnet sted i de skogbaserte næringene.

I kapittel 6 gis det på mer generelt grunnlag en omtale av ulike teorier og erfaringer knyttet til de endringsprosesser næringslivet nå gjennomgår, internasjonalt og i Norge, samt regionale implikasjoner av dette.

I kapittel 7 ser vi mer konkret på en del sentrale utviklingstrekk og utfordringer for skogbaserte næringer, med hovedvekt på forhold som kan medføre regional omstrukturering av norsk skogbasert virksomhet.

Avslutningsvis i kapittel 8 gis det en kort drøfting av den næringsrettede regionalpolitikken.

1.3 Avgrensinger, definisjoner og datagrunnlag

Med skogbaserte næringer, eller skognæringene, menes i det følgende næringene 02 (12) Skogbruk, 20 (331) Trelast- og trevareindustri samt 21 (341) Treforedling iht. SSBs standard for næringsgruppering fra 1994 (med "gammel" ISIC-næringskode i parentes). I nasjonalregnskapsstatistikken har skognæringene kodene 2302, 2320 og 2321.

Når næringen produksjon av møbler og innredninger av tre vanligvis ikke medregnes som skognæring har det delvis sin bakgrunn i at denne næringen ikke lenger er tallmessig identifiserbar i SSBs publiserte statistikker. Samtidig har virksomheter som før ble definert som produksjon av møbler og innredninger av tre beskjedne koblinger til de øvrige skognæringene, dels fordi næringen som det fremgår av vedlegg 2, omfattet en rekke produksjoner helt uten trevirke som innsatsvarer, så som stoppede møbler, madrasser og salmakerarbeid, og dels fordi forbrukt trevirke, både av de mer eksotiske treslag og vanlig furu, i stor grad er importert.

Flere steder i denne rapporten er likevel møbel- og innredningsindustrien viet en noe større oppmerksomhet enn andre ikke-skogbaserte næringer. Dette skyldes dels at vår spesialbestilte industristatistikk benytter "gammel" næringsgruppering hvor denne industrien fortsatt var identifiserbar. Videre er denne industrien, som det vil fremgå av kapittel 4, en vel så viktig distriktsnæring som de fleste skogbaserte samtidig som den har hatt en mer positiv utvikling enn mange andre industrinæringer. Dette sammen med de

muligheter som bør være tilstede for næringsutvikling i skjæringsfeltet tømmer/trelast/trevarer/møbler gjør denne næringen interessant.

Tabell 1.1 viser de ulike skogbaserte næringer med tilhørende næringskoder, både i nasjonalregnskapsstatistikken (NR) og i industristatistikken etter 1992, som følger den nye Standard for næringsgruppering (NACE). For nærmere forklaring av hvilke produksjonstyper som omfattes av de ulike næringene vises det til utdrag fra Standard for næringsgruppering (NACE) i vedlegg 1. Sysselsettingstall for 1995, både fra Nasjonalregnskapet og Industristatistikken, er tatt med for å vise "størrelsesforholdene" sektorene imellom. At disse tallene ikke helt samsvarer skyldes at nasjonalregnskapet baseres på, og må avstemme, en rekke kilder, hvorav industristatistikken kun er én. Samtidig må sysselsettingstallene i nasjonalregnskapet, og utviklingstrekk i disse, være konsistente i forhold til andre variabler i nasjonalregnskapet. At nasjonalregnskapets verdier gjennomgående ligger over industristatistikken antas bl.a. å kunne skyldes at industristatistikken undervurderer korttidssysselsetting og eieres egeninnsats.

Den industristatistikken som er innkjøpt for dette prosjektet bygger på "gammel" Standard for næringsgruppering (ISIC). Dette fordi vi trengte sammenlignbare datasett for 1980 og 1995 og fordi det var mulig for SSB å kjøre ut 1995-statistikk etter "gammel" nærinsinndeling, men ikke 1980-statistikken etter "ny" inndeling. Det vises til vedlegg 2 hvor det gis et utdrag av "gammel" Standard for næringsgruppering (ISIC). Sysselsettingstallene for skogbaserte næringer, samt møbel- og innredningsindustrien, i 1995 etter ISIC-inndelingen fremgår av tabell 1.2. Her fremgår det i hvilke NACE-næringer ISIC-næringer er plassert/fordelt.

I rapporten brukes næringsbegrepene "Trelast- og trevareindustri" og "Treforedling" både i kapittel 2 og 3 som baseres på nasjonalregnskapsstatistikk etter NACE-inndeling, og i kapittel 4 som baseres på industristatistikk etter ISIC-inndeling. I den sammenheng kan det bemerkes at endringen i standarden for næringsgruppering, foruten interne omgrupperinger innenfor de 2 næringene, også har medført at produksjon av trefiberplater er omdefinert fra treforedling til trelast- og trevareindustri. Videre kan det bemerkes at begrepene trevareindustri og treforedling har noe forskjellig avgrensning i "bransjeterminologi"¹ og i SSBs inndelinger.

¹ Med "bransjeterminologi" menes her i første rekke de avgrensninger som benyttes av de respektive bransjeforeninger: Norske trevarefabrikkers landsforening og Treforedlingsindustriens bransjeforening. Trevareindustri i bransjeterminologi tilsvarer omtrent ISIC-næringsundergruppen 33114 Bygningsartikler, dvs. produksjon av dører, vinduer og trapper. Treforedling i "bransjeterminologi" omfatter fortsatt trefiberplateproduksjon, mens produksjon av varer og papp vanligvis ikke medregnes.

Tabell 1.1: Skogbaserte næringer i SSBs "nyere" statistikker (NACE)

NÆRINGSKODE		NÆRINGSBETEGNELSER	SYSSELSATTE -95	
Nace	NR		NR	Indstat
02	2302	Skogbruk	5.400	-
20	2320	Trelast- og trevareindustri	16.200	14.469
20.1	23201	Saging, høvling og impregnering av tre	6.000	5.293
20.101	"	Saging og høvling av tre		5.076
20.102	"	Treimpregnering		217
20.2	23202	Prod. av finer, sponplater, trefiberplater mv.	1.500	1.283
20.3	23203	Prod. av monteringsferdige hus og bygningsartikler	7.600	6.972
20.301	"	Monteringsferdige hus		1.207
20.302	"	Bygningsartikler		5.765
	23204	Prod. av treemballasje og andre trevarer	1.100	921
20.4	"	Treemballasje		499
20.51	"	Trevarer ellers		420
20.52	"	Varer av kork og flettematerialer		2
21	2321	Treforedling	10.900	10.689
21.11	23211	Prod. av papirmasse	2.300	2.090
21.111	"	Mekanisk masse		797
21.112	"	Sulfat- og sulfittcellulose		1.293
21.12	23212	Prod. av papir og papp	4.900	4.795
21.2	23213	Prod. av varer av papir og papp	3.700	3.804
21.21	"	Bølgepapp og emballasje av papir og papp		2.513
21.22	"	Husholdnings-, -saniter- og toalettartikler av		459
21.23	"	Kontorartikler av papir		350
21.24	"	Tapet		16
21.25	"	Varer av papir og papp ellers		466

Tabell 1.2: Skogbasert industri i SSBs "gamle" statistikker (ISIC)

ISIC-KODE	NÆRINGSBETEGNELSE	Syssels. 1995	NACE-KODE
331	Trevarer unntatt møbler og innredninger	14.167	
33111	Saging og høvling	5.198	20.101
33112	Sponplater	901	20.2
33113	Monteringsferdige trehus	1.158	20.301
33114	Bygningsartikler	4.583	20.302
33115	Treimpregnering	281	20.102
33119	Andre bygningsmaterialer	904	20.101, 20.2, 20.302
33120	Treemballasje	108	20.4, 20.52
33190	Trevarer ellers	1.034	19.3, 20.101, 20.302, 20.4, 20.51, 20.52, 31.5
332	Møbler og innredninger av tre	7.379	
33210	Møbler	5.615	32.3, 36.11, 36.12, 36.13, 36.14, 36.15
33220	Innredninger	1.764	36.12, 36.13, 36.14
341	Treforedling	10.775	
34111	Tremasse	806	21.111
34112	Sulfatcellulose	643	21.111
34113	Sulfittcellulose	650	21.111
34114	Papir og papp	4.686	21.12, 21.21
34115	Trefiberplater	267	20.2
34120	Papir- og pappemballasje	2.693	21.21, 21.25
34190	Papir- og pappvarer ellers	1.030	21.22, 21.23, 21.24, 21.25

2 Skognæringenes nasjonale utviklingstrekk

2.1 Innledning

Som bakgrunn for den regionale analysen hvor vi opererer på fylkesnivå (kapittel 3) og kommune-/regionnivå (kapittel 4) vil det i det følgende gis en bakgrunnsversikt over skognæringenes næringsmessige struktur, betydning og utvikling på nasjonalt nivå. Det fokuseres her på utviklingen i sysselsetting, verdiskaping og lønnsomhet i perioden 1978-1997. Visse utviklingsbaner er ført tilbake til 1962.

Datagrunnlaget er i hovedsak hentet fra Ørbeck (1998) og omfatter spesialbestilt nasjonalregnskapsstatistikk fra SSB for perioden 1978-1997 supplert med tidligere publisert nasjonalregnskapsstatistikk for perioden 1962-1977. Disse eldste data bygger på andre beregningsmetoder og en annen næringsinndeling enn etter 1978. I de presenterte tidsserier har imidlertid Østlandsforskning selv beregnet bruttoprodukt- og sysselsettingsverdiene for 1962-1977 basert på 1978-nivå etter ny beregningsmetode og næringsinndeling, og publiserte årlige endringsrater for sammenligningbare næringer for perioden 1962-1978.

Som sammenligningsgrunnlag for skognæringene er det tilrettelagt flere data og utviklingstrekk for Fastlands-Norge. I Fastlands-Norge er følgende 4 næringer holdt utenfor: Utvinning av råolje og naturgass, Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning, Rørtransport av olje og gass samt Utenriks sjøfart. Alle verditall i kapittelet er i basisverdi. Dette innebærer at verdier er oppgitt eksklusive merverdiavgift, investeringsavgift og produktavgifter samtidig som næringens produktinnsats ikke inneholder såkalte indirekte målte bank- og finanstjenester.

Størrelsen bruttoprodukt, som beregnes i Nasjonalregnskapet, er et vanlig mål på verdiskapingen² i et land, fylke eller næring og den variabel som oftest nyttes når en skal vurdere utviklingen i samfunnsmessig betydning. Bruttoproduktet er per definisjon lik verdien av produserte varer og tjenester fratrukket verdien av anvendte innsatsvarer og -tjenester i produksjonsaktiviteten. Bruttoproduktet angir hvor mye som blir igjen i en bedrift eller næring til betaling av netto næringsskatter og -avgifter³, til avlønning av

² For nærmere drøfting av bruttoproduktet som mål på verdiskaping se Ørbeck (1998).

³ Dette næringsskattbegrepet omfatter kun eiendomsskatt, konsesjonsavgifter, årsavgifter på kjøretøy og visse andre mindre skatte- og avgiftstyper. For mange næringer, og for privat sektor under ett, blir disse skatteutgiftene mer enn oppveiet av ulike typer næringsoverføringer slik at netto næringsskatter blir negativ, dvs. vi har netto næringssubsidier.

arbeidskraften (lønnskostnader) og som driftsresultat, dvs. til å avlønn kapitalen og opprettholde realkapitalen (dekke kapitalslitet). Disse sammenhengene fremgår av tabell 2.1. Her er endelige tall for skognæringene i 1995 samt foreløpige 1997-tall satt inn som illustrasjon.

Tabell 2.1: Nasjonalregnskapssammenhenger. Tall i millioner kroner

Nasjonalregnskaps- begreper	Merknader	Skogbruk		Trelast/trevare		Treforedling	
		1995	1997	1995	1997	1995	1997
Produksjon(sverdi)	= driftsinntekt/omsetningsverdi ¹	4.077	2.903	15.106	17.097	23.344	19.555
- Produktinnsats	kostnader ved kjøp av varer og tjenester	707	600	10.864	11.519	16.121	15.371
= Bruttoprodukt	"merverdi" vanlig verdiskapingsmål	3.370	2.303	4.242	5.578	7.223	4.184
- Lønnskostnader	lønn inkl. trygde- og pensjonspremier	717	755	3.284	3.796	3.073	3.420
- Netto næringskatter	ikke-varetilknyttet (neg.tall = nto.subs.)	-111	-124	-93	-45	87	95
= Brutto driftsresultat	= driftsresultat før avskrivninger	2.764	1.672	1.051	1.827	4.063	669
- Kapitalslit	= ordinære avskrivninger	563	600	663	753	1.164	1.182
= (Neto) Driftsresultat	= resultat før finansposter	2.201	1.072	388	1.074	2.899	-513
Realkapitalbeholdning	"Bokført" av maskiner, utstyr mv.	10.628	11.173	8.284	9.049	19.273	19.950
"Realkapitalavkastning"	= totalrentabilitet	20,7%	9,6%	4,7%	11,9%	15,0%	-2,6%

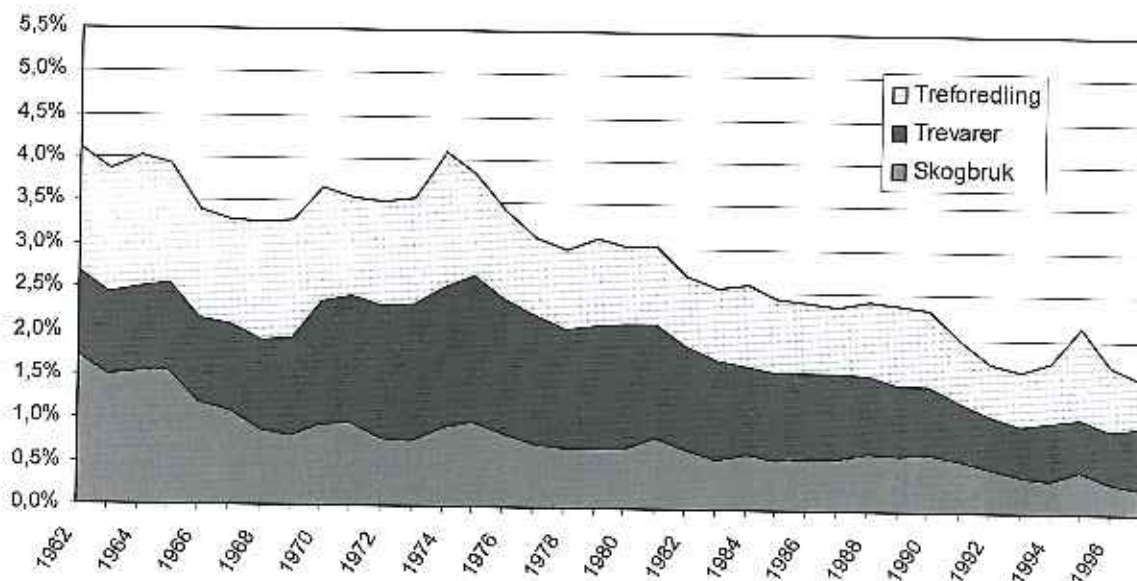
¹ For skogbruk regnes produksjonsverdi som hogstvolum multiplisert med pris

2.2 Lange linjer i skognæringenes betydning for verdiskaping og sysselsetting

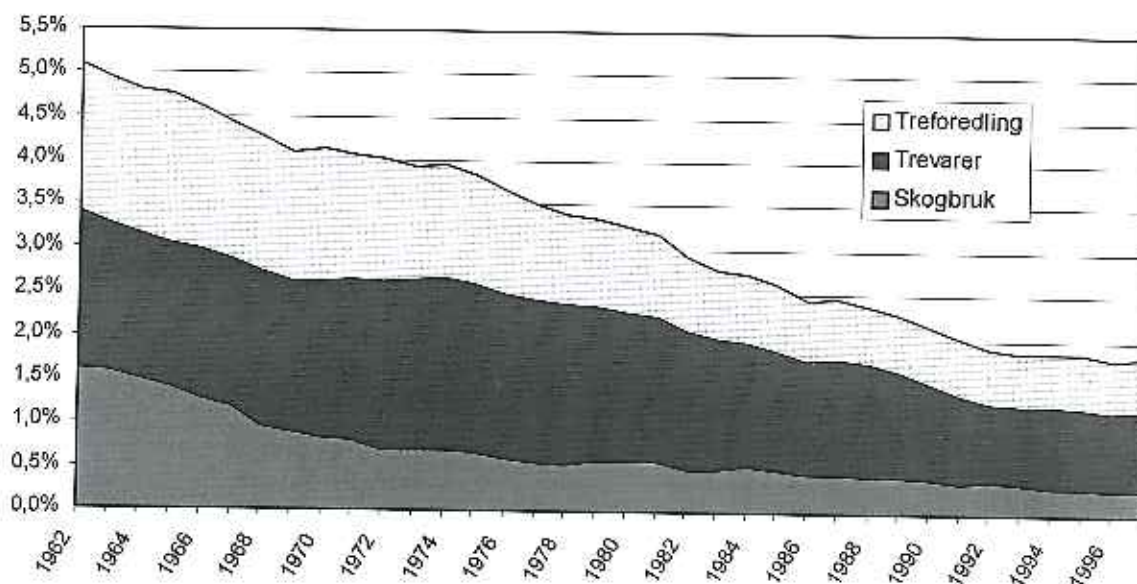
Som det fremgikk av tabell 2.1 var samlet bruttoprodukt i skognæringene i 1997 på 12,1 mrd. kroner. Dette tilsvarer 1,6 prosent av BNP for Fastlands-Norge. Til sammenligning sysselsatte skognæringen i 1997 33.300 normalårsverk tilsvarende 1,8 prosent av sysselsettingen i Fastlands-Norge. Skognæringenes andel av landets samlede verdiskaping og sysselsetting har vært jevnt fallende i perioden 1962-1997, som vi har beregnet konsistente tidsserier for. Fra 1962 til 1997 er skognæringenes andel av Fastlands-Norges BNP redusert fra 4,1 til 1,6 prosent, mens andelen av samlet sysselsetting er redusert fra 5,1 til 1,8 prosent. Dette fremgår av figur 2.1 og 2.2.

For skogbruk og treforedling har, hvis vi ser bort i fra årlige konjunkturrelle svingninger, fallet i "betydning" pågått relativt konstant gjennom hele perioden. Trelast-og trevareindustrien hadde derimot en økning i både absolutt og relativt bidrag til landets verdiskaping og sysselsetting fram mot midten av 1970-tallet. Siden slutten av 1970-tallet

har imidlertid reduksjonen i sysselsetting og verdiskaping vært sterkere i trelast- og trevareindustrien enn i både treforedling, skogbruk og Fastlands-Norge for øvrig.

Figur 2.1: Skognæringenes andel av Fastlands-Norges bruttoprodukt 1962-97

Figur 2.2: Skognæringenes andel av Fastlands-Norges årsverkssysselsetting 1962-97

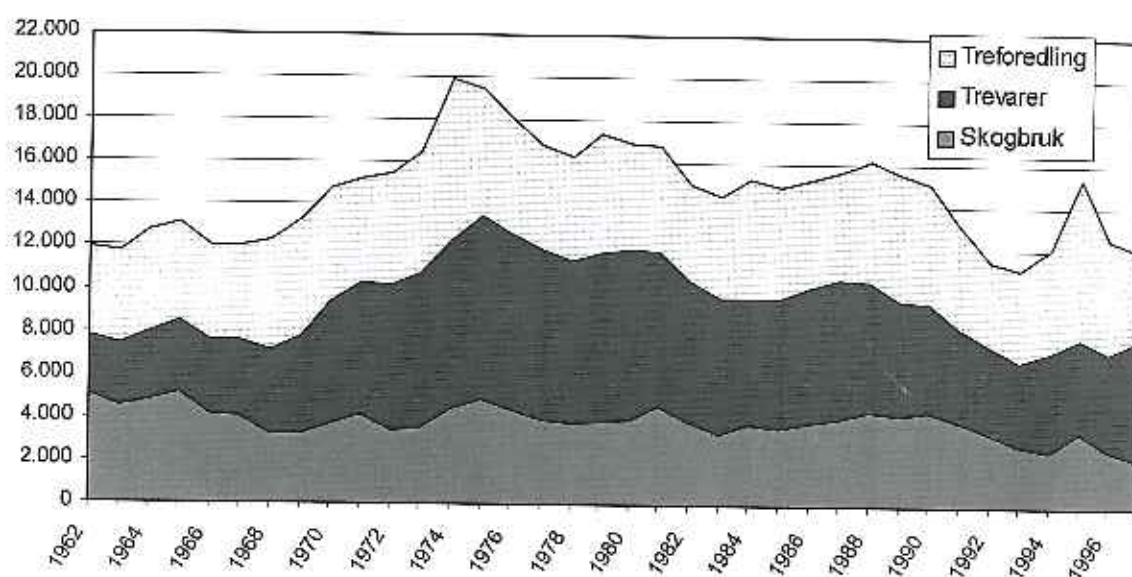
En vesentlig årsak til at skognæringene har tapt andeler av sysselsetting og BNP er veksten i andre næringer. Men også skognæringens sysselsetting, og i noen grad

realverdien av verdiskapingen⁴, har hatt en fallende tendens, i hvertfall siden slutten av 1970-tallet. Dette fremgår av tabell 2.2 og figurene 2.3 og 2.4.

Tabell 2.2: Endringer i skognæringenes bruttoprodukt og sysselsatte fra 1962 til 1997¹

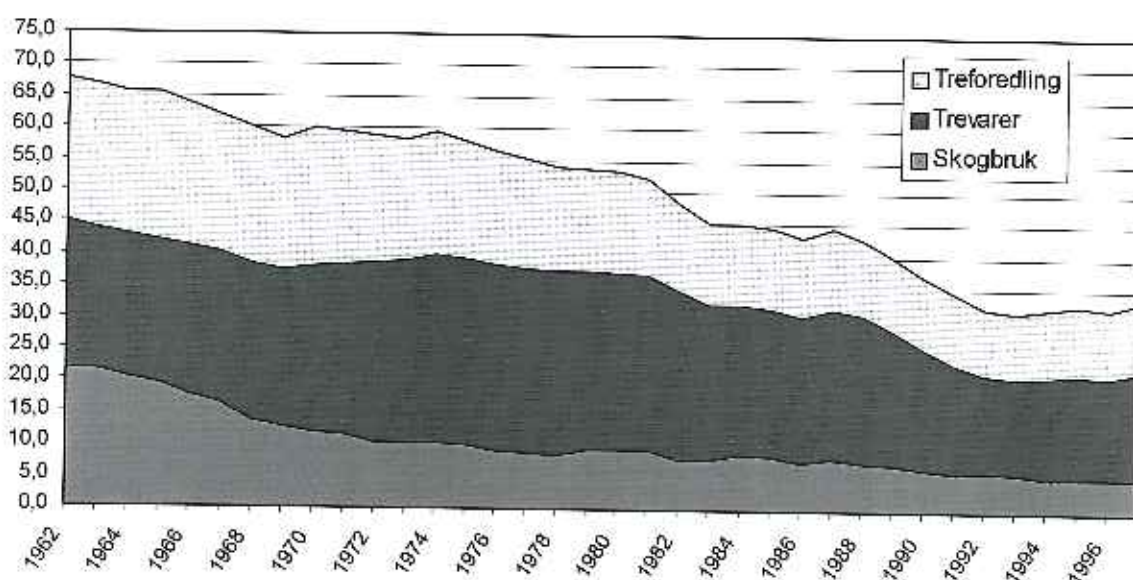
	Bruttoprodukt. Mill 1997-kr				Sysselsatte. 1000 årsverk			
	1962	1978	1995	1997	1962	1978	1995	1997
Skogbruk	5.028	3.842	3.501	2.303	21,5	8,5	5,4	5,4
Trelast-/trevareindustri	2.781	7.528	4.407	5.578	23,6	29,1	16,2	16,8
Treforedling	4.150	4.941	7.504	4.184	22,7	16,5	10,9	11,1
Sum skognæringer	11.959	16.311	15.412	12.065	67,8	54,0	32,5	33,3
Fastlands-Norge	290.768	550.265	719.289	776.750	1331	1587	1747	1844

¹1962-tall er beregnet av ØF på grunnlag av 1978-nivå og historiske vekstrater. 1997-tallene er foreløpige

Figur 2.3: Skognæringenes bruttoproduktutvikling 1962-1997. Mill. 1997-kroner

⁴ I dette kapittelet er alle realverdier fremkommet ved å deflatere tall i løpende priser med endringer i konsumprisindeksen. Unntaket er i forbindelse med beregning av volumindekser og volumendringer. For å komme frem til disse er det deflatert med prisindekser som er direkte knyttet til den aktuelle variablen (f.eks. en enkelt nærings bruttoprodukt). For nærmere drøfting av ulike deflateringsmetoder og deflatorer, se Ørbeck (1998)

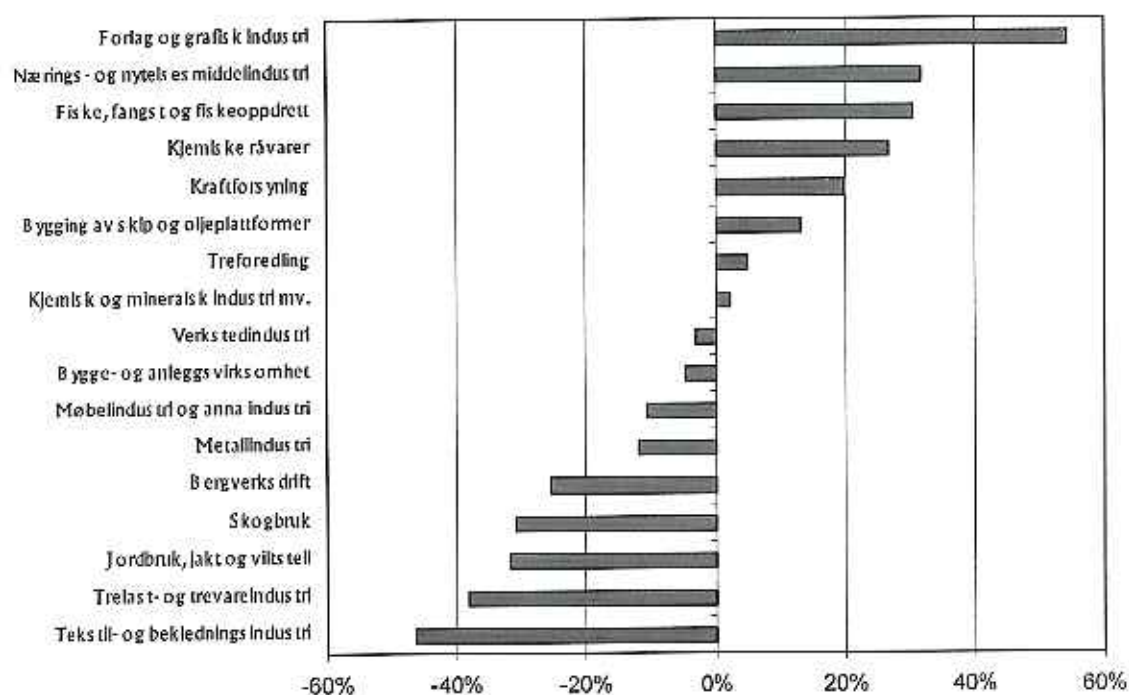

Figur 2.4: Skognæringenes sysselsetting 1962-1997. 1.000 normalårsverk

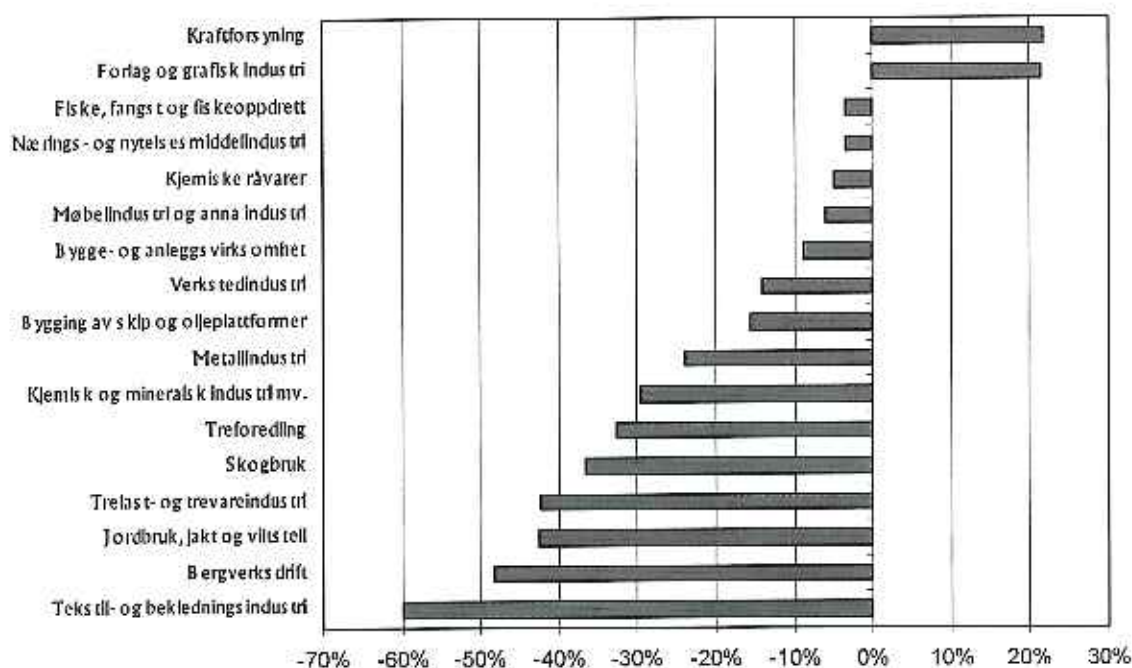
Det er ikke bare skognæringene som har redusert sin andel av landets BNP og sysselsetting. Ser en på primær- og sekundærnæringene samlet for perioden 1978-97 hadde de et fall i sysselsettingen fra 636.000 til 514.000 årsverk, eller fra 40 til 28 prosent av totalsysselsettingen i Fastlands-Norge. Sysselsettingsveksten har altså kommet i privat og offentlig tjenesteyting. Et tilnærmet likt bildet har vi for BNP-veksten. Verdiskapingen i primær- og sekundærnæringene har de senere år vært på nivå med siste del av 1970-tallet når det korrigeres for endringer i kroneverdien. På grunn av veksten i tjenestesektoren har imidlertid primær- og sekundærnæringenes andel av verdiskapingen i Fastlands-Norge, falt fra 36 prosent i 1978 til 27 prosent i 1997. Dette utviklingsbildet gjør det interessant å se på skogbaserte næringers utvikling relativt til andre primær- og sekundærnæringer.

Av figur 2.6 fremgår ulike primær- og sekundærnæringers relative sysselsettingsendring fra 1978 til 1997 rangert etter endringsrate. Figur 2.5 tilsvarer 2.6, men her for bruttoproduktutviklingen i realverdi. Vi har her sammenliknet et 5-års gjennomsnitt i begge ender av perioden for å korrigere bort effekten av at 1978 og 1997 kan være "lokale" topp- eller bunnår for enkelt næringer. Som det fremgår har skognæringene gjennomgående hatt en mer negativ utvikling i sysselsetting og verdiskaping enn de fleste andre primær- og sekundærnæringer. Treforedling har klart seg best, særlig når en ser på verdiskapingsutviklingen. Videre ser vi at skogbruket har hatt en noe mindre tilbakegang i verdiskaping og sysselsetting enn jordbruket, mens fiske, fangst og fiskeoppdrett har hatt en langt mer positiv utvikling. Her er det imidlertid fiskeoppdrett som bidrar positivt, mens tradisjonell fiske og fangst har hatt uendret verdiskaping, og et sysselsetningsfall på 18 prosent, i den periode figurene gjelder. Videre fremgår det at jordbrukets og fiskerinæringas foredlingskjede, dvs. næringsmiddelindustrien, er blant vinnerne innenfor

industrien. Riktignok viser figurene utviklingen for nærings- og nytelsesmiddelindustrien under ett, men utviklingen er tilnærmet identisk uten drikkevarer og tobakk.

Figur 2.5: Prosentvis endring i realverdien av primær- og sekundærnæringsenes bruttoprodukt fra 1978-82 til 1993-97

Figur 2.6: Prosentvis sysselsettingsendring fra 1978-1997 i primær- og sekundærnæringer

2.3 Lange linjer i pris- og volumutviklingen

Hva skyldes så endringene i skognæringenes verdiskaping. For å gi et "matematisk" svar på dette kan vi først se på hvilke faktorer som bestemmer bruttoproduktutviklingen.

Som tidligere nevnt er bruttoproduktet per definisjon lik produksjonsverdi fratrukket produksinnsats:

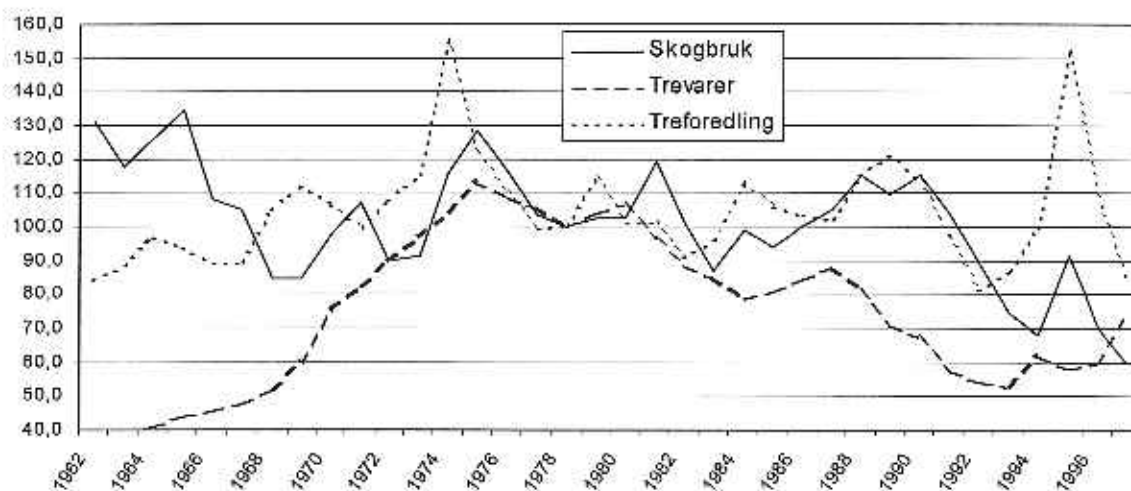
$$E = P_1X_1 + P_2X_2 + \dots + P_nX_n - P_{v1}V_1 - P_{v2}V_2 - \dots - P_{vm}V_m$$

Endringer i en nærings bruttoprodukt kan dermed i grove trekk skje gjennom:

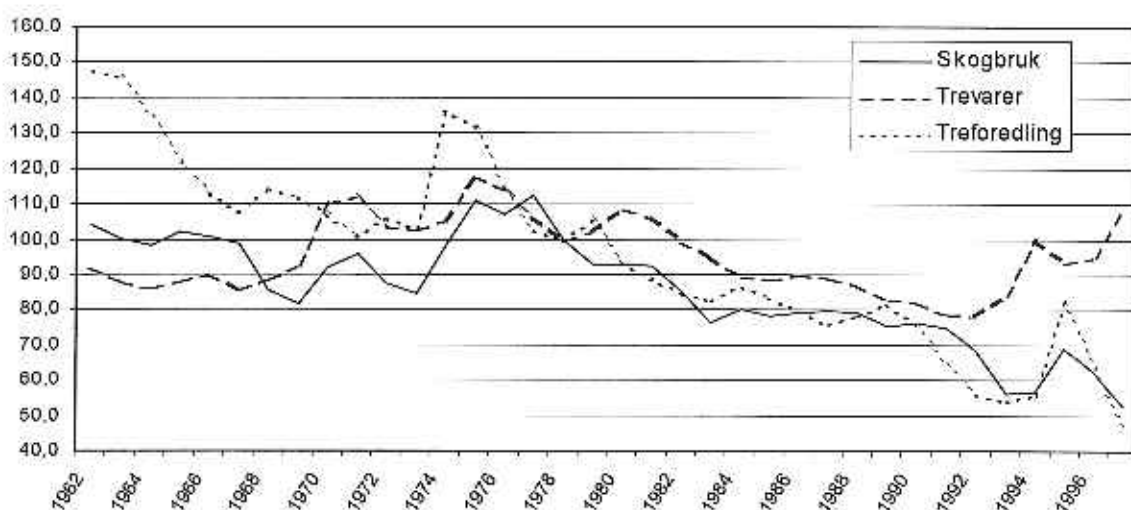
- * Endringer i produksjonsverdi:
 - i) Endrede produktpriser på de enkelte produkter
 - ii) Endret produksjonsvolum av de enkelte produkter
 - iii) Endret produktmix (vridning i produksjon mot bedre eller dårligere betalte produkter)
- * Endringer i produktinnsatsverdien:
 - iv) Endret pris på de enkelte innsatsvarer og -tjenester
 - v) Endret volumforbruk av de enkelte innsatsvarer og -tjenester.
 - vi) Endret produktinnsatsmix (vridning over mot dyrere eller billigere innsatsvarer)

Nasjonalregnskapsstatistikken gjør det mulig å dekomponere endringer i bruttoproduktet gjennom beregnede endringer i priser og "volum" på både produksjon og produktinnsats i den enkelte næring. Prisindeksene skal ideelt sett isolere den "rene" prisutviklingen, dvs. på "identiske" produkter, jf. i) og iv) over. Dermed vil alle de øvrige faktorene, dvs. hhv. ii) og iii) og v) og vi) over, måtte komme til uttrykk gjennom endringer i de respektive volumindeksene. En økning i bruttoproduktets volumindeks kan altså fremkomme både pga. økt volumproduksjon (i tonn el.), endret produktmix (overgang til høyere prisede produkter - herunder økt foredlingsgrad), mer effektiv utnytting av innsatsvarene og/eller overgang til billigere innsatsvarer (husk at verken arbeidskraft eller realkapital er innsatsvarer)⁵. Figur 2.7-2.9 viser hvilken rolle pris- og volumutviklingen har spilt for skognæringenes bruttoproduktutvikling.

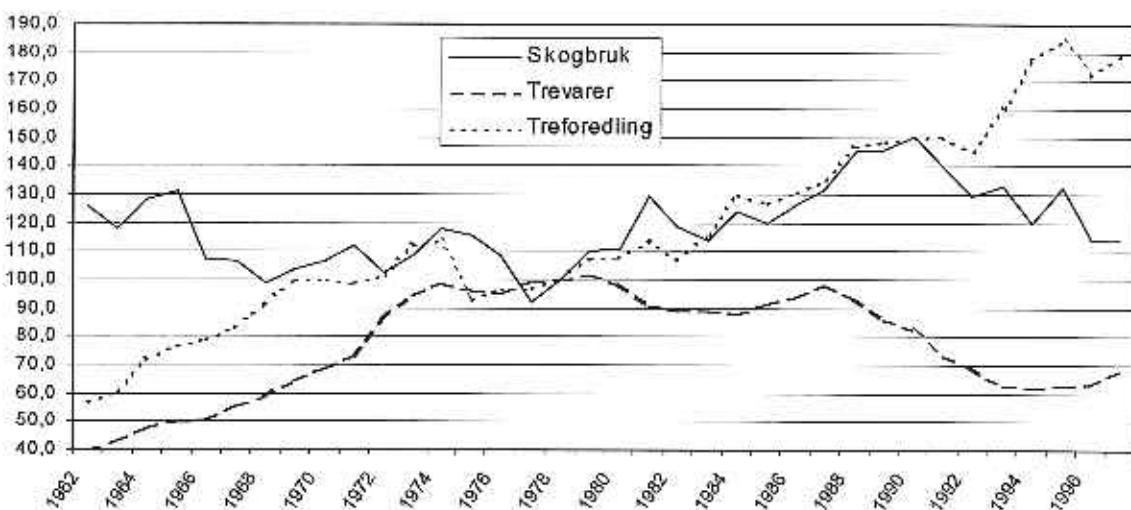
⁵ For nærmere forklaring/drøfting av pris- og volumindekser samt presenterte utviklingstrekk for pris- og volumindekser for både produksjon, produktinnsats og bruttoprodukt, også for undergrupper av skogbasert industri, vises det til Ørbeck (1998).

Figur 2.7: Realverdiindeks for bruttoprodukt i skognæringene 1962-1997 (1978=100)

Figur 2.8: Realprisindeks for bruttoprodukt i skognæringene 1962-1997 (1978=100)

Figur 2.9: Volumindeks for bruttoprodukt i skognæringene 1962-1997 (1978=100)

Treforedling har gjennom hele perioden opplevd fallende realpriser, men dette er langt på veg kompensert ved at produktinnsatsprisene også har falt, at produksjonsvolumet har hatt en stabil vekst og at bearbeidingsgraden er økt. Også skogbruket har hatt fallende realpriser, særlig siden midten på 70-tallet. Fram mot 1990 maktet skogbruket i stor grad å kompensere for realprisfallet gjennom økt avvirkning. På 90-tallet har imidlertid både realpriser og avvirkning, og dermed verdiskapingen, falt.

Trelast- og trevareindustrien hadde som tidligere nevnt en betydelig vekst fram mot midten på 1970-tallet. Etter den tid har både realpriser og volum/bearbeidingsgrad hatt en negativ utviklingsbane, og verdiskapingen har falt betydelig. Vi ser imidlertid at næringen har nytt godt av høykonjunkturen i norsk økonomi de siste 3-4 åra, både i form av bedre priser og økt aktivitet. En del av forklaringen på tilbakegangen i trelast- og trevareindustriens verdiskaping de siste 20-25 åra knytter seg til produksjon av monteringsferdige hus som etter å ha hatt en verdiskaping på nivå med trelastindustrien på midten av 1970-tallet ble kraftig redusert utover på 1980-tallet⁶. Ser en på perioden 1978-1991, hvor vi har separate nasjonalregnskapsdata for ferdighusindustrien, falt realverdien av verdiskapingen i trelast- og trevareindustrien med 42 prosent når vi medregner ferdighusindustrien og 29 prosent når vi holder den utenfor.

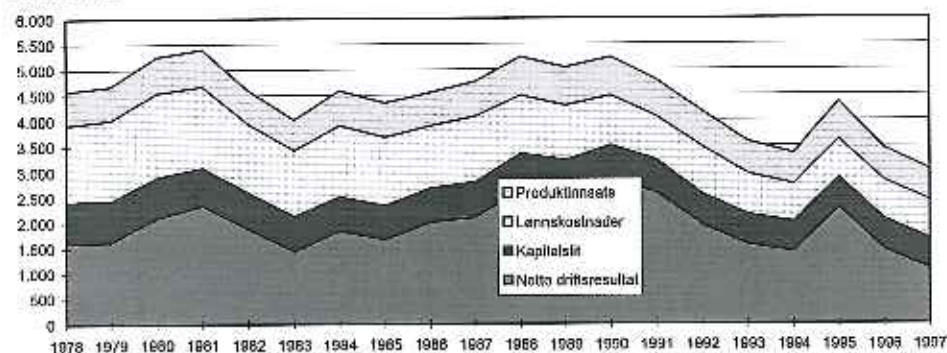
Til sammenligning kan det nevnes at for Fastlands-Norge under ett har bruttoproduktets realprisindeks vært tilnærmet uendret over perioden, dvs. at den ikke overraskende har hatt en utvikling tilnærmet identisk med konsumprisindeksen. Aktivitetsnivået målt ved bruttoproduktets volumindeks økte derimot, om lag som realverdien av bruttoproduktet, med 170 prosent fra 1962 til 1997.

2.4 Kostnadsstruktur og lønnsomhet

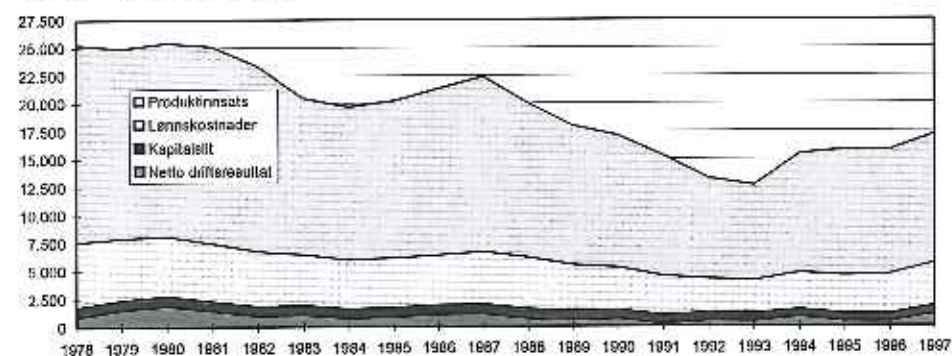
Hvordan har så skognæringenes kostnadsstruktur og lønnsomhet utviklet seg? De relevante nasjonalregnskapsstørrelser for å illustrere dette fremgikk av tabell 2.1. Figur 2.10 viser utviklingen i disse størrelsene i perioden 1978-1997 for de 3 hovedgrupper av skognæringer og for Fastlands-Norge under ett. For nærmere dokumentasjon av bakenforliggende tall vises det til Ørbeck (1998). Her gis det også en presentasjon av tilsvarende utviklingstrekk for de enkelte undergrupper av skogsindustri.

⁶ Nedgangen i industrisektoren monteringsferdige trehus må ses i sammenheng med endringer i ferdighuskonseptet hvor dagens "ferdighus" i stor grad bygges på stedet. Det må derfor kunne antas at tapte verdiskaping og sysselsetting i ferdighusindustrien vil kunne finnes igjen i bygg- og anleggssektoren.

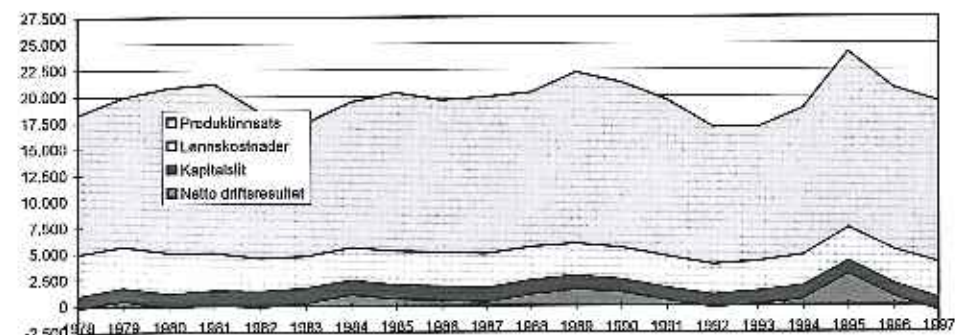
Skogbruk

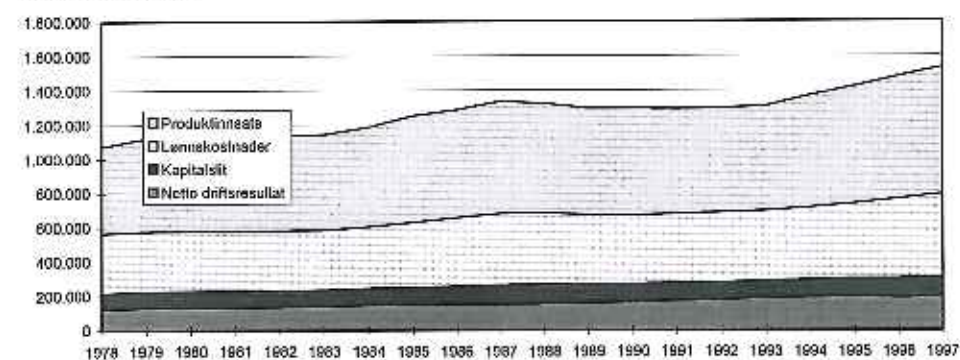
Trelast- og trevareindustri

Treforedling

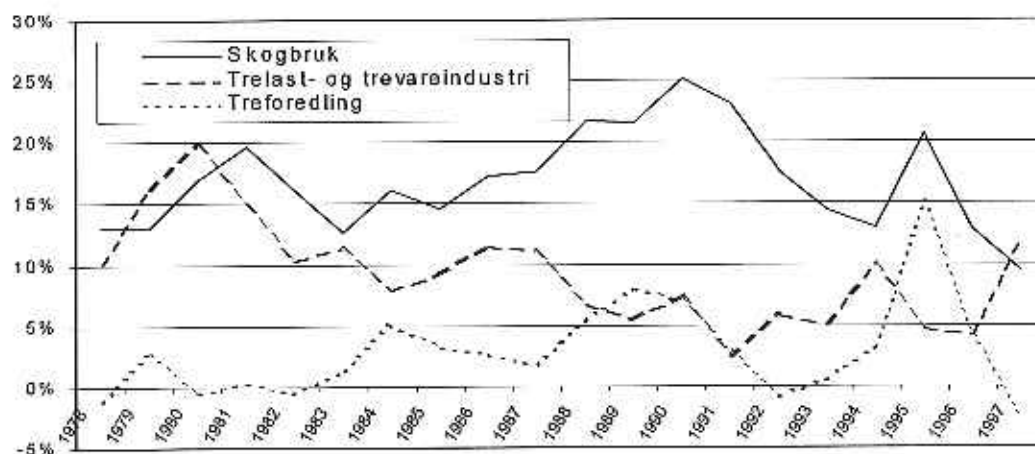
Fastlands-Norge

Figur 2.10: Produksjon i skognæringene fordelt på "kostnadskomponent" 1978-97. Tall i millioner 1997-kroner (KPI som deflator)

Figur 2.10 angir foruten de definerte variablene i figurene (produktinnsats, lønnskostnader, kapitalslit og netto driftsresultat) også utviklingen i produksjonsverdi, bruttoprodukt og brutto driftsresultat. Topplinjen eller "overkanten" på produktinnsatsarealet angir utviklingen i produksjonsverdien, mens "underkanten" angir utviklingen i bruttoproduktet (verdiskapingen). Videre vil "overkanten" på kapitalslitarealet angi brutto driftsresultat⁷.

Av begrepene i tabell 2.1 og figur 2.10 vil en nærings netto driftsresultat være det beste målet på næringenes lønnsomhet i absoluttverdi. Ved å ta netto driftsresultat som andel av realkapitalbeholdningen får vi i tillegg et lønnsomhetsmål egnet for sammenligninger over tid og på tvers av næringer. Det kan kalles realkapitalavkastningsraten og vil ha likhetstrekk med totalrentabilitet. Slike beregninger fremgår av figur 2.11.

Figur 2.11: Realkapitalavkastningsrate blant skogbaserte næringer 1978-1997

Figur 2.11 viser at:

- * Lønnsomheten i skogbruket har hatt en langt bedre utvikling enn produksjonsverdi og verdiskapingen. Dette skyldes en tilnærmet halvering av lønnskostnadene.
- * Lønnsomheten i treforedling har hele perioden vært svært lav, hvis en ser bort i fra toppåret 1995. I 1980, 1982, 1992 og 1997 var faktisk netto driftsresultat negativt.
- * Lønnsomheten i trelast- og trevareindustrien falt jevnt utover på 1980-tallet for så å ta seg opp utover på 1990-tallet.

⁷ Som nevnt er netto næringskatter egentlig en kostnadskomponent, men som er negativ, dvs. at det er netto næringsubsidier, for mange næringer. I figur 2.10. vil netto næringskatter/-subsidiar i praksis fremgå ved at "overkanten" og "underkanten" på produktinnsatsarealet avviker noe fra faktisk produksjonsverdi og bruttoprodukt (ligger noe høyere for næringer/år med netto næringsubsidier og noe under for næringer/år med netto næringskatter). Som det fremgikk av tabell 2.1 utgjør imidlertid næringskattene og -subsidiene netto svært beskjedne beløp for de næringer og næringsgrupper vi ser på.

På 1990-tallet (1990-1997) har realkapitalavkastningsraten i gjennomsnitt vært 17 prosent i skogbruket, 6 prosent i trelast- og trevareindustrien og 3 prosent i treforedlingsindustrien. Tilsvarende tall for industrien under ett var 11 prosent.

Det må imidlertid understrekkes at sammenligninger av driftsresultat og realavkastningsrate på tvers av næringer kan være problematisk. Bl.a. vil driftsresultatet, alt annet likt, være høyere i næringer hvor eierne utfører betydelig arbeidsinnsats. Her vil driftsresultatet i realiteten ikke bare innholde avlønning av investert kapital, men også avlønning av den arbeidsinnsats eierne utfører, siden dette ikke ligger inne i lønnskostnadene. I 1997 utgjorde "selvstendige" hele 40,7 prosent av normalårsverkene i skogbruket, mens andelen var 7,1 prosent i trelast- og trevareindustrien, 0,0 prosent i treforedling og 2,5 prosent i industrien sett under ett. Skogbrukets avkastningsrate må videre ses i forhold til at land-/skogkapitalen ikke inngår i realkapitalbeholdningen utover hva som skyldes investeringer i skogbilveier og skogkultur. Dermed bør skogbrukets realavkastningsrate ligge betydelig over næringer hvor driftsresultatet kun skal avløne kapital investert i maskiner o.l.

3 Kort om skognæringenes verdiskaping og sysselsetting i fylkene

I dette kapittelet gis det en kort omtale av hvordan verdiskaping og sysselsetting i hhv. skogbruk, trelast- og trevareindustri og treforedling fordeler seg på fylker samt hvilken betydning disse næringene har for samlet verdiskaping og sysselsetting i fylkene. Omtalen bygger på Statistisk sentralbyrås NOS: Fylkesfordelt nasjonalregnskapsstatistikk 1992. Det vises samtidig til avsnitt 4.3 hvor vi kommer nærmere inn på strukturen i skogbasert industrisysselsetting i fylkene i 1995 og hvordan denne har endret seg siden 1980.

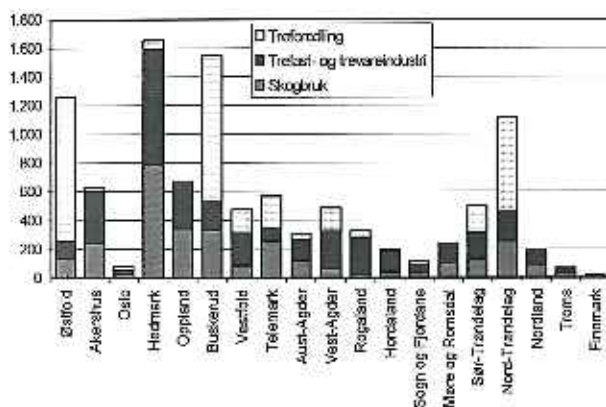
Figur 3.1a og 3.2a viser skognæringenes samlede verdiskaping og sysselsetting fordelt på fylke, dvs. hvilke fylker som er viktige innenfor de ulike skognæringene. Figur 3.1b og 3.2b viser skognæringenes andel av de enkelte fylkers bruttoregionprodukt og samlede sysselsetting, dvs. hvor viktige skognæringene er i de ulike fylker. Andelene er her regnet av bruttoregionprodukt og sysselsetting i fastlands-næringene, dvs. at utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning, rørtransport av olje og gass samt utenriks sjøfart er holdt utenfor.

Som det fremgår er det i Hedmark, Buskerud, Østfold og Nord-Trøndelag vi både finner hovedtyngden av skogbasert aktivitet og hvor denne aktiviteten har størst betydning. Mens det er treforedlingsindustrien som drar opp i de 3 sistnevnte er det skogbruk og trelast- og trevareindustri som bringer Hedmark på "listetoppen". Hedmark er klart viktigste skogbruksfylke og trelast-/trevarefylke. Fylket hadde i 1992 26 prosent av verdiskapingen og 28 prosent av sysselsettingen i norsk skogbruk og 22 prosent av verdiskapingen og 21 prosent av sysselsettingen i trelast- og trevareindustrien. Selv med beskjeden treforedlingsindustri utgjorde skognæringene samlet 7-8 prosent av fylkets samlede verdiskaping og sysselsetting.

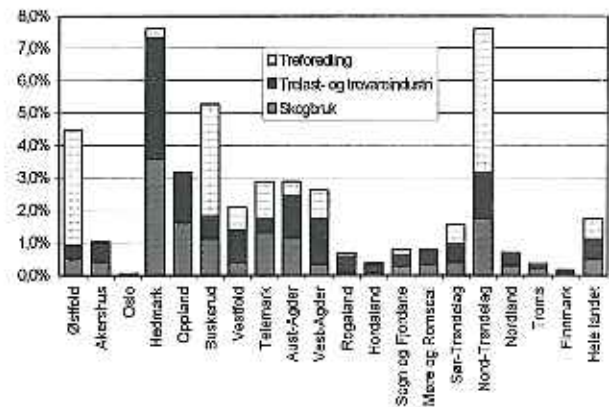
Forskjeller mellom om vi ser på hvor viktig fylkene er for skognæringene og på hvor viktige skognæringene er for fylkene avgjøres naturlig nok av størrelsesforskjeller fylkene imellom målt etter samlet sysselsetting og verdiskaping.

Forskjeller mellom om vi ser på verdiskaping eller sysselsetting avhenger i betydelig grad av strukturen på den skogbaserte aktiviteten i fylkene siden bruttoprodukt per sysselsatt varierer både mellom skogbruk, trelast- og trevareindustri og treforedling og mellom de ulike undergrupper innenfor hhv. trelast- og trevareindustri og treforedling. Eksempelvis var bruttoprodukt per sysselsatt på nasjonalt nivå i 1992 hhv. 428.000 kr i skogbruk, 238.000 kroner i trelast- og trevareindustrien, 334.000 i treforedling og 307.000 i fastlandsnæringene sett under ett.

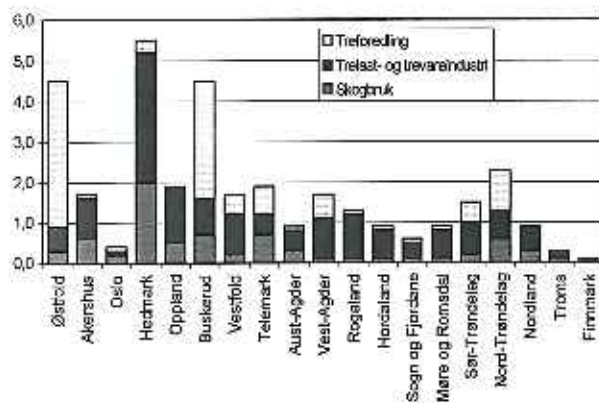
Også innenfor enkelt næringer er det imidlertid tildels betydelige forskjeller fylkene imellom når det gjelder bruttoprodukt per sysselsatt. Eksempelvis vil det fremgå av figur 3.1a og 3.2a at Oppland hadde en større andel av skogbrukets verdiskaping enn sysselsetting i 1992, dvs. et høyere bruttoprodukt per sysselsatt enn på landsbasis. Det ligger utenfor denne utredningens oppgave å studere slike forskjeller nærmere, men siden vi her opererer med sysselsatte personer og ikke årsverk kan ulik andel deltidsansatte være en mulig delforklaring.

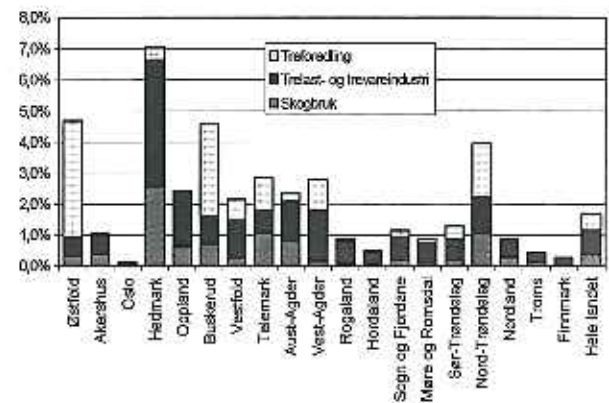
Figur 3.1a: Skognæringenes bruttoprodukt etter fylke i 1992. Mill. kr.

Figur 3.1b: Skognæringenes andel av bruttoregionsprodukt 1992

Figur 3.2a: Skognæringenes sysselsetting etter fylke i 1992. 1.000

Figur 3.2b: Skognæringenes andel av fylkenes sysselsetting 1992

Kilde: ØF på grunnlag av SSB: NOS Fylkesfordelt nasjonalregnskapsstatistikk 1992

4 Skognæringenes regionale struktur, betydning og utvikling

4.1 Innledning

Som nevnt innledningsvis er hensikten med dette kapittelet å kartlegge skognæringenes regionale utbredelse, betydning og utvikling. Hovedspørsmålene har vært om det egentlig er slik at skognæringene er distriktsnæringer, både mht. at bedriftene/sysselsettingen i stor grad er lokalisert i distriktene og mht. at de har stor betydning som sysselsettingsfaktor i distriktene? Videre har det vært et hovedspørsmål om det har skjedd og/eller skjer en regional omstrukturering av skognæringene, f.eks. fra periferi til sentrum.

Kartleggingen bygger på sysselsettingsstatistikk. Dette fordi sysselsetting nok er den viktigste enkeltvariable for vurderinger av skognæringenes distriktsmessige rolle. Vel så viktig er det at få andre relevante variable er tilgjengelig på kommune-/regionnivå⁸.

Også for sysselsetting står vi overfor et betydelig dataproblem siden det i Norge ikke finnes komplett sysselsettingstatistikk fordelt på kommune og næring som er konsistent over tid. Det finnes riktignok i dag en komplett kommune- og næringsfordelt arbeidstakerstatistikk som er supplert med selvstendige. Tilsvarende data finnes tilbake til 1990, men med avtakende kvalitet. Før 1990 er Folke- og boligtellingsen eneste komplette og kommune- og næringsfordelte sysselsettingstatistikk. Denne foreligger kun for hvert 10. år og er ikke uten videre sammenlignbar, verken fra telling til telling eller i forhold til arbeidstakerstatistikken på 1990-tallet.

I industristatistikken finnes det derimot kommune- og næringsfordelt sysselsettingsstatistikk for industrien over en lang tidsperiode av god kvalitet. Ved å bruke denne kan man få et komplett bilde av sysselsettingen i den skogbaserte industrien i de enkelte kommuner brutt ned på 5-sifret næringsnivå. Videre danner den et konsistent datagrunnlag for studier av utviklingstrekk. Siden industristatistikken ikke gir sysselsettingstall for skogbruk har vi valgt å angi denne næringens regionale fordeling ved kommunedata for skogavvirkning. For å beregne skognæringenes relative betydning som sysselsettingsfaktor har vi (som "nevner") benyttet data for den yrkesaktive befolkningen i kommunene (dvs. innbyggere 16-67 år).

⁸ SSB oppgir ikke økonomidata (produksjonsverdi, bearbeidingsverdi, bruttoinvesteringer osv.) som kan henføres til enkeltbedrifter. Hovedregelen er at må være minst 3 bedrifter i en gruppe (f.eks. i en næring i en kommune) for at økonomidata offentliggjøres. Dette medfører at økonomidata ofte vil være anonymisert (prikket) når en opererer på kommune-/regionnivå, og oftere jo mer finindelt næringsgruppering som benyttes.

Analysen innebærer en kobling av data for skogbasert sysselsetting på kommunenivå med andre relevante kjennetegn ved kommunene som kommunene er gruppert etter. Slike kjennetegn er geografisk tilhørighet i form av fylke og region, hvor SSBs 101 prognoseregioner er benyttet, distriktpolitisk virkeområde (prosentområde innenfor SND-systemet), arbeidsgiveravgiftssone, sentralitet/landsdel iht. inndeling brukt i regjeringens regional-/distriktpolitiske redegjørelse, grad av skogavvirkning/råstofftilgang (1996) og til sist grad av befolkningsvekst/-tilbakegang (regnet 1.1.88 - 1.1.98). Data for disse variablene på kommunenivå er innhentet fra SSB og koblet med forannevnte industristatistikk. .

I avsnitt 4.2 gis det først en generell presentasjon av industristatistikkgrunnet og kommentar til visse nasjonale hovedtrekk ved industristruktur og -utvikling. Deretter gis det i avsnitt 4.3 en presentasjon av ulike industrinæringers spredning, betydning og utvikling på fylkesnivå. I avsnittene 4.4-4.6 identifiseres de regioner som er viktigst innenfor de 3 skognæringene, de regioner hvor skognæringene har størst relativ betydning som sysselsettingsfaktor og de regioner som har hhv. vunnet og tapt flest arbeidsplasser innenfor skogbasert industri.

Disse avsnittene gir i begrenset grad gi svar på spørsmål om skognæringens omfang og betydning i Distrikts-Norge, på om det har skjedd en regional omstrukturering mellom periferi og sentrum eller på hva som kjennetegner regioner som skiller seg ut mht. skognærings omfang, betydning eller utvikling. Disse spørsmål dekkes bedre av avsnittene 4.7-4.9 hvor vi ser på skognæringenes spredning, betydning og utvikling innenfor ulike kommunegrupper kategorisert etter distriktpolitisk virkeområde, arbeidsgiveravgiftssone, sentralitet, råstofftilgang og grad av befolkningsendring.

4.2 Kort om benyttet industristatistikk og nasjonale hovedtall

Til gjennomføring av denne delen av utredningen, er det fra SSBs industristatistikk innhentet data for antall bedrifter og sysselsatte for årene 1980, 1990 og 1995 brutt ned på fineste næringsinndeling (5-siffernivå) og kommune. Tilpasning av 1980- og 1990-data til dagens kommunestruktur er foretatt av ØF.

Som nevnt i kapittel 1 er det benyttet "gammel" næringsgruppering (ISIC) fordi vi trengte sammenlignbare datasett for 1980 og 1995 og fordi det var mulig for SSB å kjøre ut 1995-statistikk etter "gammel" næringsinndeling, men ikke 1980-statistikken etter "ny" inndeling. Det vises for øvrig til tabell 1.2 i kapittel 1 som angir koblingen mellom gammel (ISIC) og ny (NACE) næringsinndeling. For øvrig vises det til vedlegg 2 hvor det

gis et utdrag av "gammel" Standard for næringsgruppering (ISIC) og hvor det fremgår hva slags type produksjoner som omfattes av de ulike næringer og til vedlegg 3 som redegjør for de næringsbetegnelser og -inndelinger vi har benyttet i tabeller og figurer i kapittel 4. Tabell 4.2 gir en oppsummering av dette industristatistikkmaterialet på nasjonalt nivå.

Tabell 4.2: Industribedrifter, -sysselsatte og -kommuner¹ i 1980, 1990 og 1995 etter næring

Næring	Antall bedrifter			Antall sysselsatte			Antall kommuner			Syssels. per bedrift			Endring 1980-90		Endring 1980-95		Endring 1990-95	
	1980	1990	1995	1980	1990	1995	1980	1990	1995	1980	1990	1995	Bedrift	Syssels.	Bedrift	Syssels.	Bedrift	Syssels.
Kjett- og merkevarer	533	422	357	17.466	16.724	16.482	225	106	182	33	40	46	-21%	-4%	-15%	-1%	-33%	-4%
Fiskevarer	657	494	474	14.021	10.019	12.105	149	144	147	21	20	26	-25%	-29%	-4%	21%	-20%	-14%
Andre næringsmidler	1.289	1.055	872	20.068	18.012	16.911	318	300	291	16	18	19	-18%	-5%	-17%	-11%	-32%	-18%
Drukkvarer og tobakk	71	55	53	6.291	4.891	5.677	80	51	52	88	91	111	-23%	-21%	-4%	18%	-25%	-7%
Tekstil/bekleddingsvarer	883	583	509	21.884	9.348	8.137	215	214	188	23	16	16	-38%	-57%	-11%	-13%	-47%	-63%
Trevarer	1.601	1.164	847	23.839	16.766	14.167	381	340	313	15	14	15	-27%	-30%	-15%	-16%	-41%	-41%
- Staging og høvding	555	342	275	8.722	6.050	5.198	224	195	164	18	16	19	-38%	-31%	-20%	-14%	-50%	-10%
- Spennstøler	18	11	10	1.192	888	801	17	11	10	66	81	90	-39%	-28%	-8%	2%	-44%	-24%
- Møtt, ferdige trehus	126	74	61	5.355	1.980	1.158	130	86	67	43	27	19	-41%	-63%	-16%	-42%	-52%	-78%
- Bygningsanleier	667	432	355	6.455	4.963	4.583	260	226	207	10	11	13	-24%	-9%	-16%	8%	-37%	-16%
- Trempregning	18	15	15	478	294	281	16	14	14	30	20	19	-6%	-30%	0%	-1%	-6%	-41%
- Andre bygningsmateriale	42	67	55	991	1.309	904	38	59	50	24	20	18	60%	37%	-18%	-33%	31%	9%
- Treembalasje	57	29	16	349	252	108	41	27	15	8	9	7	-49%	-28%	-43%	-57%	-72%	-60%
- Trevarer ellers	220	184	160	1.299	983	1.034	124	130	101	6	6	6	-72%	-24%	-18%	5%	-27%	-20%
Møbelfremstilling	580	456	427	10.057	7.504	7.379	180	188	177	17	16	17	-21%	-27%	-6%	1%	-20%	-27%
- Møbler av tre	451	322	287	7.633	5.307	5.815	158	143	125	17	16	20	-28%	-30%	-11%	6%	-36%	-26%
- Innredninger av fôr	129	134	140	2.424	1.997	1.764	82	98	103	19	15	13	4%	-18%	4%	-12%	9%	-27%
Treforedling	173	119	114	17.503	11.868	10.775	58	53	58	101	100	95	-31%	-32%	-4%	-9%	-34%	-30%
- Papirmasse	39	22	19	4.331	2.850	2.099	26	19	17	111	121	110	-44%	-39%	-14%	-21%	-51%	-52%
- Papir og papp	34	21	21	7.622	5.139	4.686	25	19	19	224	245	223	-30%	-33%	0%	-9%	-38%	-30%
- Trykkmater	4	4	4	682	399	267	4	4	4	171	100	87	0%	-17%	0%	-33%	0%	-81%
- Papir- og pappeembalasje	40	40	39	3.201	2.784	2.693	26	27	28	67	88	89	-17%	-14%	-3%	3%	-19%	-16%
- Papir- og pappevarer ellers	48	32	31	1.667	908	1.030	24	21	25	35	28	33	-30%	-46%	-3%	13%	-36%	-30%
Grafiskforlag	1.610	1.795	1.872	35.940	34.371	35.850	214	263	257	22	19	21	11%	-3%	-7%	2%	4%	-1%
Kjemisk, grunnl., plast	690	647	609	29.447	23.355	22.450	190	206	201	43	38	37	-6%	-21%	-6%	-4%	-12%	-24%
Mineralske produkter	598	533	492	12.436	8.001	7.874	219	218	212	21	17	16	-11%	-28%	-8%	-13%	-10%	-37%
Metaller	124	90	115	27.100	17.835	15.808	88	57	66	219	188	136	-27%	-34%	28%	-12%	-7%	-43%
Verktøidprodukter	4.088	3.831	3.387	128.933	100.062	98.346	384	389	374	32	28	28	-6%	-22%	-12%	-2%	-17%	-24%
Industri ellers	295	259	269	3.506	2.879	3.407	112	117	122	12	11	13	-12%	-18%	4%	18%	-8%	-3%
All industri	13.272	11.513	10.296	388.713	284.136	275.168	432	434	430	28	25	27	-13%	-23%	-11%	-8%	-22%	-25%

¹ Antall kommuner, iht. til dagens kommunestruktur, som hadde registrert sysselsetting i angjeldende år og næring. Vi ser f.eks. at 5 av våre 435 kommuner var helt uten industriarbeidsplasser i 1995

Som det fremgår av tabell 4.2 besto trelast- og trevareindustrien, slik den her er definert, i 1995 av 947 bedrifter med 14.167 sysselsatte. Næringen er representert i totalt 313 av våre 435 kommuner. Det er kun den store "samlenæringen" verkstedprodukter som finnes i flere kommuner. I gjennomsnitt hadde bedriftene 15 ansatte, hvilket er om lag halvparten av gjennomsnittet for hele industrien.

Treforedlingsindustrien, slik den her er definert, besto i 1995 av 114 bedrifter med 10.775 sysselsatte. Næringen er representert i totalt 58 av våre 435 kommuner. I gjennomsnitt hadde bedriftene 95 ansatte, hvilket er om lag 3 ganger større enn gjennomsnittet for hele industrien.

Sysselsettingen i trelast- og trevareindustrien falt med 30 prosent fra 1980 til 1990 og med 16 prosent fra 1990 til 1995, til sammen 41 prosent fra 1980 til 1995. Sysselsettingen i treforedling falt med 32 prosent fra 1980 til 1990 og 9 prosent fra 1990 til 1995, til sammen 38 prosent fra 1980 til 1995. Begge skogindustrinæringene hadde dermed i begge perioder et større sysselsettingsfall enn gjennomsnittet for industrien hvor sysselsettingen falt med 23 prosent fra 1980 til 1990 og med 3 prosent fra 1990 til 1995, tilsammen 25 prosent fra 1980 til 1995.

Som nevnt i kapittel 2 kan det kraftige fallet i ferdighusproduksjon forklare noe av tilbakegangen i trelast- og trevarerindustrien på 1980-tallet. Mye av denne sysselsettingen vil p.g.a. endringer i "ferdighuskonseptet" med langt mer oppføring "på stedet", sannsynligvis kunne finnes igjen i bygg- og anleggssektoren. Sysselsettingen i trelast- og trevarerindustri ekskl. ferdighus falt med 20 prosent fra 1980 til 1990, og hadde dermed en svakere sysselsettingsnedgang i denne perioden enn industrien sett under ett. Fra 1990 til 1995 falt sysselsettingen i trelast- og trevarerindustri ekskl. ferdighus med 12 prosent slik at samlet endring fra 1980 til 1995 var 30 prosent mot 41 prosent når vi medregnet ferdighusindustrien.

Av undergrupper av skogindustri har "bygningartikler" (dører, vinduer og trapper) og "papir- og pappemballasje" klart seg bedre enn både annen skogsindustri og industrien samlet sett over hele perioden 1980-1995. "Andre bygningsmaterialer" (bl.a. parkett) økte sysselsettingen gjennom 1980-tallet med 37 prosent eller 367 arbeidsplasser, men disse og enda noen til forsvant imidlertid fra 1990 til 1995. På 1990-tallet merker vi oss også sysselsettingsveksten innenfor diversesektorene "trevarer ellers" og "papir- og pappvarer" samt i "sponplater" (som også omfatter laminering mv.).

4.3 Skogindustriens struktur, betydning og utvikling i fylkene

Tabell 4.3-4.6 viser ulike industrinæringers spredning på fylker, betydning som sysselsettingsfaktor i fylkene relativt til på landsbasis og prosentvise utvikling i periodene 1980-1990 og 1990-1995. Som det fremgår er skogindustrien i tabellene splittet opp på næringsundergrupper.

I angivelsen av industrinæringenes betydning som sysselsettingsfaktor i fylkene relativt til på landsbasis, jf. tabell 4.4, er det benyttet beregnede lokaliseringskoeffisienter⁹. Disse angir en nærings betydning i et fylke eller en region, eller hvor spesialisert fylket/regionen er på en næring, sammenlignet med landsgjennomsnittet. Vi har beregnet lokaliseringskoeffisienten for næring n i fylke/region r slik:

$$LQ_m = S_m / Y_r / S_n / Y$$

Her angir S_m sysselsettingen i næring n i fylke/region r i 1995 og Y_r yrkesbefolkningen (personer 16-67 år) i region r i 1995. S_n angir samlet sysselsetting i næring n på landsbasis og Y landets samlede yrkesbefolkning. En LQ-verdi på 1 betyr altså at næringen har

⁹ Se bl.a. Selstad & Birkelund (1996) for nærmere omtale av lokaliseringskoeffisienter.

samme representasjon (eller betydning) i fylket/regionen som nasjonalt. En I.Q på 2 kan tolkes som at næringen er dobbelt så viktig i fylket/regionen som på landsbasis, mens en LQ på 0,5 tilsier at næringen er bare halvparten så viktig.

Tabell 4.3 viser naturlig nok det samme bildet som vi fant i kapittel 3, nemlig at Hedmark er klart viktigste trelast- og trevareindustrifylke med 21 prosent av arbeidsplassene, mens Østfold og Buskerud er de viktigste treforedlingsfylkene med hhv. 34 og 26 prosent av arbeidsplassene.

Blant undergrupper av skogindustri topper Hedmark lista både for trelastindustri, ferdighusindustri, sponplateindustri og treimpregnering. Rogaland er imidlertid klart viktigst når det gjelder produksjon av bygningsartikler (dører, vinduer og trapper), mens Vest-Agder topper lista over sysselsetting innen "andre bygningsmaterialer" (herunder parkett). Østfold er det sentrale fylket både innenfor produksjon av papirmasse, papir og papp samt papir- og pappemballasje, og i alle disse undergruppene med Buskerud på 2. plass. Produksjon av papir- og pappvarer ellers har sitt tyngdepunkt i Buskerud og Vestfold. Trefiberplatefabrikkene ligger i Vest-Agder (Kristiansand), Oppland (Gjøvik) og Vestfold (Larvik). For nærmere omtale av enkeltbedrifters betydning for dette bildet vises det til avsnitt 4.4.2.

Ser vi på hvor viktige de ulike skogindustriktorene er som sysselsettingsfaktor i de enkelte fylker relativt til på landsbasis, jf. tabell 4.4, finner vi naturlig nok igjen de samme fylkene i toppen. Bildet påvirkes imidlertid noe av størrelsesforskjeller fylkene imellom målt etter yrkesaktiv befolkning. Trelast- og trevareindustrien er 5 ganger viktigere i Hedmark enn på landsbasis, mens treforedling er 6 ganger viktigere i Østfold enn på landsbasis.

Når det gjelder sysselsettingsutviklingen i trelast- og trevareindustrien fremgår det av tabell 4.5 og 4.6 at Hedmark hadde en noe lavere reduksjon enn landsgjennomsnittet på 1980-tallet. Gevinsten av dette i form av "kaprede markedsandeler" er imidlertid tapt og vel så det hittil på 1990-tallet gjennom en langt større sysselsettingsreduksjon enn landsgjennomsnittet. Innenfor treforedling hadde Østfold og Buskerud en noe bedre sysselsettingsutvikling enn gjennomsnittet både på 1980-tallet og hittil på 1990-tallet.

Ser vi på møbel- og innredningsindustrien ligger det definitive tyngdepunkt i Møre og Romsdal med 43 prosent av arbeidsplassene (53 prosent hvis vi kun ser på møbler). Oppland følger deretter med 11 prosent. Tabell 4.5 og 4.6 viser at Møre og Romsdal har "kapret markedsandeler" innenfor denne industrien gjennom en bedre utvikling enn landsgjennomsnittet både på 1980-tallet og i første halvdel av 90-tallet.

Tabell 4.3: Industrisysseletting 1995 etter næring og fylke

Næring	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Helse landet
Kjøtt- og mellevare	1.197	1.135	851	1.400	595	515	980	431	160	532	1.723	1.297	858	565	1.375	723	688	476	194	16.462
Fiskevarer	186	14	31	33	10	19	11	42	26	211	572	952	1.280	2.327	721	126	2.022	1.251	2.270	12.105
Andre næringsmidler	1.428	1.008	2.704	1.032	825	609	1.030	439	218	407	1.338	1.854	392	754	1.436	526	559	363	134	16.911
Drikkevarer og tobakk	282	1.240	672	41	10	205	355	86	279	257	398	644	281	138	592	30	181	281	27	5.877
Tekstil/bekleddingstiler	551	282	216	183	530	304	281	155	115	619	849	1.386	427	1.532	305	32	229	117	80	8.137
Trevarer	492	823	102	2.929	1.182	752	827	421	470	1.031	1.223	832	378	637	844	852	659	208	28	14.187
- Sagling og høvling	240	574	0	1.541	668	411	324	169	134	96	58	74	40	51	289	368	147	0	14	5.199
- Spånplater	0	0	2	285	51	0	120	0	0	270	0	0	0	43	0	0	75	55	0	901
- Mont.ferdige trehus	7	36	2	322	62	38	34	33	73	186	2	28	11	70	113	104	39	28	0	1.158
- Bygningsstikler	183	87	37	460	311	116	220	86	193	199	1.054	357	239	203	353	102	305	79	9	4.583
- Trevirkegjønnert	0	0	0	85	0	52	14	0	0	4	0	0	0	87	18	7	8	6	0	281
- Andre bygningsmaterier	16	10	0	191	18	99	17	0	30	269	50	31	32	28	5	36	58	15	0	904
- Treemballasje	10	13	0	0	0	0	2	11	0	14	0	32	10	9	3	0	3	1	0	108
- Trevarer ellers	38	103	61	55	72	36	96	122	40	23	59	110	46	46	83	36	3	24	3	1.034
Møbler/innredninger	184	414	168	158	837	287	261	133	141	150	276	329	260	3.157	102	78	38	98	0	7.379
- Møbler av tre	143	279	122	113	569	59	93	97	61	44	193	214	202	2.990	361	43	13	29	0	5.615
- Innredninger av tre	41	135	76	45	268	228	169	36	80	108	85	115	48	167	51	33	23	69	0	1.764
Treforedling	3.843	156	57	264	98	2.749	706	886	108	728	7	104	59	77	499	833	0	3	0	10.775
- Papirmasse	864	0	3	21	0	563	144	178	105	42	0	0	0	0	0	191	0	0	0	2.099
- Papir og papp	1.434	0	4	180	0	1.167	124	480	0	922	2	0	0	2	129	642	0	0	0	4.686
- Trefiberplater	0	0	0	2	93	0	36	0	0	138	0	0	0	0	0	0	0	0	0	267
- Papir og pappemballasje	1.191	70	27	60	3	653	47	30	0	28	5	93	54	69	380	0	0	3	0	2.693
- Papir- og pappvarer ellers	154	88	23	1	2	378	355	0	1	0	0	11	5	6	10	0	0	0	0	1.030
Grafisk/forlag	1.807	3.431	12.021	718	838	1.116	807	842	496	818	3.073	4.109	332	1.012	1.960	505	1.099	515	381	35.650
Kjemisk, gummi, plast	2.832	1.825	2.930	632	148	2.001	1.945	3.825	544	873	453	1.633	292	1.023	382	811	784	119	23	22.450
Mineraliske produkter	1.276	265	392	283	332	591	448	855	210	140	728	669	167	499	419	239	303	66	104	7.674
Metaller	323	66	391	514	762	148	707	1.187	6	2.040	2.209	2.099	1.818	965	475	5	1.950	120	5	15.608
Verkstøprodakter	5.741	5.823	5.622	2.081	3.344	8.336	5.738	3.116	3.549	3.888	16.659	13.859	2.674	6.436	3.413	2.437	2.141	1.029	370	98.346
Industri ellers	125	229	475	344	784	130	275	168	138	38	92	369	68	42	72	12	14	22	34	3.407
All industri	19.967	16.841	28.684	10.602	10.264	17.762	14.341	12.384	6.466	11.442	29.640	29.719	9.042	21.462	12.895	6.811	10.592	4.674	3.808	276.188

Tabell 4.4: Næringers over-/underrepresentasjon i fylkene i 1995 relativt til landsgjennomsnitt.

Næring	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Helse landet
Kjøtt- og mellevare	1,8	0,7	0,5	2,0	1,0	0,8	1,3	0,7	0,5	1,0	1,3	0,8	0,8	2,2	1,1	1,4	1,5	0,7	0,8	1,0
Fiskevarer	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,5	0,8	0,8	4,5	3,8	1,0	0,4	3,0	2,8	10,2	1,0
Andre næringsmidler	1,5	0,8	1,4	1,4	0,9	0,7	1,3	0,7	0,8	0,7	1,0	1,1	1,0	0,8	1,4	1,1	0,6	0,6	0,4	1,0
Drikkevarer og tobakk	0,8	2,0	1,0	0,2	0,0	0,7	1,3	0,4	2,1	1,3	0,8	1,0	1,9	0,4	1,7	0,2	0,6	1,4	0,3	1,0
Tekstil/bekleddingstiler	1,2	0,3	0,2	0,5	1,8	0,7	0,7	0,5	0,8	1,8	1,3	1,8	2,2	3,5	0,6	0,1	0,5	0,4	0,4	1,0
Trevarer	0,8	0,8	0,1	4,9	2,0	1,0	1,2	0,8	1,5	2,2	1,1	0,5	1,1	0,7	1,0	1,6	0,8	0,4	0,1	1,0
- Sagling og høvling	0,8	1,1	0,0	7,0	3,1	1,5	1,3	0,9	1,1	0,5	0,1	0,1	0,3	0,2	0,9	2,5	0,5	0,0	0,1	1,0
- Spånplater	0,0	0,0	0,0	7,5	1,3	0,0	2,9	0,0	0,0	8,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	1,7	0,0	1,0
- Mont.ferdige trehus	0,1	0,3	0,0	8,8	1,3	0,6	0,8	0,8	2,8	4,0	0,0	0,3	0,4	1,1	1,8	3,1	0,6	0,7	0,0	1,0
- Bygningsstikler	0,7	0,2	0,1	2,9	1,6	0,5	1,0	0,5	1,9	1,3	2,9	0,8	2,2	0,8	1,3	0,8	1,2	0,5	0,1	1,0
- Trevirkegjønnert	0,0	0,0	0,0	7,1	0,0	3,5	1,1	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	5,8	1,1	0,9	0,5	0,0	1,0
- Andre bygningsmaterier	0,3	0,1	0,0	5,0	0,5	2,1	0,4	0,0	1,5	8,8	0,7	0,4	1,5	0,6	0,1	1,4	1,2	0,5	0,0	1,0
- Treemballasje	1,7	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	2,8	0,0	3,9	0,0	3,1	3,8	1,8	0,5	0,0	0,5	0,0	1,0
- Trevarer ellers	0,8	1,0	0,5	1,3	1,7	0,7	2,0	3,2	1,7	0,7	0,7	1,1	1,9	0,8	1,0	1,2	0,1	0,7	0,2	1,0
Møbler/innredninger	0,4	0,5	0,2	0,5	2,7	0,7	0,7	0,5	0,8	0,8	0,5	0,5	1,4	8,0	0,9	0,4	0,1	0,4	0,0	1,0
- Møbler av tre	0,5	0,5	0,2	0,5	2,4	0,2	0,4	0,5	0,5	0,2	0,4	0,4	1,5	9,9	1,1	0,3	0,0	0,1	0,0	1,0
- Innredninger av tre	0,4	0,7	0,4	0,6	3,8	2,4	1,9	0,6	2,0	1,8	0,8	0,7	1,2	1,8	0,5	0,7	0,2	1,1	0,0	1,0
Treforedling	6,1	0,1	0,0	0,8	0,2	4,8	1,4	1,7	0,4	2,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,8	2,7	0,0	0,0	0,0	1,0
- Papirmasse	7,4	0,0	0,0	0,2	0,0	5,0	1,5	2,3	2,2	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,2	0,0	0,0	1,0
- Papir og papp	5,5	0,0	0,0	0,8	0,0	4,7	0,5	2,8	0,0	3,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
- Trefiberplater	0,0	0,0	0,0	0,2	8,3	0,0	2,9	0,0	0,0	15,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
- Papir og pappemballasje	8,0	0,3	0,1	0,5	0,0	4,8	0,4	0,3	0,0	0,3	0,0	0,4	0,8	0,5	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
- Papir- og pappvarer ellers	2,7	0,6	0,2	0,0	0,0	6,9	7,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Grafisk/forlag	0,8	0,9	2,9	0,5	0,8	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7	1,1	1,2	0,4	0,5	0,9	0,5	0,6	0,4	0,6	1,0
Kjemisk, gummi, plast	2,1	0,8	1,1	0,7	0,2	1,7	1,9	4,8	1,1	0,9	0,3	0,8	0,8	0,8	0,3	1,0	0,8	0,1	0,1	1,0
Mineraliske produkter	2,9	0,3	0,4	0,9	1,0	1,4	1,2	3,0	1,2	0,6	1,1	0,8	0,8	1,2	0,9	1,1	0,7	0,2	0,7	1,0
Metaller	0,4	0,1	0,2	0,8	1,1	0,2	1,0	2,1	0,9	3,9	1,6	1,4	4,4	1,2	0,6	0,0	2,3	0,2	0,0	1,0
Verkstøprodakter	1,1	0,6	0,5	0,5	0,8	1,8	1,2	0,9	1,8	1,2	2,1	1,5	1,2	1,8	0,8	0,9	0,4	0,3	0,2	1,0
Industri ellers	0,7	0,7	1,2	2,4	5,3	0,7	1,7	1,3	1,8	0,3	0,3	1,1	0,8	0,2	0,4	0,1	0,1	0,2	0,5	1,0
All industri	1,3	0,6	0,8	0,9	0,9	1,2	1,1	1,2	1,0	1,2	1,3	1,1	1,4	1,5	0,8	0,9	0,7	0,5	0,7	1,0

Tabell 4.5: Prosentvis endring i industrisysseletting 1980-1990 etter næring og fylke

Næring	Bæfald	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Høle landet
Kjøtt- og meierivarer	-11%	3%	-26%	20%	-24%	-16%	81%	0%	78%	-9%	0%	-5%	3%	-7%	-2%	1%	-22%	21%	4%	-4%
Fiskevarer	15%	-46%	-63%		-44%	29%	-54%	70%	-31%	-36%	49%	4%	35%	-23%	-15%	1%	-36%	-31%	-51%	-29%
Andre næringsmidler	-4%	16%	-13%	0%	-5%	-13%	-1%	-21%	-13%	-5%	19%	-10%	3%	-12%	12%	-5%	-21%	-23%	-63%	-5%
Drkkevarer og tobakk	-20%	-87%	-34%	87%	-76%	-10%	7%	-70%	9%	-43%	25%	-24%	0%	6%	3%	3%	-13%	71%	62%	-21%
Tekstilbedringsstoffer	-65%	-43%	-79%	-80%	-52%	-78%	-46%	-68%	-38%	-28%	-50%	-65%	-54%	-46%	-63%	-53%	-49%	-29%	191%	-57%
Trevarer	-32%	-25%	-57%	-27%	-16%	-36%	-26%	-32%	3%	-3%	-46%	-23%	-22%	-24%	-50%	-38%	-12%	-51%	-10%	-30%
- Saging og høvling	-38%	-20%	1%	-35%	-14%	-37%	-20%	-32%	-17%	-47%	-68%	4%	-62%	65%	-43%	-34%	-26%	-42%	-34%	-31%
- Sponplater		-100%	-100%	-23%	-12%		-34%	550%		24%	-100%			19%	-100%	63%	-11%	-35%		-26%
- Mont.ferdige trehus	-55%	-52%	-98%	-43%	-70%	-45%	0%	-47%	-63%	-3%	-55%	-56%	-67%	-64%	-75%	-54%	-64%	-85%	71%	-63%
- Bygningsartikler	22%	-34%	-50%	-8%	10%	-28%	-22%	-27%	51%	64%	-3%	-11%	-10%	-21%	0%	-28%	-3%	-31%	-52%	-9%
- Treimpregning		-100%		-26%		-33%	-41%	-100%	-25%	-33%	0%			-13%	-44%	20%		-31%		-38%
- Andre bygningsmaterier	69%	5700%	-100%	76%	140%	-21%	260%	-100%	88%	-2%	58%	24%	240%	183%	-83%	111%	3350%	100%		37%
- Treemballasje	-55%	97%	-87%		233%	516%	-87%	-10%	-100%	-89%	-70%	-57%	-50%	-64%	50%		23%	0%		-29%
- Trevarer ellers	-69%	-24%	-52%	-46%	-25%	-83%	13%	-5%	-17%	513%	37%	-35%	227%	75%	-13%	-53%	43%	18%	55%	-24%
Møbler/inredninger	-46%	-33%	-36%	-53%	-11%	-21%	-41%	-24%	26%	-58%	-11%	-61%	-24%	-14%	-6%	-10%	0%	-33%	150%	-27%
- Møbler av tre	-46%	-6%	-34%	-53%	-9%	-40%	-74%	-56%	-30%	-78%	-36%	-73%	-38%	-16%	-3%	-25%	86%	-47%	0%	-30%
- Innredninger av tre	-55%	-61%	-36%	-52%	-12%	-15%	192%	175%	118%	-33%	-49%	17%	175%	35%	-28%	57%	-52%	-30%		-18%
Treforedling	-28%	-46%	-79%	-38%	-31%	-44%	-31%	-42%	-14%	-82%	-55%	175%	67%	-36%	4%	71%	-33%			-32%
- Papnmasse	-36%			-8%	-100%	-4%	-48%	-62%	-42%	-55%					-100%	-31%				-39%
- Papir og papp	-32%	-100%	-80%	-14%	-100%	-43%	-47%	-15%		-10%	-40%	-93%			-36%	27%				-33%
- Trefibrisplater				-70%	-46%		-24%			-20%										-41%
- Papir- og pappemballasje	-4%	1367%	-86%	-32%	-75%	-14%	-18%	-51%		52%	-85%	1%	175%	62%	-11%					-14%
- Papir- og pappvarer ellers	-60%	-28%	-87%	-100%		-45%	-44%			-100%	-66%				-50%		71%	-33%		-46%
Gratiskforlag	-21%	43%	-9%	15%	12%	-37%	-14%	-5%	14%	-13%	3%	-9%	38%	0%	18%	-15%	20%	8%	22%	-3%
Kjemisk, gummi, plast	-25%	-45%	1%	-6%	-86%	-4%	-11%	-22%	-5%	-6%	-25%	-7%	-31%	-5%	-10%	0%	-30%	28%	150%	-21%
Mineralske produkter	-35%	-42%	-37%	-14%	-40%	-41%	14%	-24%	-27%	-9%	-17%	-22%	-5%	-19%	-19%	-30%	-21%	-55%	-28%	-28%
Metaller	35%	-74%	-77%	-2%	-14%	-14%	-47%	-42%	0%	-22%	-29%	-23%	-30%	-14%	-40%	-47%	-50%	-18%		-34%
Verktødsprodukter	-38%	-27%	-50%	-25%	33%	-18%	-36%	-18%	-26%	-30%	-1%	-12%	22%	-7%	-37%	5%	2%	-39%	-37%	-22%
Industri ellers	-50%	-32%	-51%	108%	80%	75%	-21%	31%	-29%	-11%	17%	-12%	-22%	-87%	-41%	-92%	-27%	160%	0%	-18%
All industri	-30%	-20%	-33%	-20%	-20%	-25%	-28%	-25%	-17%	-22%	-11%	-20%	-8%	-18%	-23%	-10%	-27%	-27%	-41%	-23%

Tabell 4.6: Prosentvis endring i industrisysseletting 1990-1995 etter næring og fylke

Næring	Bæfald	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Høle landet
Kjøtt- og meierivarer	-1%	24%	-14%	22%	-16%	2%	11%	1%	-7%	16%	-5%	-5%	9%	-9%	-3%	-12%	-9%	-22%	-19%	-1%
Fiskevarer	1%	-7%	18%	106%	150%	6%	-54%	-18%	127%	40%	17%	-5%	20%	51%	22%	-36%	10%	8%	38%	21%
Andre næringsmidler	-6%	-29%	-24%	-12%	-1%	-17%	-13%	-18%	1%	0%	-18%	-5%	-6%	29%	-9%	10%	31%	4%	4%	-11%
Drkkevarer og tobakk	22%	8438%	-61%	-81%	-67%	39%	61%	87%	80%	29%	17%	4%	605%	14%	15%	-12%	46%	1%	-7%	16%
Tekstilbedringsstoffer	-18%	-53%	-8%	9%	-22%	-3%	-46%	-18%	25%	-12%	1%	-10%	0%	-8%	38%	-32%	2%	-26%	-6%	-13%
Trevarer	-31%	-26%	-45%	-24%	-13%	-22%	-21%	-34%	-8%	19%	8%	6%	1%	-7%	-1%	-27%	-10%	-32%	-77%	-16%
- Saging og høvling	-30%	-7%	-100%	-4%	-9%	-14%	-22%	-27%	-30%	-23%	287%	25%	-20%	-53%	11%	-31%	-14%	-100%	-67%	-14%
- Sponplater				-3%	4%		-22%	-100%		71%				16%		-100%	-9%	-8%		2%
- Mont.ferdige trehus	-92%	-69%	-89%	-80%	5%	-30%	-28%	-16%	421%	30%	-99%	-47%	0%	100%	-35%	-19%	117%	-35%	-100%	-42%
- Bygningsartikler	-17%	-54%	-46%	3%	-24%	-36%	1%	-65%	7%	12%	18%	4%	-4%	-17%	6%	-7%	-11%	-22%	-25%	-8%
- Treimpregning				42%		11%	-62%		-100%	0%	-100%			40%	-18%	17%		-33%		-4%
- Andre bygningsmaterier	-27%	-83%		67%	50%	-1%	-30%		-60%	19%	163%	-14%	88%	-18%	-50%	-13%	-16%	-53%		-33%
- Treemballasje	0%	-83%	-100%		-100%	-100%	-60%	22%		180%	-100%	23%	-17%	125%	0%		-26%	-67%		67%
- Trevarer ellers	13%	91%	144%	10%	-11%	16%	-8%	49%	-18%	-53%	44%	36%	28%	-6%	17%	-28%	-85%	-48%	-84%	5%
Møbler/inredninger	-11%	-19%	13%	-31%	-10%	-41%	43%	202%	-7%	18%	24%	-24%	37%	11%	16%	-32%	-3%	40%	-100%	1%
- Møbler av tre	-18%	-23%	17%	-32%	7%	-34%	37%	341%	15%	-4%	24%	-17%	49%	10%	17%	-43%	-60%	222%	-100%	8%
- Innredninger av tre	24%	-11%	7%	-26%	-32%	-43%	48%	54%	-18%	31%	25%	-34%	2%	30%	11%	-8%	100%	13%	-100%	-12%
Treforedling	-1%	-21%	-48%	-32%	2%	-8%	-5%	-16%	2%	-27%	-38%	12%	34%	40%	7%	-20%	-100%	50%		-9%
- Papnmasse	-17%		50%	-5%		-22%	-34%	-27%	1%	-24%						-28%				-21%
- Papir og papp	10%		-71%	-16%		-12%	-18%	-7%		-25%	-38%	-100%			-1%	-17%				-9%
- Trefibrisplater				-97%	-1%		-37%			-28%										-33%
- Papir- og pappemballasje	0%	-31%	-27%	-33%	50%	-2%	-13%	-46%			-38%	24%	23%	25%	7%					-3%
- Papir- og pappvarer ellers	-3%	-8%	-56%			32%	37%			-100%		0%			900%		-100%	-100%		13%
Gratiskforlag	-8%	2%	-2%	-3%	1%	3%	8%	11%	-3%	-11%	-1%	22%	21%	5%	-12%	34%	22%	3%	36%	2%
Kjemisk, gummi, plast	-16%	34%	1%	-22%	-38%	-11%	13%	-13%	-18%	32%	-1%	-6%	-28%	18%	-6%	13%	2%	-28%	53%	-4%
Mineralske produkter	5%	-51%	-11%	-16%	-21%	-24%	-23%	-12%	1%	22%	-17%	0%	18%	-3%	-11%	-27%	-10%	-16%	24%	-13%
Metaller	-59%	586%	-18%	6%	13%	23%	18%	-23%	200%	-9%	-11%	-6%	14%	-18%	-13%	-97%	-18%	-6%		-12%
Verktødsprodukter	1%	-10%	-35%	-13%	-7%	-6%	-8%	-13%	6%	20%	17%	11%	2%	4%	-12%	4%	-23%	-2%	5%	-2%
Industri ellers	-11%	71%	0%	18%	34%	-14%	-2%	51%	41%	52%	35%	20%	29%	56%	-16%	500%	-36%	340%	-3%	18%
All industri	-7%	0%	-17%	-13%	-8%	-8%	-4%	-12%	3%	8%	7%	5%	4%	7%	-5%	-7%	-8%	-4%	22%	-3%

4.4 Viktige skognæringsregioner

Tabell 4.7 viser de 20 viktigste skogbruksregioner rangert etter skogavvirkningen i 1996 og de 20 viktigste trelast-/trevare- og treforedlingsregionene rangert etter antall sysselsatte. Det viser til vedlegg 5 for oversikt over alle regionene med angivelse av sentrale variable som nyttes i dette avsnittet. Det vises videre til vedlegg 6 hvor regionenes sysselsetting innenfor trelast-/trevareindustrien og treforedling er splittet opp på undergrupper.

Tabell 4.7: 20 viktigste skogbruks- trelast-/trevare- og treforedlingsregioner

20 viktigste skogbruksregioner			20 viktigste trelast- og trevarerregioner			20 viktigste treforedlingsregioner		
Prognoseregion	Skogavvirk, 1996		Prognoseregion	TT-syssels, 1995		Prognoseregion	TF-syssels, 1995	
	Kbm	Prosent		Antall	Prosent		Antall	Prosent
Hele landet	8.006.681	100,0%	Hele landet	14.167	100,0%	Hele landet	10.775	100%
44 Sør-Østerdal	748.278	9,3%	41 Hamar	1.323	9,3%	12 Sarpsborg	2.015	18,7%
42 Kongsvinger	671.683	8,4%	111 Egersund	640	4,5%	83 Drammen	1.473	13,7%
54 Gjøvik	433.531	5,4%	42 Kongsvinger	633	4,5%	81 Hønefoss	1.214	11,3%
24 Øvre-Romerike	414.456	5,2%	43 Flisa	536	3,8%	11 Halden	860	8,0%
41 Hamar	317.846	4,0%	24 Øvre-Romerike	474	3,3%	172 Levanger/Verdal	742	6,9%
83 Drammen	302.902	3,8%	76 Larvik	467	3,2%	101 Kristiansand	700	6,5%
43 Flisa	260.516	3,3%	112 Stavanger	437	3,1%	14 Moss	681	6,3%
81 Hønefoss	241.725	3,0%	166 Trondheim	433	3,1%	81 Skien/Porsgrunn	583	5,4%
173 Steinkjer	240.333	3,0%	103 Farsund	421	3,0%	166 Trondheim	499	4,6%
15 Askim/Mysen	214.403	2,7%	54 Gjøvik	391	2,8%	74 Tønsberg	356	3,3%
84 Kongsvinger	210.322	2,6%	101 Kristiansand	387	2,7%	44 Sør-Østerdal	281	2,4%
85 Vest-Telemark	192.024	2,4%	126 Bergen	378	2,7%	76 Larvik	177	1,6%
81 Skien/Porsgrunn	191.139	2,4%	44 Sør-Østerdal	369	2,6%	71 Svelvik	144	1,3%
56 Hedaland	183.248	2,3%	15 Askim/Mysen	294	2,1%	126 Bergen	104	1,0%
56 Valdres	170.089	2,1%	63 Drammen	284	2,0%	82 Kragere	103	1,0%
166 Trondheim	158.830	2,0%	61 Hønefoss	257	1,8%	54 Gjøvik	98	0,9%
53 Lillehammer	152.012	1,9%	22 Asker/Bærum	243	1,7%	173 Steinkjer	91	0,8%
83 Notodden	135.379	1,7%	183 Mosjøen	237	1,7%	92 Arendal	72	0,7%
92 Arendal	134.990	1,7%	176 Namsos	236	1,7%	22 Asker/Bærum	68	0,6%
21 Follo	121.973	1,5%	55 Hedaland	209	1,5%	13 Fredrikstad	65	0,6%

4.4.1 Skogbruk

Som det fremgår av tabell 4.7 hadde Sør-Østerdal størst avvirkning av prognoseregionene i 1996 med 748.278 kbm, etterfulgt av Kongsvinger, Gjøvik, Øvre Romerike, Hamar, Drammen og Flisa. Hedmark har altså de 2 viktigste skogbruksregionene og totalt 4 av sine regioner blant de 7 "viktigste". Samlet står de 10 største skogbruksregionene for 48 prosent av avvirkningen i 1996 og de 20 største for 69 prosent.

4.4.2 Trelast- og trevareindustri

Ser vi på trelast- og trevareindustrien er Hamaregionen "viktigst" med 1.323 sysselsatte i 1995, hvorav halvparten innenfor trelastindustrien. Hamaregionen består av kommunene Hamar, Ringsaker, Stange og Løten og det er Ringsaker som særlig drar opp med sine

med sine 950 arbeidsplasser. Som det fremgår av vedlegg 6 har Hamarregionen betydelig aktivitet innenfor flere deler av trelast- og trevarerindustrien og topper lista for både trelastindustri og ferdighusindustri. En vesentlig del av sysselsettingen knytter seg til Moelvenkonsernet (Trekomponenter, Treinteriør, Limtre, Hako) og Norske Skog/Forestia med sagbruk og parkettfabrikk i Brumundal og ytterligere 2 sagbruk (i Løten og Stange). I tillegg finnes bl.a. ferdighusfabrikken Anebyhus, almenningssagbrukene Brøttum, Ringsaker, Brumund og Furnes, impregneringsbedriften Impregnor og flere mindre trevarefabrikker.

Etter Hamarregionen følger regionene Egersund, Kongsvinger og Flisa. Som det fremgår av vedlegg 6 er tilnærmet hele sysselsettingen i Egersundsregionen knyttet til produksjon av bygningsartikler (dører, vinduer og trapper) og Egersund er landets klart viktigste region innenfor slik trevareproduksjon. Sentral aktør i regionen (og for såvidt innenfor tilsvarende produksjon flere andre steder i landet) er Johs. Rasmussen AS.

I Kongsvingerregionen utgjør trelastindustrien ca. 2/3 av sysselsettingen (416 av 633 sysselsatte). Viktig her er Emil Fjeld-konsernet med bl.a. sagbrukene på Skarnes og Brandval samt Kirkenær Bruk (Løvenskiold-Vækerø).

Hedmarksregionen Flisa med kun 12.000 innbyggere fordelt på Våler og Åsnes kommune, er med sine 526 arbeidsplasser landets fjerde største trelast- og trevarerindustriregion. Dermed topper regionen, som vi vil komme tilbake til, suverent lista over hvor trelast- og trevarerindustrien har størst relativ betydning som sysselsettingsfaktor. Sentralt her står Forestia på Braskereidfoss i Våler med både konsernadministrasjonen samt Norges største sponplatefabrikk og sagbruk (Våler Skurlag). I tillegg kommer bl.a. Johs. Rasmussens trevarefabrikk på Arneberg (Åsnes).

Samlet står de 10 viktigste trelast- og trevarerregionene for 41 prosent av denne næringens samlede sysselsetting og de 20 største for 61 prosent.

Som det har fremgått spiller enkeltbedrifter en stor rolle i mange regioner, selv om trelast- og trevarerindustrien gjennomgående består av mindre bedrifter enn f.eks. treforedling.

De 10 største sagbrukene i 1995 med regionangivelse i parentes var ¹⁰:

- * Løvenskiold-Vækerø A/S, Fossum Bruk, Eiksmarka (Asker/Bærum)
- * Forestia AS, Våler Skurlag, Braskereidfoss, (Flisa)
- * Forestia AS, Van Severen & Co. Ltd., Namsos (Namsos)
- * Løvenskiold-Vækerø, Kirkenær Bruk A/S, Kirkenær (Kongsvinger)
- * Forestia AS, Soknabruket, Sokna, (Ringrike)
- * Moelven-Eidsvoll Værk A/S, Eidsvoll Verk (Øvre Romerike)
- * Bergene Holm, avd. Nidarø, Selåsvatn, (Arendal)
- * Brandval Sag A/S (Emil Fjeld), Brandval, (Kongsvinger)
- * Forestia AS, Langmoen Tre, Brumunddal (Hamar)
- * Moelven Mjøsbruken A.S, Biri (Gjøvik)

Det vises for øvrig til omtalen av viktige trelastkonsern i kapittel 5.

Enda viktigere er enkeltbedriftene for det regionale bildet innenfor sponplateindustri og “produksjon av andre bygningsmaterialer” som fremkommer av vedlegg 6. Det er i Norge 5 bedrifter som produserer sponplater: Forestias fabrikker på Braskereidfoss (Flisaregionen), Kvam (Vinstraregionen) og i Larvik (Agnes) samt Arbor i Hattfjelldal (Mosjøenregionen) og Troms Treforedling i Sørreisa (Finnsnesregionen). Øvrige regioner som i vedlegg 6 har registrert sysselsetting innen sponplateindustri (Farsund, Sør-Østerdal og Stranda) har bedrifter som på ulike måter videreforedler sponplater. Eksempelvis knytter de 270 sysselsatte i Farsundregionen seg til Norske Skog Floorings produksjon av laminatgulv mv. i Lyngdal. Innenfor næringen “Andre bygningsmaterialer” merker en seg Hamarregionen og Kristiansandsregionen. Her er det parkettfabrikkene Norske Skog Flooring - Langmoen samt Boen Bruk som slår ut.

4.4.3 Treforedling

Mens Trelast- og trevarerindustrien er spredt over store deler av landet (som nevnt innledningsvis er det Trelast- og trevarerindustri i totalt 313 kommuner), i en lang rekke mindre bedrifter, og med betydelig sysselsetting i Innlandet, er treforedlingsindustrien konsentrert i færre bedrifter og regioner, hovedsakelig beliggende langs kysten. Det vises til tabell 5.1 i kapittel 5 som gir en oversikt over de viktigste treforedlingsbedriftene i Norge. Sysselsettingen i de regioner som “topper” lista i tabell 4.7 kan i stor grad henføres til disse større enkeltbedriftene:

¹⁰ Sagbrukene er her rangert etter innbetalt medlemskontingent til Norsk Treteknisk Institutt i 1995 som igjen er beregnet ut i fra bl.a. trelastproduksjonen.

- * Sarpsborg med Borregaard og flere større papir-/pappfabrikker,
- * Drammen med NSI Tofte, Borregard Hellefos og flere papir-/pappfabrikker,
- * Hønefoss med bl.a. NSI Follum,
- * Halden med bl.a. NSI Saugbrugs,
- * Levanger/Verdal med bl.a. NSI Skogn,
- * Kristiansand med bl.a. Hunsfos og Norsk Wallboard (fiberplater),
- * Moss med bl.a. Peterson Moss,
- * Skien/Porsgrunn med bl.a. Union Bruk i Skien,
- * Trondheim med bl.a. Peterson Ranheim,
- * Tønsberg med SCA Hygiene Products (tidl. Saba Mølnlycke) og Bongs Konvolutter,
- * Sør-Østerdal med Rena Kartonfabrikk og Rena Emballasje,
- * Larvik med bl.a. Fritzøe Fiber og Hunton Fiber (fiberplater),
- * Svelvik med Sande Paper Mill.

Etter "gammel" næringsinndeling som vi har benyttet regnes også produksjon av trefiberplater som treforedling, mens det regnes som trelast-og trevarcindustri etter "ny" inndeling. De 3 trefiberplatebedriftene av noe størrelse befinner seg i:

- * Gjøvik (Hunton fiber),
- * Kristiansand (Norsk Wallboard i Vennesla)
- * Larvik (Hunton fiber).

Samlet står de 10 viktigste treforedlingsregionene i tabell 4.7 for 85 prosent av sysselsettingen og de 20 viktigste for 96 prosent.

4.5 Skognæringenes betydning i enkeltregioner

For å identifisere i hvilke regioner skognæringene har størst relativ betydning har vi benyttet oss av beregnede lokaliseringskoeffisienter, jf. nærmere definisjon/forklaring under avsnitt 4.3. En LQ-verdi på 1 betyr at næringen har samme representasjon (eller betydning) i regionen som nasjonalt. En LQ på 2 kan tolkes som at næringen er dobbelt så viktig i regionen som på landsbasis, mens en LQ på 0,5 tilsier at næringen er bare halvparten så viktig i regionen som på landsbasis.

Tabell 4.8 viser beregnede lokaliseringskoeffisienter for de regioner hvor skognæringene sett under ett har større relativ betydning som sysselsettingsfaktor enn på landsbasis, målt og rangert etter skognæringenes samlede lokaliseringskoeffisient.

Siden vi ikke har innhentet kommunefordelt sysselsettingsstatistikk for skogbruket har vi beregnet denne på grunnlag av nasjonalregnskapsstatistikk for normalårsverk i skogbruket på landsbasis (5.400 i 1995) og skogavvirkningen på kommunenivå. Dette er selvfølgelig en forenkling som kan kritiseres siden arbeidsinnsatsen i skogbruket kan ha en annen fordeling enn skogavvirkningen, bl.a. som følge av variasjoner i driftsforhold og skogkulturintensitet. Forenklingen antas imidlertid å fange opp hovedtrekkene i skogbrukssysselsettingens regionale fordeling og betydning.

Tabell 4.8: Regioner hvor skognæringene har størst betydning som sysselsettingsfaktor

Prognoseregion	Lokaliseringkoeffisienter				Sysselsatte 1996		Skog- avvirkn kbn 1996
	All skog- næring	Skog- bruk	Trelast/ trevare	Trefor- edling	Trelast/ trevare	Trefor- edling	
43 Flisa	8,3	11,5	13,4	0,0	636	0	260.516
61 Hønefoss	6,9	3,8	2,3	14,3	257	1214	241.725
12 Sarpsborg	6,3	0,3	0,3	17,3	52	2015	27.701
11 Halden	5,1	2,3	0,3	12,9	29	860	112.864
44 Sør-Østerdal	4,8	11,5	3,2	3,0	369	261	748.278
111 Egersund	4,5	0,2	9,6	0,0	640	0	8.214
167 Selbu/Tydal	4,2	5,9	6,8	0,0	104	0	50.377
172 Levanger/Verdal	4,0	1,5	0,9	9,2	98	742	89.120
42 Kongsvinger	3,7	8,8	4,7	0,0	633	0	671.683
103 Farsund	3,7	0,7	7,6	0,0	421	0	23.024
41 Hamar	2,7	2,1	5,0	0,0	1323	1	317.846
85 Vest-Telemark	2,6	7,2	2,9	0,0	137	0	192.024
94 Setesdal	2,5	5,7	3,2	0,0	70	0	70.665
76 Larvik	2,4	1,2	3,5	1,8	457	177	87.056
159 Skel	2,4	2,1	4,3	0,0	142	0	38.579
183 Mosjøen	2,3	1,8	4,3	0,0	237	0	57.314
93 Lillesand	2,3	3,4	3,7	0,0	159	1	82.498
174 Grong	2,2	11,2	0,4	0,0	8	0	117.333
14 Moss	2,2	0,5	0,2	5,6	26	681	43.220
175 Namsos	2,1	1,9	3,8	0,0	238	0	68.414
72 Holmestrand	2,0	2,4	3,4	0,0	135	0	53.751
82 Kragerø	2,0	3,2	0,9	2,8	44	103	86.229
52 Vinstra	2,0	2,0	3,5	0,0	161	0	52.322
63 Drammen	1,9	1,1	0,6	4,0	284	1473	302.902
165 Røros	1,9	0,5	3,9	0,0	93	0	7.399
102 Mandal	1,9	1,9	2,8	0,5	192	28	73.419
71 Svelvik	1,8	1,1	0,2	4,4	9	144	25.617
56 Valdres	1,8	5,5	1,8	0,0	99	0	170.089
55 Hadeland	1,8	3,8	2,4	0,0	209	0	183.248
146 Indre Nordfjord	1,8	1,0	3,4	0,0	142	0	22.812
101 Kristiansand	1,7	0,4	1,3	3,0	387	700	60.442
173 Steinkjer	1,7	3,5	1,6	1,0	196	91	240.333
54 Gjøvik	1,6	3,4	1,7	0,6	381	98	433.531
161 Brønnøysund	1,6	0,5	3,2	0,0	135	0	12.921
154 Stranda	1,6	0,2	1,8	2,0	76	65	3.732
62 Hallingdal	1,5	3,2	2,1	0,0	133	0	115.077
51 Nord-Gubrandsdal	1,5	1,7	2,6	0,0	173	0	63.851
24 Øvre-Romerike	1,4	3,0	1,9	0,0	474	8	414.456
64 Kongsberg	1,4	4,0	0,8	0,9	78	62	210.322
113 Sauda	1,4	1,1	2,6	0,0	73	0	17.463
15 Askim/Mysen	1,3	2,4	1,8	0,2	294	22	214.403
161 Kyrksæterøra/Orkanger	1,3	1,8	2,2	0,0	144	0	68.955
81 Risør	1,2	3,1	0,8	0,8	43	33	95.585
81 Skien/Porsgrunn	1,2	1,0	0,4	2,3	136	583	191.139
171 Stjørdalshalsen	1,2	2,1	1,7	0,0	111	0	77.791
45 Nord-Østerdal	1,2	2,1	1,6	0,1	68	2	50.502
84 Rjukan	1,1	3,7	1,1	0,0	22	0	43.450
83 Notodden	1,1	3,3	1,1	0,0	82	0	135.379
74 Tønsberg	1,1	0,8	0,6	1,9	147	356	108.566
53 Lillehammer	1,0	2,3	1,3	0,0	149	0	152.012

Som det fremgår har skognæringene sett under ett størst relativ betydning som sysselsettingsfaktor i Flisa. Flisa er også den regionen hvor hhv. skogbruket og trelast-/trevarcindustrien hver for seg har størst relativ betydning med over 11 og 13 ganger disse næringenes betydning på landsbasis. Etter Flisa kommer de 3 treforedlingsregionene Hønefoss, Sarpsborg og Halden.

Ser vi kun på skogbrukets betydning etterfølges Flisa av Sør-Østerdal, Grong og Kongsvinger. Innenfor trelast- og trevarcindustrien etterfølges Flisa av Egersund, L'arsund, Selbu/Tydal, Hamar og Kongsvinger. Det vises til avsnitt 4.2.2 hvor det vil fremgå hvilke enkeltbedrifter og undergrupper av treindustri næringer som dominerer i disse regionene. Selbu/Tydal kommer høyt opp med beskjedne 104 arbeidsplasser fordi regionen er såvidt "liten" (yrkesbefolkning på 3.079).

Tabell 4.8 viser at treforedlingsindustrien, selv om det er visse endringer i rekkefølgen, gjennomgående har størst relativ betydning i de regionene hvor det er flest sysselsatte, dvs. hvor vi finner de store enkeltbedriftene, jf. omtalen i avsnitt 4.4.3. For øvrig ser vi av tabell 4.8 at de 3 regionene Sør-Østerdal, Hønefoss og Larvik har en overrepresentasjon (i forhold til landsgjennomsnittet) av alle de tre skognæringene.

Av vedlegg 5 fremgår også sysselsetting og lokaliseringskoeffisieter for møbel- og innredningsindustrien. Det fremgår her at det er i Møre og Romsdal vi både finner de viktigste møbelindustriregionene og de regionene hvor denne industrien har størst betydning som sysselsettingsfaktor. Størst sysselsetting finner vi i regionen Stranda med 1.288 arbeidsplasser. Bare i Sykkulven kommune med ca. 7.000 innbyggere var det over hele 1.020 møbelindustriarbeidsplasser. Av regioner ellers i landet hvor møbelindustrien både har omfang og betydning kan nevnes regionene Indre Nordfjord i Sogn og Fjordane, Nord-Gudbrandsdal, Gjøvik og Hedaland i Oppland samt Røros i Sør-Trøndelag.

4.6 Skogindustriens "vinner- og taperrregioner"

I det følgende studeres regional omstrukturering av skogindustrien med utgangspunkt i endringer i sysselsettingen på regionnivå, både under den generelle nedgangen i industrisysselsetting på 1980-tallet (1980-90) og under oppgangen på 1990-tallet (1990-95)¹¹. I dette ligger bl.a. å identifisere vinner- og tapregioner innenfor de ulike næringer.

¹¹ Konjunkturskiftet på 90-tallet kom egentlig noe ut på 1990-tallet og det var først etter 1993 at sysselsettingen i skogindustrien har økt. Endringer fra 1990 til 1995 vil dermed ikke uten videre gi svar på hvor man best har utnyttet oppgangen, men også være påvirket av hvordan de greide slutten på forrige lavkonjunktur.

Det er flere måter å definere vinner- og taperregioner på. Selvfølgelig kan en stille spørsmål ved utelukkende å drøfte dette med utgangspunkt i sysselsettingsstatistikk, men vi lar dette ligge¹². Hovedspørsmålet er ofte om en skal studere endringer i absoluttverdier eller i prosent. Begge metoder har klare ulemper.

- * Ved å kun se på endringer i absoluttverdier vil vi for næringer i generell vekst få "store" regioner på toppen av vinnerlisten, selv om disse kan ha hatt en vesentlig svakere vekstrate enn andre regioner. Motsatt vil store regioner kunne komme på toppen av taperlista for næringer i generell tilbakegang selv om regionen har klart seg relativt sett bedre enn andre.
- * Ved å kun se på prosentvise endringer vil både vinner- og taperlista lett bli dominert av regioner som ofte er ubetydelige og lite interessante. En økning fra 2 til 4 sysselsatte i en næring i en region er som kjent 100 prosent, men likevel sjelden av særlig interesse. Tilsvarende om 2 blir til 0.

En måte å forene disse to metodene på er å gjennomføre en såkalt "shift-/share-analyse". Her dekomponerer vi endringer i absoluttverdi i en "strukturkomponent" og en "skiftkomponent". Strukturkomponenten vil i vårt tilfelle angi hvor mye av en absolutt endring i en næring i en region som skyldes at næringen er i generell vekst eller nedgang på landsbasis. Den angir hvor stor endring det ville vært hvis næringen i regionen hadde hatt samme prosentvise endring som landsgjennomsnittet. Skiftkomponenten er differansen mellom observert endring i absoluttverdi og strukturkomponenten.

Skiftkomponenten gir dermed et uttrykk for tapt eller vunnet markedsandel regnet i antall arbeidsplasser. Er en næring i generell tilbakegang, slik tilfellet er for både trelast- og trevareindustrien og treforedling i de periodene vi ser på, vil regioner som enten har fremgang eller mindre prosentvis tilbakegang enn landsgjennomsnittet ha positiv skiftkomponent (har kapret markedsandeler fra andre regioner målt i antall arbeidsplasser). Er næringen i generell vekst vil skiftkomponenten være positiv kun hvis regionen har hatt en prosentvis bedre utvikling enn landsgjennomsnittet.

Tabell 4.9 viser de 20 regionene med størst skiftkomponent, dvs. som vant og tapte størst markedsandeler i form av arbeidsplasser, i trelast- og trevareindustrien i periodene 1980-

¹² Har en næring hatt større sysselsettingsreduksjon i en region enn på landsbasis, blir det her tolket som tap av markedsandeler og utdelt sett på som negativt. En slik utvikling kan imidlertid også indikere at bedriftene i regionen er blitt mer effektive sammenlignet med andre og kan ha bedret sin konkurransekraft. For å belyse i hvilke tilfeller en observert sysselsettingsutvikling gir uttrykk for tapt eller vunnet markedsandel og/eller konkurransekraft må man derfor også trekke inn størrelser som produksjon, verdiskaping, lønnsnivå og lønnsomhet i analysen.

90 og 1990-95. For disse oppgis endringen både i prosent og i absoluttverdier som igjen er dekomponert i en struktur- og skiftkomponent. Til orientering er trelast- og trevareindustriens sysselsetting i de ulike regioner i hhv. 1980 og 1990 tatt med.

Tabell 4.9: "Vinner- og taperregioner" innen trelast- og trevareindustri siden 1980

Prognoseregion	Syssels 1980	Endring TT-Industri 1980-1990				Prognoseregion	Syssels 1990	Endring TT-Industri 1990-1995			
		Prosent	Antall	Share	Shift			Prosent	Antall	Share	Shift
Hole landet	23.838	-30%	-7.073	-7.073	0	Hole landet	16.766	-16%	-2.599	-2.599	0
111 Egersund	470	17%	78	-139	217	111 Egersund	548	17%	92	-85	177
24 Øvre-Romerike	859	-12%	-101	-255	154	103 Farsund	295	43%	126	-46	172
41 Hamar	2455	-25%	-602	-728	126	22 Asker/Bærum	167	46%	76	-26	102
103 Farsund	244	21%	51	-72	123	101 Kristiansand	345	12%	42	-53	95
183 Mosjøen	302	11%	32	-90	122	166 Trondheim	418	4%	15	-65	80
102 Mandal	127	65%	83	-58	121	126 Bergen	362	4%	16	-56	72
78 Larvik	792	-16%	-130	-235	105	43 Flisa	561	-4%	-25	-87	62
54 Gjøvik	469	-9%	-42	-139	97	112 Stavanger	444	-2%	-7	-69	62
93 Lillesand	127	40%	51	-38	89	55 Hadeland	197	6%	12	-31	43
43 Flisa	666	-18%	-127	-204	77	146 Indre Nordfjord	120	16%	22	-19	41
153 Ålesund	147	22%	32	-44	76	181 Brønnøysund	114	16%	21	-18	39
192 Bardu/Målselv	47	85%	40	-14	54	189 Vesterålen	13	254%	33	-2	35
92 Arendal	249	-9%	-23	-74	51	113 Sauda	49	49%	24	-8	32
145 Ytre Nordfjord	85	25%	21	-25	46	54 Gjøvik	427	-8%	-36	-66	30
14 Moss	83	25%	21	-25	46	171 Stjørdalsheisen	96	13%	13	-15	28
94 Setesdal	44	70%	31	-13	44	74 Tønsberg	144	2%	3	-22	25
51 Nord-Gulbrandsdal	236	-12%	-28	-71	43	187 Selbu/Tydal	95	9%	9	-15	24
15 Askim/Mysen	466	-21%	-99	-139	40	122 Leivik	68	16%	12	-11	23
126 Bergen	462	-22%	-100	-137	37	124 Voss	59	22%	13	-9	22
181 Brønnøysund	110	4%	4	-33	37	169 Skei	144	-1%	-2	-22	20
189 Vesterålen	83	-79%	-50	-19	-31	15 Askim/Mysen	369	-20%	-75	-57	-18
11 Halden	121	-60%	-72	-36	-36	21 Follo	50	-54%	-27	-8	-19
63 Drammen	644	-36%	-233	-191	-42	183 Fosen	55	-53%	-29	-9	-20
176 Rørvik	69	-97%	-67	-20	-47	201 Alta	44	-80%	-35	-7	-28
61 Hønefoss	469	-40%	-187	-139	-48	13 Fredrikstad	142	-36%	-51	-22	-29
172 Levanger/Vardal	235	-50%	-118	-70	-48	174 Grong	45	-82%	-37	-7	-30
42 Kongsvinger	1316	-34%	-441	-390	-51	23 Nedre-Romerike	134	-38%	-51	-21	-30
191 Harstad	107	-86%	-92	-32	-60	53 Lillehammer	217	-31%	-68	-34	-34
13 Fredrikstad	288	-51%	-146	-85	-61	183 Mosjøen	334	-29%	-97	-52	-45
155 Molde	192	-61%	-118	-57	-61	175 Namesø	335	-30%	-99	-52	-47
83 Notodden	211	-59%	-125	-63	-62	173 Steinkjer	281	-33%	-95	-45	-50
44 Sør-Østerdal	722	-38%	-277	-214	-63	31 Oslo	184	-45%	-82	-29	-53
185 Røros	228	-57%	-131	-68	-63	192 Bardu/Målselv	87	-79%	-69	-13	-56
173 Steinkjer	507	-43%	-216	-150	-66	14 Moss	104	-75%	-78	-16	-62
23 Nedre-Romerike	296	-55%	-164	-88	-76	63 Drammen	411	-31%	-127	-64	-63
161 Kyrksæterøra/Orkanger	372	-58%	-221	-110	-111	76 Larvik	662	-31%	-205	-103	-102
194 Tromsø	273	-71%	-194	-81	-113	42 Kongsvinger	875	-28%	-242	-136	-106
31 Oslo	431	-57%	-247	-128	-119	81 Skien/Porsgrunn	324	-58%	-186	-50	-138
166 Trondheim	820	-49%	-402	-243	-159	24 Øvre-Romerike	758	-37%	-284	-118	-166
112 Stavanger	1402	-68%	-958	-416	-542	41 Hamar	1853	-29%	-530	-287	-243

Innenfor trelast- og trevareindustrien ser vi at Egersund og Farsund er de regionene som styrket sin "markedsandel" sterkest både fra 1980 til 1990 og fra 1990 til 1995. Disse regionene vant ikke bare markedsandeler i en næring i tilbakegang. Det ble også skapt nye arbeidsplasser, hhv. 170 i Egersund og 177 i Farsund. Som det fremgikk av avsnitt 4.4.2 er tilnærmet all sysselsetting i Egersundsregionen i 1995, og dermed også all veksten, knyttet til produksjon av bygningsartikler med Johs. Rasmussen som sentral aktør. I Farsundregionen har veksten skjedd innen sponplater hvilket i realiteten innebærer Norske Skog Floorings produksjon av laminatgulv mv. i Lyngdal. Også regionene Gjøvik, Flisa, Bergen og Brønnøysund styrket sin posisjon, både på 1980-tallet og hittil på 1990-tallet,

Brønnøysund gjennom faktisk vekst i begge perioder, de andre hovedsakelig gjennom lavere sysselsettingsreduksjon enn landsgjennomsnittet

For øvrig ser vi at Stavangerregionen tapte flest arbeidsplasser innenfor trelast- og trevarcindustri på 1980-tallet. Hamarregionen tapte flest på 1990-tallet og hadde også betydelig tap av arbeidsplasser på 1980-tallet. Begge disse regionenes utvikling kan i betydelig grad henføres til nedbygging og nedleggelser av ferdighusfabrikker i hhv. Ringsaker (Moelven)¹³ og Klepp (Block Watne).

Tabell 4.10 viser de 10 regionene som vant og tapte flest markedsandeler i form av arbeidsplasser, i treforedling i periodene 1980-90 og 1990-95.

Tabell 4.10: "Vinner- og taperregioner" innen treforedling siden 1980

Prognoseregion	Syssels 1980	Endring TF-Industri 1980-1990				Prognoseregion	Syssels 1990	Endring TF-Industri 1990-1995			
		Prosent	Antall	Share	Shift			Prosent	Antall	Share	Shift
Hele landet	17.503	-32%	-5.635	-5.635	0	Hele landet	11.868	-9%	-1.093	-1.093	0
172 Levanger/Verdal	719	23%	166	-231	397	12 Sarpsborg	2.082	-3%	-67	-192	125
101 Kristiansand	1.078	-9%	-102	-347	245	74 Tønsberg	266	39%	100	-24	124
12 Sarpsborg	2.719	-23%	-637	-875	238	11 Halden	848	1%	12	-78	90
61 Hønefoss	1.573	-20%	-311	-508	195	166 Trondheim	468	7%	31	-43	74
21 Follo	100	21%	21	-32	53	61 Hønefoss	1.262	-4%	-46	-116	68
44 Sør-Østfold	404	-19%	-78	-130	52	14 Moss	684	0%	-3	-63	60
14 Moss	933	-27%	-249	-300	51	64 Kongsberg	46	35%	16	-4	20
173 Steinkjer	174	-10%	-18	-56	38	128 Bergen	93	12%	11	-9	20
143 Indre Sunnfjord	16	175%	28	-5	33	164 Stranda	55	18%	10	-5	15
154 Stranda	34	62%	21	-11	32	143 Indre Sunnfjord	44	23%	10	-4	14
186 Fauske	21	71%	15	-7	22	22 Asker/Bærum	60	13%	8	-6	14
15 Askim/Mysen	11	91%	10	-4	14	102 Mandal	16	75%	12	-1	13
76 Larvik	360	-29%	-104	-116	12	54 Gjøvik	96	2%	2	-9	11
73 Horten	52	-19%	-10	-17	7	92 Arendal	69	4%	3	-6	9
81 Skien/Porsgrunn	1.029	-32%	-326	-331	5	13 Fredrikstad	63	3%	2	-6	8
91 Risør	84	-58%	-49	-27	-22	194 Tromsø	2	-100%	-2	0	-2
112 Stavanger	62	-82%	-51	-20	-31	112 Stavanger	11	-36%	-4	-1	-3
13 Fredrikstad	143	-56%	-80	-46	-34	73 Horten	42	-31%	-13	-4	-9
11 Halden	1.316	-36%	-468	-424	-44	71 Svelvik	186	-23%	-42	-17	-25
104 Flekkefjord	66	-100%	-66	-21	-45	186 Fauske	36	-100%	-36	-3	-33
128 Bergen	208	-55%	-115	-87	-48	44 Sør-Østfold	326	-20%	-65	-30	-36
74 Tønsberg	452	-43%	-196	-146	-50	31 Oslo	105	-46%	-48	-10	-38
176 Rørvik	106	-100%	-106	-34	-72	21 Follo	121	-46%	-56	-11	-45
41 Hamar	211	-72%	-151	-88	-83	173 Steinkjer	156	-42%	-65	-14	-51
22 Asker/Bærum	222	-73%	-162	-71	-91	63 Drammen	1.680	-12%	-207	-155	-52
71 Svelvik	452	-59%	-268	-146	-120	41 Hamar	60	-98%	-59	-6	-53
54 Gjøvik	347	-72%	-251	-112	-139	81 Skien/Porsgrunn	703	-17%	-120	-65	-55
63 Drammen	2.702	-38%	-1.022	-870	-152	76 Larvik	256	-31%	-79	-24	-55
53 Litchamnør	264	-100%	-264	-85	-179	172 Levanger/Verdal	855	-16%	-143	-82	-61
31 Oslo	500	-79%	-396	-161	-234	101 Kristiansand	976	-28%	-276	-90	-186

¹³ Ringsaker kommune har alene mistet 1.071 arbeidsplasser innenfor trelast- og trevarcindustri siden 1980, hvorav 559 fra 1980 til 1990 og 512 fra 1990 til 1995. Kommunens ferdighusindustri med Moelven i spissen sto for det meste av dette tapet med 907 tapte arbeidsplasser siden 1980 fordelt med hhv. 439 og 468 på de to periodene. Kommunens trelastindustri har kun hatt en sysselsettingsnedgang på 9 prosent siden 1980 (fra 640 sysselsatte i 1980 til 584 i 1995) og har således klart seg langt bedre enn trelastindustrien på landsbasis som hadde en sysselsettingsnedgang på 40 prosent i perioden 1980-1995.

Som det fremgår hadde Levanger/Verdal med NSI Skogn en sterk vekst fra 1980-1990 både relativt til landsgjennomsnittet og i form av nye arbeidsplasser. I perioden 1990-1995 falt imidlertid sysselsettingen i regionen både absolutt og relativt til landsgjennomsnittet. En noe liknende utvikling hadde Kristiansand med bl.a. Hunsfos.

Vinnerregionene i form av kaprede andeler av sysselsettingen i treforedling sett over begge perioder er Sarpsborg, Hønefoss, og Moss. Når det gjelder faktisk nyskaping av arbeidsplasser finner vi igjen Indre Sunnfjord og Stranda i begge periodene. I disse regionene er det i perioden 1980-1995 skapt hhv. 38 og 41 nye arbeidsplasser innenfor papp-/papiemballasje. I perioden 1990-1995 hadde Tønsbergregionen størst økning med 100 nye arbeidsplasser (innenfor "papir- og pappvarer ellers").

4.7 Skognæringenes fordeling på kommunekategorier

I analysen hittil har vi operert på fylkes- og regionnivå og dermed kun indirekte belyst spørsmål om skognæringens omfang og betydning i Distrikts-Norge, på om det har skjedd en regional omstrukturering f.eks. mellom periferi og sentrum eller på hva som kjennetegner regioner som skiller seg ut mht. skognærings omfang, betydning eller utvikling. Disse spørsmål belyses bedre i de følgende avsnittene 4.7-4.9 hvor vi i varierende grad ser på skognæringenes spredning, betydning og utvikling innenfor ulike kommunegrupper kategorisert etter distriktpolitisk virkeområde, arbeidsgiveravgiftssone, sentralitet, råstofftilgang og grad av befolkningsendring.

Av de kommunekjennetegn vi opererer med vil både distriktpolitisk virkeområde, arbeidsgiveravgiftssone og KRDs sentralitetskriterier kunne nyttes som avgrensing av Distrikts-Norge. I tillegg er det i seg selv interessant å koble skognæringene med distriktpolitisk virkeområde og arbeidsgiveravgiftssone fordi dette sier noe om i hvilken grad disse virkemidlene "treffer" skognæringene.

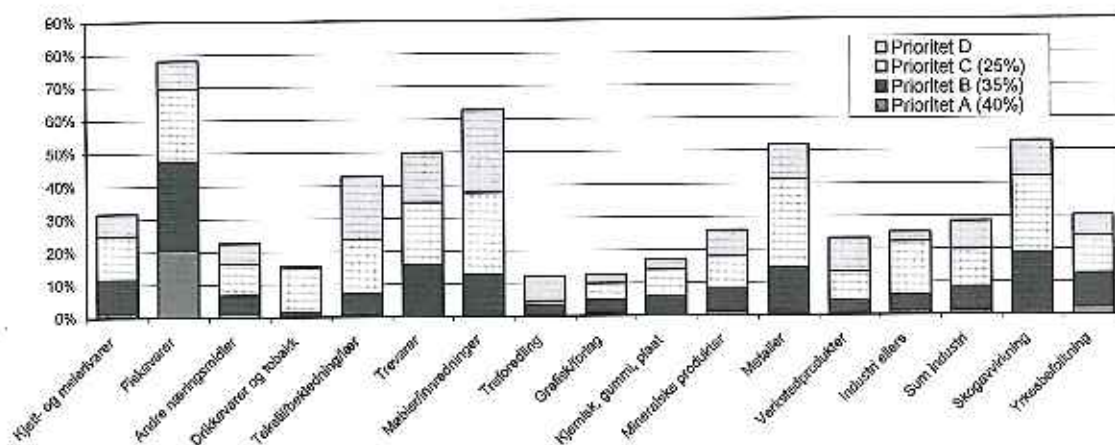
Foruten kun å studere skognæringenes "distriktsbasertethet" har vi ønsket å sammenligne skognæringene med andre industrinæringer. I figur 4.1-4.3 har vi derfor sett på hvor stor del av skogavvirkningen og industrisysselsettingen, ikke bare i skogindustrien, men også andre industrinæringer, som skjer innenfor hhv. det distriktpolitiske virkeområde¹⁴, områder med redusert arbeidsgiveravgift og områder som iht. KRDs kriterier ikke regnes

¹⁴ Kommuner i prioriteringsområde A, B og C har hhv. 40, 35 og 25 prosent investeringstilskudd, mens område D kun får kommunerettede og indirekte virkemidler.

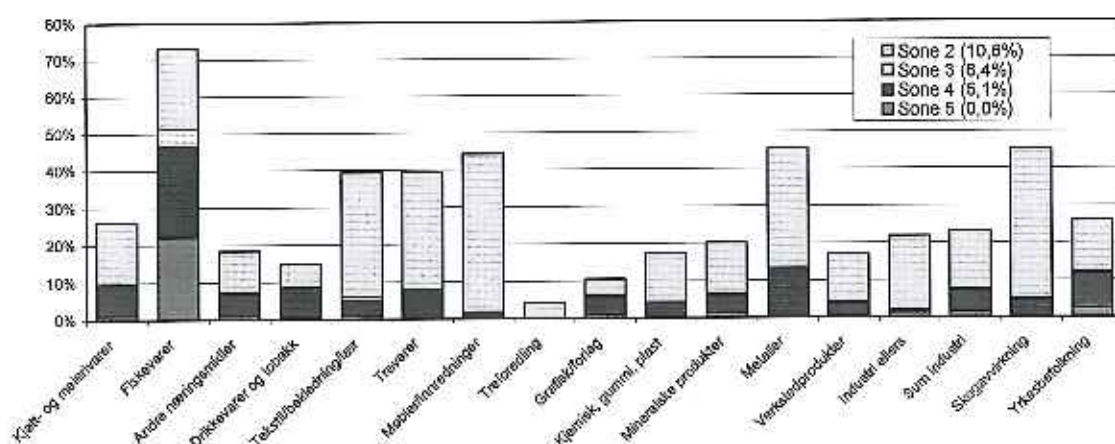
som storbyregioner¹⁵. Tilsvarende viser figur 4.4 og 4.5 fordelingen på kommunekategorier etter grad av avvirkning/råstofftilgang og befolkningsendring. Vi har i figurene også fordelt yrkesbefolkningen på samme måte for å angi de ulike kommunekategoriens "størrelse".

Det vises for øvrig til vedlegg 7 hvor det fremgår hvor mange kommuner og innbyggere som inngår i de ulike kategorier som benyttes. Det vises også til vedlegg 8 som gir et omfattende tabellsett med data for hovedgrupper av industrinæringer i de ulike kommunekategorier og vedlegg 9 med tilsvarende for undergrupper av skogindustri. Figurer, tabell og omtale i dette og etterfølgende avsnitt bygger på dette materialet.

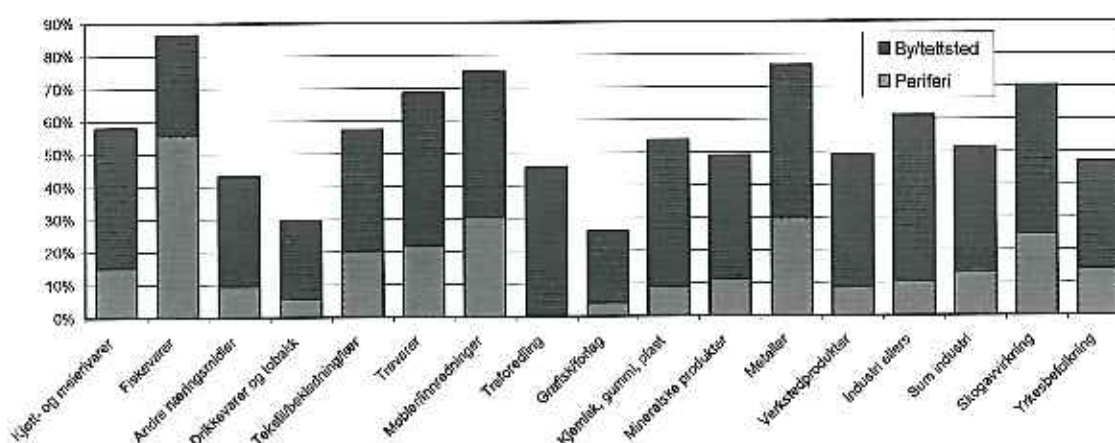
¹⁵ KRD har inndelt kommunene i 3 grupper; storbyregioner som omfatter landsdelssentra med omland (inntil 75 minutter fra storbykjernen - fra Oslo: 90 minutter), by/tettsted/mellomsentrale strøk som omfatter andre by- og tettstedsstrøk, samt storbynær periferi, og til sist perifere strøk (mer enn 45 minutter fra et tettsted med 5000 innbyggere og mer enn 2,5 time fra et landsdelssenter - fra Oslo: mer enn 3 timer).

Figur 4.1: Andel industrisyssestetning og avvikning i det distriktspolitisk virkeområde

Figur 4.2: Andel industrisyssestetning og avvikning i områder med redusert arbeidsgiveravgift

Figur 4.3: Andel industrisyssestetning og avvikning utenfor storbyområdene

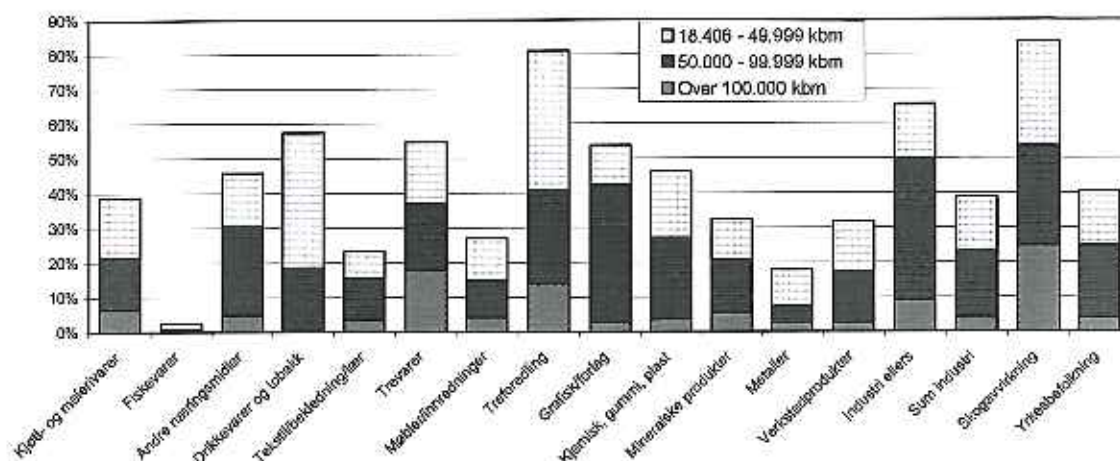
Som det fremgår får vi omtrent det samme bildet enten vi definerer Distrikts-Norge som områder innenfor det distriktspolitiske virkeområdet, som områder med redusert arbeidsgiveravgift, som områder som iht. KRDs kriterier ikke regnes som storbyregioner

eller som områder som iht. KRDs kriterier regnes som perifere. Etter alle avgrensinger er fiskeforedlingsindustrien den mest distriktsbaserte industrigren med den næringsinndeling som her nyttes. Hele 78 prosent av denne næringens sysselsetting skjedde innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, 73 prosent innenfor områder med redusert arbeidsgiveravgift og 87 prosent utenfor storbyregionene, hvorav 56 prosent i perifere områder. Fiskeforedling etterfølges av møbel- og innredningsindustrien, metallindustrien og trelast- og trevareindustrien.

Trelast- og trevareindustrien er betydelig overrepresentert i distriktene sett i forhold til både industriens sett under ett og den samlede yrkesbefolkning, selv om det altså er andre næringer som er mer distriktsbaserte. Også skogbruket (målt etter avvirkning) er betydelig overrepresentert i distriktene, mens treforedlingsindustrien er underrepresentert.

Trelast og trevareindustrien har 50 prosent av sysselsettingen innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, 39 prosent innenfor områder med redusert arbeidsgiveravgift og 46 prosent utenfor storbyregionene, herav 22 prosent i perifere områder. Tilsvarende andeler for skogbruket er 53, 45, 70 og 25 og for treforedling 12, 4, 46 og 0.

I figur 4.4 har vi sett på hvor stor del av skogavvirkningen og sysselsettingen i ulike hovedgrupper av industrinæringer som skjer i skogkommuner definert ved større avvirkning i 1996 enn landsgjennomsnittet per kommune (18.406 kbm). Dette er en måte å angi koblingen mellom råstofftilgang og skogbasert industri på.

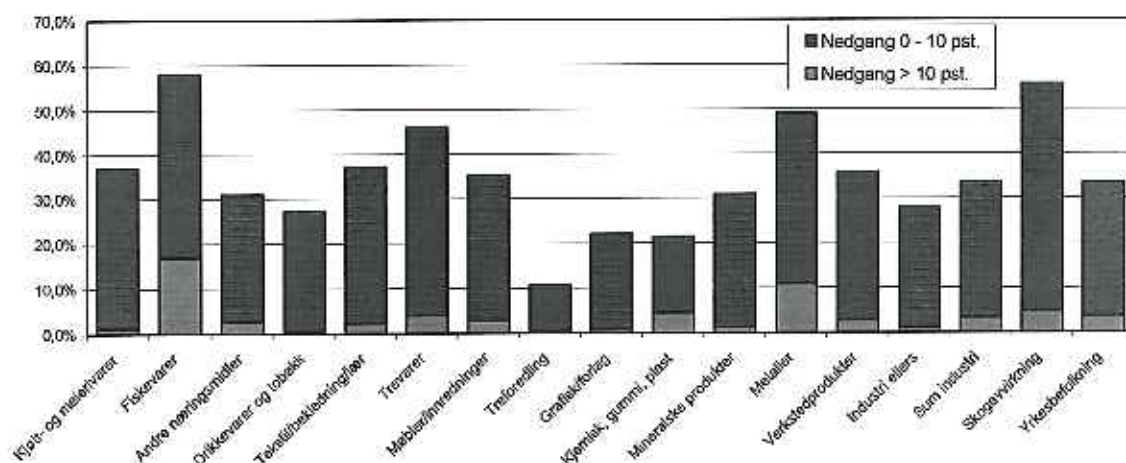

Figur 4.4: Andel industrisysselsetting og avvirkning i skogkommuner

Det fremgår her at det er en slik kobling, og at den tilsynelatende er sterkest for treforedling. De 125 kommunene som har større årlig avvirkning enn landsgjennomsnittet har, foruten 84 prosent av avvirkningen, hele 81 prosent av sysselsettingen i treforedlingsindustrien, 55 prosent av sysselsettingen i trelast- og trevareindustrien mot 40

prosent av samlet industrisysseletting og yrkesbefolkning. Spørsmålet er imidlertid hva slik sammenligning egentlig sier, annet enn eksempelvis at våre største treforedlingsbedrifter ligger i kommuner med større avvirkning enn landsgjennomsnittet. I tabell 4.7 foran fant vi f.eks. igjen 11 av de 20 viktigste trelast-/trevareregione på lista over de 20 viktigste skogbruksregionene, mens tilsvarende tall for treforedling var 7. Dette indikerer en sterkere råstofftilknytning i trelast- og trevareindustrien enn i treforedling. Denne utredningen gir imidlertid ikke rom for å gå dypt inn i analyser av betydningen av råstoffnærhet.

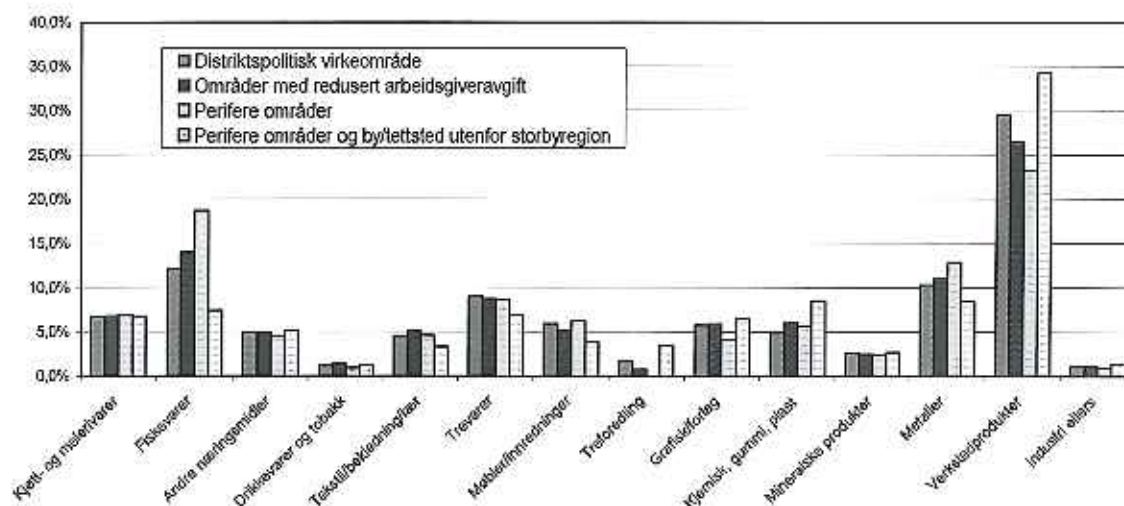
I figur 4.5 har vi sett på hvor stor del av skogavvirkningen og sysselsettingen i ulike hovedgrupper av industrinæringer som skjer i kommuner som er i befolkningsmessig tilbakegang, målt fra 1.1.1988 til 1.1.1998. Siden vi finner de fleste kommuner med befolkningsnedgang i distriktene vil det bildet som fremkommer av figur 4.4 ha likhetstrekk med figurene 4.1-4.3 foran. Vi ser imidlertid at trelast- og trevareindustrien og møbel- og innredningsindustrien "har byttet plass", noe som kan tolkes som at de deler av Distrikts-Norge som har mye møbel- og innredningsindustri har hatt en bedre befolkningsutvikling enn distrikter med mye trelast- og trevareindustri.

Figur 4.5: Andel industrisysseletting og avvirkning i kommuner med befolkningsfall

4.8 Skogindustriens betydning i ulike kommunekategorier

For å studere skogindustriens betydning i ulike kommunekategorier har vi i figur 4.6 sammenlignet ulike hovedgrupper av industri ut ifra deres relative betydning, målt ved andel av industrisysselettingen¹⁶, i Distrikts-Norge, både når dette defineres som det distriktpolitiske virkeområdet, som satsreduksjonsområdet, som områder utenfor storbyregionene eller som bare perifere områder.

Figur 4.6: Ulike industrinæringers andel av industrisysseletting i Distrikts-Norge

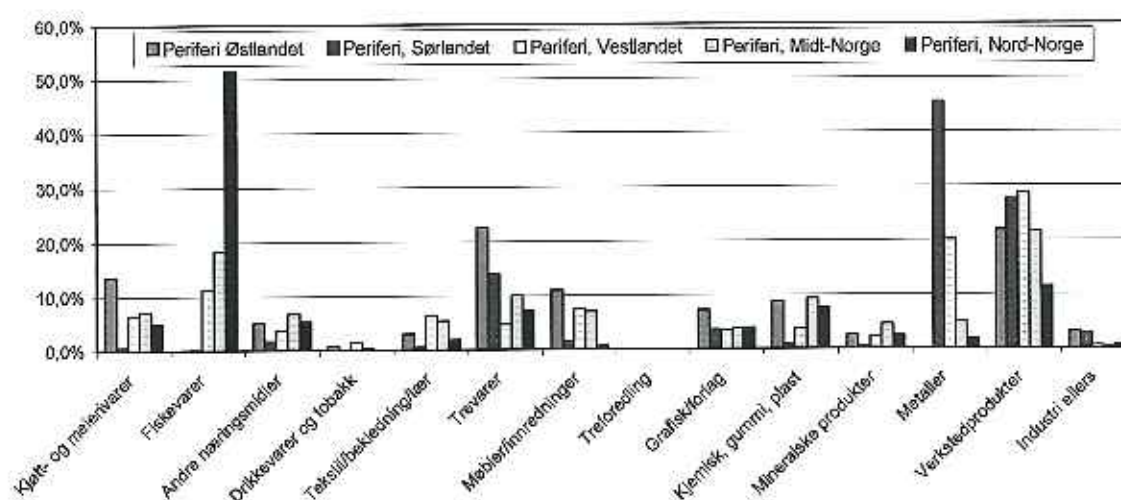
Det forhold næringene imellom som her fremkommer, sammenlignet med det vi så i figur 4.1-4.3, er i stor grad påvirket av benyttet næringsgruppering, dvs. størrelsen på de ulike næringer og næringsaggregater som sammenlignes. F.eks. er verkstedindustri en "sekkepost" som på landsbasis har 7 ganger flere sysselsatte enn trelast- og trevareindustri. Dermed vil verkstedindustrien også ha stor betydning i distriktene, selv om den har en relativt liten andel av sin sysselsetting i distriktene, jf. figur 4.1-4.3.

Som det fremgår står trelast- og trevareindustrien for 7-9 prosent av industrisysselettingen i Distrikts-Norge. Med den næringsgruppering som her er brukt er som nevnt verkstedindustrien den viktigste industrigren i distriktene etterfulgt av fiskeforedling og metallindustri.

¹⁶ Her er altså en nærings sysselsetting i prosent av all industrisysseletting brukt som mål på relativ betydning, og ikke næringens sysselsetting i prosent av yrkesbefolkning slik det er gjort andre steder i rapporten og som egentlig er et bedre mål på "betydning" all den tid vi ikke har totalsysselettingsdata som er direkte sammenlignbare med industristatistikkens. Bildet blir imidlertid tilnærmet identisk siden samlet industrisysseletting i prosent av yrkesbefolkningen er tilnærmet lik for alle kommunekategorier vi her ser på.

Siden trelast- og trevareindustrien er overrepresentert i distriktene i forhold til industrien under ett vil dens betydning i andre områder, dvs. utenfor det distriktpolitiske virkeområdet, i områder med full arbeidsgiveravgift og i storbyregioner være langt mer beskjeden enn i distriktene. For treforedling blir det motsatt.

Foran er det sett på Distrikts-Norge under ett, dvs. uavhengig av om vi snakker om utkantstrøk på Østlandet eller i Nord-Norge. Som det fremgikk bl.a. av fylkesomtalen i kapittel 3 og avsnitt 4.3 er det imidlertid store forskjeller i industristrukturen i ulike geografiske deler av landet. Det kan derfor være interessant å se på de ulike industrinæringers rolle som distriktsnæring i ulike deler av landet. I figur 4.7 er dette forsøkt illustrert ved angivelse av ulike industrinæringers andel av industrisysselettingen i perifere strøk i de ulike landsdelene.

Figur 4.7: Ulike industrinæringers andel av industrisysselettingen i "perifere strøk" i ulike landsdeler

Som det fremgår av figur 4.7 er det i perifere strøk av Nord-Norge, og tildels Midt-Norge og Vestlandet, at fiskeforedlingsindustrien er spesielt viktig, mens metallindustrien er viktig i utkantsstrøkene på Sørlandet og tildels Vestlandet. På Østlandet er trelast- og trevareindustrien distriktens industrigruppe nr. 1 med 23 prosent av alle industriarbeidsplasser, også viktigere enn "sekkeposten" verkstedindustri. Trelast- og trevareindustrien er også en betydningsfull distriktsnæring på Sørlandet med 14 prosent. I tillegg til trelast- og trevareindustri og verkstedindustri ser vi at kjøtt- og meierivirksomhet og møbel- og innredningsindustri er viktige distriktsnæringar på Østlandet. Som vi har sett tidligere finnes det knapt treforedlingsindustri i perifere strøk i noen deler av landet.

4.9 Regional omstrukturering av skogindustrien, periferi-sentrum

Som nevnt har et sentral problemstilling for denne analysen vært om det har skjedd en regional omstrukturering av skogbasert industri, f.eks. mellom periferi og sentrum. For å søke å belyse dette har vi tabell 4.11 sett på endringer i skogbasert industris spredning på ulike kommunekategorier etter sentralitet mellom årene 1980, 1990 og 1995. Av dette vil det bl.a. fremgå om distriktene har tapt eller vunnet markedsandeler til sentrale strøk i form av arbeidsplasser. I denne delen av analysen vil vi også trekke inn de ulike undergrupper av skogbasert industri for å belyse både deres regionale spredning og deres regionale omstrukturering.

Tabell 4.11: Sysselsatte i skogindustrien fordelt etter sentralitet, 1980, 1990 og 1995

Sentralitet	År	All industri	Trelast/trevarer	Treforedling	Saging og høvling	Sponplater	Mont. ferdige trehus	Bygningsartikler	Treimpregnering	Andre bygningsmaterialer	Treemballasje	Trevarer ellers	Papirmasse	Papir og papp	Trefiberplater	Papir- og pappeemballasje	Papir- og pappvarer ellers
Periferi	1980	11%	18%	1%	18%	38%	12%	24%	16%	5%	19%	20%	2%	0%	0%	0%	0%
	1990	12%	20%	0%	21%	36%	11%	23%	23%	13%	13%	25%	0%	0%	0%	0%	0%
	1995	13%	22%	0%	20%	29%	18%	24%	32%	19%	38%	19%	0%	0%	1%	0%	0%
By/tettsted	1980	37%	46%	46%	49%	54%	45%	44%	47%	47%	35%	40%	65%	34%	66%	45%	39%
	1990	38%	49%	44%	47%	64%	56%	47%	50%	52%	19%	37%	59%	34%	53%	51%	38%
	1995	38%	47%	46%	48%	71%	49%	46%	41%	34%	31%	34%	58%	36%	48%	51%	40%
Storbyregion	1980	51%	35%	54%	33%	8%	43%	32%	36%	48%	46%	41%	32%	66%	34%	55%	61%
	1990	50%	31%	56%	32%	0%	33%	30%	27%	36%	87%	38%	41%	68%	47%	49%	62%
	1995	48%	31%	54%	32%	0%	33%	30%	27%	47%	31%	47%	42%	62%	51%	49%	60%

Tabell 4.11 gir grunnlag for å konkludere med at det ikke har skjedd noen sentralisering av norsk trelast- og trevareindustri siden 1980. Snarere har perifere strøk økt sin markedsandel målt som andel av næringens sysselsetting. Samme utvikling har det for øvrig vært også i industrien generelt. Fra 1980 til 1990 økte både perifere områder og by-/tettstedsområder utenfor storbyregionene sin andel av sysselsettingen i trelast- og trevareindustrien på bekostning av storbyregionene. Også fra 1990 til 1995 økte perifere områder sin andel av sysselsettingen i trelast- og trevareindustrien, men nå på bekostning av by-/tettsteder utenfor storbyregionene.

Treforedling er som nevnt knapt representert i perifere områder, men er om lag likt fordelt mellom storbyregionene og by-/tettstedsområder utenfor storbyregionene. Det har i liten grad skjedd endringer i denne fordelingen siden 1980.

Av undergrupper av skogsindustri ser vi av tabell 4.11 at sponplateindustrien (herunder laminering, foliering mv.) er den mest distriktsbaserte med all sin sysselsetting i 1995 utenfor storbyregionene.

Som nevnt i avsnitt 4.8 er det særlig på Østlandet at trelast- og trevareindustrien er viktig som distriktsnæring. Østlandet har generelt tapt andeler av sysselsettingen i trelast- og trevareindustrien hittil på 1990-tallet, fra 59 prosent i 1990 til 53 prosent i 1995. Dette tapet har skjedd i Osloregionen og andre by-/tettstedsområder på Østlandet. Perifere strøk på Østlandet har i likhet med ellers i landet klart seg best.

5 Strukturendringer i skogbaserte næringer

I det følgende gis det en kort gjennomgang av sentrale strukturendringer blant skogbaserte næringer. Omtalen konsentreres om skogbruket, trelast- og treforedlingsindustrien. I og med Norske Skog-konsernets sentrale plass i norsk skogindustri gis dette en egen omtale i avsnitt 5.3.

5.1 Endringer i treforedlingsindustrien

I treforedlingsindustriens barndom fra slutten av 1800-tallet sprang det opp små tresliperier langs de større vassdragene i Sør-Norge. En tilsvarende knoppskyting fant også sted innen cellulose- og papirproduksjon. Etter noen tiår ble imidlertid utviklingen snudd i retning av stadig større enheter. Drivkreftene bak denne utviklingen har vært mange. Blant annet har større papirmaskiner med større hastighet, søken etter lavere enhetskostnader, større foretaksenheter innen industrien og bedre transportforhold bidratt til å redusere fordelene ved små anlegg og gjort det lønnsomt å hente virke over større avstander enn tidligere.

Utviklingen mot større enheter kan illustreres ved at det på begynnelsen av 1960-tallet var ca 130 produksjonsanlegg i treforedlingsindustrien, antallet i 1970 var 76, mens det i 1998 er nede i 26 (Hofstad 1985, Gulbrandsen 1998). Det bør bemerkes at begrepet treforedling har noe annen avgrensning i "bransjeterminologi" enn i SSBs inndelinger, bla. ved at produksjon av varer og papp vanligvis ikke regnes som treforedling. Tabell 5.1 viser produksjonen ved ulike treforedlingsanlegg i 1995.

Treforedlingsindustrien er typisk kapitalintensiv og har på 1980- og 90-tallet gjennomført flere prosjekter i milliardklassen i oppgradering og utvidelse av eksisterende anlegg. Bygging av nye produksjonsenheter innenlands har derimot ikke funnet sted siden cellulosefabrikken på Tofte sto ferdig rundt 1980. Internasjonalisering av både markeder og aktørene i markedene er en gjennomgående trend, og eksempelvis eier både Peterson - konsernet og Norske Skog - konsernet flere produksjonsanlegg i utlandet (se omtalen av Norske Skog nedenfor).

Siden 1960-tallet har foredlingsgraden i norsk treforedlingsindustri vært økende. Dette kan illustreres ved at industrien i 1970 eksporterte 980.000 masse (tremasse og cellulose), mens omfanget i 1996 var 530.000 tonn (Tingstad 1998a). I samme periode har produksjonen av papir og papp økt fra ca 1,4 mill tonn til 2,1 mill tonn. På 60-tallet lå produksjonsnivået for papir og papp på i underkant av 1 mill tonn pr år (Hofstad 1990).

Denne utviklingen innebærer også at produksjon av masse i langt større grad enn tidligere er et integrert ledd i papirfabrikkenes virksomhet.

I de siste år har utviklingen betydd at mange produkter har falt fra, og det har i stor grad skjedd en konsentrasjon om treholdig trykkipapir (avis- og magasinpapir). Disse produktene økte sin andel av papirproduksjonen fra 52 prosent i 1970 til 73 prosent i 1996. I samme periode ble produksjonen av finpapir og skrivepapir redusert. Treholdig trykkipapir er basert på energikrevende prosesser hvor nesten alt råstoffet kommer til nytte. Konsentrasjon om få kjerneområder anses dessuten som viktig for å oppnå styrke i de produktsegmenter hvor man antas å ha de beste forutsetninger for å konkurrere. Norge er i internasjonal målestokk en relativt betydelig eksportør av avis- og magasinpapir.

De ulike foretaksenhetene i norsk treforedlingsindustri har i dag liten grad overlappende produktspektre. Den interne konkurransen i industrien i de senere år blitt mindre bl.a. grunnet eierskifter i enkelte bedrifter. Produksjonen av treholdig trykkipapir finner i all hovedsak sted i Norske Skog - konsernet¹⁷. Konsernet står også for vel halvparten av eksporten av salgsmasse. De to andre store foretakene i treforedlingsindustrien er M. Peterson & Søn AS og Borregaard Industries Ltd. Peterson produserer primært emballasjekvaliteter basert på sulfatcellulose (bl.a. linerboard, hylsekartong, greaseproof) ved tre produksjonsanlegg i Norge, tillegg til produksjon utenlands (Sverige). Konsernet har også en betydelig virksomhet innen fremstilling av ferdigprodukter basert på papp og kartong. Borregaard produserer med utgangspunkt i cellulose både organiske og uorganiske kjemiske produkter, og definerer seg selv som en bedrift for kjemisk virksomhet med tømmer som råstoff (Munthe 1993).

De største enheter for øvrig i treforedlingsindustrien er Hunsfos Fabrikker som bl.a. produserer finpapir og tapettpapir, Rena Kartonfabrikk ASA som produserer kartong og Sande Paper Mill Holding AS som produserer fluting til emballasjeformål. Norsk Finpapir i Sarpsborg produserer trefritt skrive- og trykkipapir. Det finnes også fortsatt noen få, mindre rene produsenter av tremasse, jf tabell 5.1.

¹⁷ Jf. omtale i avsnitt 5.3. Heri er også AS Union inkludert, som inngår i Norske Skog - gruppen som et tilknyttet selskap.

Tabell 5.1: Produksjon i norske treforedlingsbedrifter i 1995

BEDRIFTER	STED	PRODUKT	PRODUKSJON (t/ann/lr)		
			Kjem.m.	Mek.m.	Papir
A. Tremasse - Papir/Papp				1,277	1,446
Nordensfjeldske treforedling (NSI)	Skogn	Avispapir		494	494
Saunghrugsforeningen (NSI)	Hulden	Magasinpapir		400	523
Follum Fabrikker (NSI)	Honefoss	Avispapir		320	327
Borregaard Hollefoss (Orkla)	Holksund	Trykkepapir		33	42
Rena Karton	Rena	Kartong		30	60
B. Cellulose - Papir			265		290
Peterson Moss (Peterson)	Moss	Kraftlinér	210		210
Sande Paper Mill ¹	Sande	Fluting	55		80
C. Tremasse - Cellulose - Papir			90	203	327
Union Bruk	Skien	Avispapir	40	180	227
Hunfos Fabrikker	Vennesla	Finpapir, niv.	50	23	100
D. Cellulose			526		
Tofte Industrier (NSI)	Tofte	Sulfatecellulose	356		
Borregaard Industries (Orkla)	Sarpsborg	Sulfitecellulose	170		
E. Tremasse			35	219	
Fritzøe Fiber ²	Larvik	Slip-/halvkj.masse	35	20	
Folla CTMP (NSI)	Follafooss	CTMP		89	
A/S Yafos Bruk (Orkla)	Kragerø	Slipmasse		55	
Rygene Smith & Thommesen	Rygene	TMP		40	
Egeland's Verk	Søndeled	Slipmasse		15	
F. Papir					254
Peterson Ranheim (Peterson)	Trondheim	Returpapir			80
Norsk Finpapir	Sarpsborg	Finpapir			35
Harum Papirfabrikk (NSI)	Tofte	Spesialpapir			31
Sundland Eker Papirfabrikk	Drammen	Tissue			28
Glomma Papp	Sarpsborg	Emballasjepapp			25
Peterson Greiner (Peterson)	Greåker	Greuseproof			24
Union Geithus	Geithus	Greuseproof			15
Koyen Norway	Viul	(Papir)			9
Skjærdalens Bruk	Tyristrand	Tissue			7
SUM			916	1,699	2,317

¹ Sande Paper Mill har halvkjemisk prosess.

² Fritzøe Fiber produserer både slip- og halvkjemisk masse, men er gruppert under tremassebedrifter

Kilde: ØF i samarbeid med Kjelforeningen - Norsk Energi, se Størdal og Ørbeck (1996)

5.2 Endringer i trelastindustrien

I løpet av de senere år har det vært en markert utvikling mot færre bedrifter totalt sett i trelastindustrien, men flere bedrifter innen de største størrelsesgruppene. Selv om antallet sagbruk er redusert har kapasitet og produksjonsnivå i industrien holdt seg relativt stabilt de senere 20-30 år som følge av utvidelser og flerskiftsdrift. SND (1995) opererer med følgende fordeling mellom eierkategorier.

Tabell 5.2: Eierstrukturen i trelastindustrien

Eierkategori	Private	Offentlige	Almenninger ¹	Norske Skog ¹	Skogeierinteresser
Andel av produksjonen	39%	9%	11%	23%	18%

Kilde: SND (1995)

¹ Etter Norske Skogs kjøp av Hedalm Trelast ligger almenningenes andel nå sannsynligvis på 6-7 prosent, og Norske Skogs andel nærmere 30 prosent.

I de senere år er det skjedd en betydelig eierkonsentrasjon. Fem eiergrupperinger står for godt over halvparten av produksjonen av trelast. De fem er Forestia AS, Bergene Holm AS, Løvenskiold Vækerø AS, Moelven Treindustri Gruppen AS og Emil Fjeld-konsernet. Forestia som er et heleiet datterselskap av Norske Skog, står alene for bortimot 30 prosent av produksjonen, med i overkant av 700.000 kbm produsert trelast i 1997. De fire øvrige grupperingene hadde en produksjon i området 150 - 200.000 kbm.

Bergene Holm AS har hovedkontor i Larvik og seks av sine sju anlegg i området Vestfold-Telemark-Aust-Agder. Siden oppstarten av sagbruksvirksomhet i 1946, har selskapet ervervet en rekke sagbruks- og høvleribedrifter i dette området, spesielt etter generasjonsskiftet i foretaket i 1974. Bergene Holm fusjonerte med Fritzøe Tre i 1994. Flere av produksjonsenhetene i gruppen er senere blitt lagt ned slik at selskapet nå disponerer fem anlegg (sagbruk/høvlerier) i nevnte område, samt en trelastbedrift i Vefsn (Nordland) som ble kjøpt i 1997.

Emil Fjeld AS produserte trelast på flere sagbruk i Eidskog og Sør-Odal (Hedmark), før all produksjon ble samlet på Mangå i Sør-Odal i 1954. Tannes Bruk i Nord-Odal ble kjøpt i 1973. I 1986 ble selskapet morselskap i konsern etter overtakelse av store aksjeposter i ytterligere tre sagbruk, to av disse ble videresolgt i 1987 og -88. Selskapet kjøpte i 1990 aksjemajoriteten i Eidskog Tre AS. I de senere årene er det skjedd en strukturering av virksomheten, slik at det pr. i dag omfatter to sagbruk (Mangå samt Brandval Sag og Høvleri), ett høvleri (Eidskog Tre) og ett anlegg for produksjon av listverk (Granerud List) i Solør/Odal. I tillegg driver konsernet byggevareutsalg og har en mindre eierandel i Cambi Bioenergi AS.

Løvenskiold Vækerø AS er et selskap som har vært i drift ca 350 år. Utgangspunktet for dagens virksomhet ligger i betydelige skogeiendommer i Nordmarka. Konsernet driver i dag i tillegg til skogbruk også sagbruksvirksomhet og er en stor aktør innen byggevarehandel (MAXBO-kjeden og salg til entrepenører). Fra gammelt av drev selskapet en rekke sagbruk i Nordmarka. På 60-tallet ble denne virksomheten samlet på Fossum i Bærum, og som i dag er det ene av konsernets to sagbruk. I hhv. 1986 og 1988 kjøpte Løvenskiold seg inn i to sagbruk på Kirknær i Solør. Disse ble senere slått

sammen og utgjør nå én produksjonsenhet. Konsernet har også vært eier eller delvis i sagbruk som senere er blitt nedlagt.

Moelven - konsernet produserer trelast i *Moelven Treindustri Gruppen AS*. Konsernet var gjennom 60- og 70-tallet fram til et stykke ut på 80-tallet primært en ferdighusprodusent. Moelven Mjøsbruket ble bl.a bygd for å forsyne konsernet med trelast til denne produksjonen. På slutten av 80-tallet/begynnelsen av 90-tallet ble ferdighusproduksjonen innstilt, og konsernet besluttet å satse tyngre på trelast- og trebearbeidende industri. Konsernet driver nå tre sagbruk i Norge (Moelven Mjøsbruket på Biri, Moelven Kværnum Bruk på Skreia og Moelven-Eidsvoll Værk). I tillegg produserer konsernet bl.a listverk, tregulv, byggkomponenter, paneler, byggelementer og limtre i andre anlegg. Den norske virksomheten har sitt tyngdepunkt i Mjøs-området. Hoveddelen av trelastproduksjonen i konsernet skjer ved dets svenske anlegg, noe som er betydelig utvidet etter omfattende oppkjøp i 1998. Konsernet driver også trelast- og trevareproduksjon i Russland.

5.3 Utviklingen i Norske Skog - konsernet

Et karakteristisk trekk ved utviklingen i treforedlingsindustrien har vært en stadig sterkere vertikal integrasjon mellom masse- og papirfabrikkene. Et annet sentralt trekk var skogeiernes engasjement i mange av de treslipperier og cellulosefabrikker som ble bygget, bl.a representasjon i Borregaard og andre større bedrifter, og i særlig grad ved deres medvirkning til stiftelsen av Nordenfjeldske Treforedling AS i 1962 som var kimen til det som senere skulle bli Norske Skog. Konsernet har i dag nærmere 3/4 av norsk kapasitet for produksjon av papir og papp, og det er Norges største produsent av trelast og plater.

I 1950 utgjorde produkter fra skogindustrien hele 30 prosent av norsk vareeksport, i 1980 var andelen under 5 prosent. Ifølge Nordvik (1996) førte mangelen på store, slagkraftige konsernbedrifter innenfor denne industrigrenen, sammen med lav prioritering i næringspolitikken, til teknologisk stagnasjon og manglende vekstkraft. I tillegg har det vært hevdet at detaljreguleringen av den skogindustrielle sektor, særlig i perioden 1945-1960, begrenset industriens evne til å utnytte av de internasjonale konjunkturer og en langvarig svekkelse av dens konkurransekraft ved at den mistet den historisk nære kontakt med internasjonale markeder. Det hevdes også at det først var da skogeiersamvirket ble tvunget til å ta ansvaret for å etablere en internasjonalt konkurransedyktig foredlingsindustri gjennom langsiktig eierskap og restrukturering gjennom Norske Skog, at industrien stoppet den uunngåelige absolutte og relative tilbakegang (Nordvik op.cit).

I 1966 startet Nordenfjeldske Treforedling AS produksjonen ved avispapirfabrikken i Skogn¹⁸. Skogeierne eide 49 prosent av aksjene i selskapet. I 1972 ble selskapets navn endret til Norske Skogindustrier AS. Framover på 70- og 80-tallet øket konsernet sine eierandeler i norsk trebasert industri, og det sto sentralt i den restruktureringen som skjedde i nær sagt alle deler av denne industrien. Nedenfor følger en oversikt over utviklingen i konsernet. For oversiktens skyld er den disponert etter bransje.

5.3.1 Treforedling

Allerede i 1971 kjøpte selskapet *Ranheim Papirfabrikk*, en integrert sulfatcellulose/kraftpapirfabrikk i Trondheim. I 1972 inngikk Norske Skog og AS *Follum Fabrikker* (produsent av avispapir m.m) en avtale om gjensidig utveksling av aksjeposter, noe som brakte Norske Skogs eierandel opp i 31 prosent. Det ble samtidig opprettet et felles salgsselskap Norske Skog - Follum IS. Eierandelen i Follum ble i 1985 økt til 49 prosent i 1985, og i 1989 ble Follum fusjonert med Norske Skog.

I 1974 ervervet Norske Skog, Follum, Union og Saugbruksforeningen AS Tofte Cellulosefabrikk med sikte på å bygge en ny sulfatcellulosefabrikk. Norske Skog og staten var største aksjonærer med hhv. 50 og 26 prosent. Produksjonen ved den nye fabrikk, Tofte Cellulosefabrikk AS & Co, startet opp høsten 1980. Selskapet gikk konkurs høsten 1982. Et nytt selskap *Tofte Industrier AS* overtok virksomheten fra sommeren 1983. Etter å ha øket sine eierandeler i Tofte i 1985 fra 10 til 12 prosent, ble selskapet fusjonert inn i Norske Skog i 1989. I 1997 ble det besluttet å investere 600 mill kroner i en oppgradering av anlegget som vil øke kapasiteten fra 360.000 til 420.000 tonn pr år.

I 1985 overtok Norske Skog og Follum aksjeinteresser som ga disse selskapene bestemmende innflytelse i *AS Union*. Samme år overtok Norske Skog - Follum IS salget avispapir også for Union. Etter senere oppkjøp i Union (bl.a i 1986) eier Norske Skog i dag ca 50 prosent av aksjene i Union.

Norske Skog overtok *Saugbruksforeningen* i 1989. Kort tid etter ble det besluttet å legge ned cellulosefabrikken og bygge en ny fabrikk for produksjon av ubestrøket magasinpapir (SC-papir). Anlegget med en kapasitet på ca 300.000 tonn sto ferdig i 1993.

Konsernet har også solgt virksomheter som ledd i konsernets satsing på treholdig trykkipapir. *Ranheim Papirfabrikk* ble solgt til Peterson-gruppen i 1983. Sarpsborg

¹⁸ Anlegget ble i 1981 utvidet med en papirmaskin.

Finpapir (nåv. Norsk Finpapir AS) ble solgt ut av konsernet i 1993. Sande Paper Mill som ble ervervet i 1987, ble i 1997 solgt til SPM-holding. Norske Skog har på 90-tallet også solgt seg ut av emballasjeproduksjon, engroshandel med papirvarer og bokhandelvirksomhet.

Siden slutten av 80-tallet har konsernet også etablert og kjøpt opp produksjonskapasitet i utlandet. Fra ansvarlig hold i konsernet er det uttalt at ekspansjon i årene fremover primært vil skje utenfor Norges grenser. Produksjonen ved avispapirfabrikken i Golbey i Frankrike startet opp sent i 1991. Fra begynnelsen hadde Norske Skog 49 prosent av aksjene i bedriften, de resterende 51 prosent ble overtatt i 1995. I 1997 ble det besluttet å bygge en ny papirmaskin ved fabrikken slik at samlet kapasitet i 1999 kommer opp i 600.000 tonn. I 1995 kjøpte Norske Skog en fabrikk for produksjon av bestrøket magasinpapir (LWC) i Bruck, Østerrike. I 1997 ble det tegnet avtale om kjøp av Tsjekkias eneste avisfabrikk, Roto. Nylig er det blitt kjent at konsernet vil kjøpe en produsent av avispapir i Thailand.

5.3.2 Trelast

Konsernet bygde på 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet opp betydelig trelastproduksjon gjennom oppkjøp av flere sagbruk. Flere av sagbrukene ble kjøpt fra skogeierforeningene som hadde stått bak etableringen¹⁹. Disse så seg tjent med å selge brukene til Norske Skog som var skogeierdominert og hadde større tyngde i markedet. Noen anlegg ble også kjøpt fra private eiere, hvorav de største var AS Van Severen & Co i Namsos (kjøpt i 1970) og Berger Langmoen i Brumunddal (overtatt i 1985)²⁰. Flere av spesielt de mindre sagbrukene ble solgt ut av konsernet i 1983 - 85. Konsernet er likevel på 80- og 90-tallet likevel Norges klart ledende produsent med 20-25 prosent av produksjonen (SND 1995). Fra sommeren 1992 ble trelast-, plate- og byggkomponentvirksomheten i Norske Skog samlet i Forretningsområde Bygg.

I 1997 overtok Norske Skog Hedalm Trelast med en årsproduksjon på ca 100.000 kbm trelast. Med virkning fra 1.7.97 ble konsernets trelast- og plateproduksjon skilt ut i et eget selskap, Forestia AS med hovedkontor på Braskereidfoss i Hedmark. Som et ledd i oppkjøpet av Hedalm Trelast og opprettelsen av Forestia er en viss strukturrasjonalisering

¹⁹ Bl.a gjaldt dette to av konsernets største sagbruk, Väler Skurlag (kjøpt i 1972) og Soknabruket (daværende Skogeiernes Impregneringsverk), kjøpt i 1979.

²⁰ Østerdalsbruket på Koppang var eid med 60 prosent av Berger Langmoen. Senere økte Norske Skog sin eierandel i denne bedriften.

av trelastproduksjonen i selskapet bebudet og saglinja ved Langmoen Tre i Brumunddal er besluttet lagt ned, mens videreforedlingen i Romedal er overført til Brumunddal.

5.3.3 Plater, gulv og byggkomponenter

Norske Skogs produksjon av sponplater ble i 1972 innledet med kjøpet av AL Orkla Skogindustri, en gruppe bestående av seks sponplatefabrikker. Ettersom anleggene var små og etterspørselen etter sponplater stagnerte framover på 70-tallet, ble fire anleggene lagt ned (Tingstad 1998b)²¹. I 1995 ble sponplatefabrikken Agnes Fabrikker AS ervervet. Produksjonen av sponplater i konsernet er nå samlet i tre anlegg (Braskereidfoss, Kvam og Larvik). Ved den største produksjonsenheten i gruppen på Braskereidfoss ble det i 1997 tatt i bruk en ny produksjonslinje.

I 1985 overtok Norske Skog Perstorp ABs virksomhet for produksjon og salg av platebaserte byggkomponenter samt salgsselskapet Respatex Ltd. i London. I 1986 etableres datterselskapet Tespo AS spesialisert på produksjon og markedsføring av platebaserte gulv, paneler og byggkomponenter. Året etter overtok Norske Skog AS Fibofabrikken i Lyngdal, og selskapet skiftet navn til Fibo-Trespo AS.

Etter at Norske Skog overtok Berger Langmoen AS, produserer også konsernet parkettgulv. Langmoen inngår med virkning fra mars 1997 i det nyopprettede selskap Norske Skog Flooring AS sammen med Fibo-Trespo.

5.4 Endringer i skogbruket

Ca 56.000 skogeiere tilsluttet Norges Skogeierforbund står for ca 75 prosent av virkesforsyningen (ESA 1997). Norskog, som organiserer flere av de større eiendommene, står for mellom 5 og 10 prosent av virkesforsyningen. Statsskog har en tilsvarende andel, mens kun 2 prosent av avvirkingen kommer fra industrieid skog²². Det finnes i tillegg et stort antall for det meste svært små skogeiere som driver sin virksomhet uavhengig av skogeiersammenslutningene, og selger enten direkte til industri eller via uavhengige tømmerhandlere. Til sammen står disse for ca 10 prosent av virkesforsyningen i Norge.

²¹ Dette gjaldt anleggene på Røros, Rognan, Orkanger og Namsskogan. Sistnevnte var det siste som ble nedlagt i 1990.

²² I denne sammenheng regnes bygdealmennningene, som i mange tilfeller har egen sagbruksindustri, som skogeiere. De fleste allmenningene står tilsluttet Norges Skogeierforening.

Det er skjedd endringer i antall skogeiendommer, men fordelingen mellom de nevnte grupperingene hva angår fordelingen av skogareal har vært relativt stabil de senere år. Det finnes i alt 19 skogei foreninger tilsluttet Skogei forbundet. Antallet foreninger har vært stabilt. Det foregår imidlertid for tiden forhandlinger med sikte på å slå sammen den største foreningen, Drammensdistriktets Skogei forening og Vestfold-Lågen Skogei forening. Planene om å lage én stor forening på den østre del av Østlandet strandet våren 1998.

Inntil nylig opptrådte skogei foreningene ofte som agenter eller kommisjonærer for de enkelte medlemmene. I dag kjøper de fleste foreningene virket fra medlemmene og selger det til industrien i eget navn. Dermed forplikter foreningene seg i større grad til å levere i henhold til på forhånd inngåtte avtaler, f.eks. mht. kvantum. De avtaler som ble forhandlet tidligere ga i sterkere grad preg av å være en intensjon snarere enn en forpliktelse.

I praksis inngår skogei foreningene en avtale med den industrielle kjøperen med utgangspunkt i en basispris levert bilveit iht. standardsortimenter, med tillegg for ytelser som innebærer en verdiøkning for kjøperen (som kan varierer mellom foreningene). Slike tillegg kan være knyttet til en leveringsplan for et helt år, transportbistand, forpliktelser mht. kvantum, etc. Skogei foreningene knytter avtaler med de enkelte medlemmer med sikte på å oppfylle de avtaler som inngås med industrien. Utbetalingsprisen til skogei er basert på de avtaler som gjelder i forhold til industrien, men pris for den enkelte skogei kan variere, bl.a. etter kvalitet og avvirkningstidspunkt. Skogeiene står fritt i organisere avvirkningen, men foreningene står for dette for de skogeiene som ønsker det. I takt med mekaniseringen av skogbruket velger mange skogeiere å overlate avvirkningen til skogei foreningen eller entrepenører denne har avtale med. Rundt 40 prosent av avvirkningen organiseres direkte av skogei foreningene.

Fram til midten av 1980-tallet ble prisen på sagtømmer fastsatt i sentrale forhandlinger mellom Norges Skogei forbund og Trelastindustriens Landsforening. Disse forhandlingene ble senere desentralisert, og i dag blir prisene i hovedsak bestemt i forhandlinger mellom den enkelte skogei forening eller annen selger og det enkelte sagbruk, eller gruppe av sagbruk. Omsetnings- og avtaleformer varierer en del mellom skogei foreningene. I de senere år er det dels innført og dels prøvet nye omsetningsformer og sortimenter som har hatt som mål å maksimere skogeiernes tømmerpris, samtidig som trelastindustrien får tilført tømmer av "riktig kvalitet og til avtalt tid og sted".

Fram til 1994 ble basisprisen på massevirke og andre salgsvilkår fastsatt i sentrale forhandlinger mellom Norges Skogei forbund og Treforedlingsindustriens

Bransjeforening. Innen denne rammen ble mulige prisjusteringer, basert på lokale krav til bl.a leveringstid, kvalitet og kvantum fastsatt i forhandlinger mellom skogeierforeningen og den enkelte industrielle kjøper. For 1995 ble det ført regionvise forhandlinger innen tre regioner. Innen hver av disse ble forhandlingene ført samlet av skogeierforeningene innen hver region på den ene side og de industrielle kjøperne, Norsk Virke, Østfoldtømmer m.fl., på den andre siden. Basisprisene var like i de tre regionene.

Fra 1996 ble prisforhandlingene ytterligere desentralisert ved at det ble forhandlet mellom skogeierforeningene og den enkelte kjøper. Det har imidlertid vært en viss samordning mellom foreningene innen hver region. Som følge av desentraliseringen av forhandlingene har prisene og vilkårene for massevirke variert noe mellom foreninger og regioner.

I henhold til ESAs vedtak i april 1997 har ikke Skogeierforbundet og de enkelte skogeierforeningene lenger lov til å forplikte medlemmene til å omsette alt sitt salgsvirke gjennom skogeierforeningen i sine respektive salgsområder²³. Denne endringen har endret skogeiersamvirkets konkurranseposisjon både internt (mellom skogeierforeningene), i forhold til andre omsetningsledd og i forhold til direkte leveranser skogbruk-industri. Etter hva vi forstår har konsekvensene av endringen foreløpig vært relativt små i de fleste skogeierforeningene, men enkelte skogeierforeninger har merket større konkurranse fra andre aktører og større interesse for direkteleveranser til industri. Vi vil komme tilbake til dette i kapittel 7.

²³ I tillegg har ikke Skogeierforbundet og skogeierforeningene lenger mulighet til å pålegge sine medlemmer markedsreguleringer. Dette inngrepet anses å være mindre viktig enn inngrepet mot leveringsplikten.